

Toro.

IISALMEN

KULTTUURIYMPÄRISTÖ
KESKUSTASEUTU

- C 2° hantla för 1/20 2000
 - D 2° hantla Skolhus och
 - K Skolhus tomt
 - F Tyra hantla för handels
 - G Wron. Sparannäls om
 - H Grahnsk. Rysh. Tyra
 - J 2° Tomter för Lutherska
 - K Plats för Handelsbyggnad
 - I Skippsburof
 - M Lastageplats
 - N Sjöplanator
 - P Begravningsplats för
 - R grusläggt plats
 - S Quare och handelsplat
 - T Bro
 - V Lastkryssars hantla
- Under Hops inbott
hala af 100 alnars längd och
större längd och under
100 färdar, 100 färd
för gator och de hantla
af 100 färdar för hantla
och för andra hantla
större hantla och 100 färdar
af 100 alnars och 100 färdar

100

100

Iisalmen kulttuuriympäristö

Taitto: Liljastiina Luminiitty

Painomäärä 100 kpl

Iisalmi 2014

Iisalmen kaupunki

Tekninen keskus

Pohjolankatu 14 (PL 10) 74101 Iisalmi

ISBN 978-951-98850-2-5 (nid.)

ISBN 978-951-98850-3-2 (PDF)

Pdf:ää päivitetty 03/2023.

1. JOHDANTO

2. MAISEMA-ALUESELVITYS

2.1 IISALMEN KAUPUNGIN ARVOKKAAT MAISEMAKOKONAISUUDET KESKUSTASEUDUN OSAYLEISKAAVA-ALUEELLA

3. TIIVISTELMÄ IISALMEN KAUPUNKIKESKUSTAN KAAVOITUKSEN HISTORIASTA

4. RAKENNUSKULTTUURISELVITYKSET

4.1 YDINKESKUSTAN ARVOKKAAT RAKENNETUT KULTTUURIYMPÄRISTÖT

4.1.1 YDINKESKUSTAN KULTTUURIHISTORIALLISESTI ARVOKKAAT RAKENNUKSET

4.1.2 YDINKESKUSTAN KOHTEET KARTALLA

4.1.3 YDINKESKUSTAN KOHTEIDEN SUOJELUTILANNE JA ARVOTTAMINEN

4.2 YDINKESKUSTAN ULKOPUOLELLA SIJAITSEVAT TAAJAMA-ALUEEN KULTTUURIHISTORIALLISESTI ARVOKKAAT RAKENNETUT YMPÄRISTÖT

4.2.1 YDINKESKUSTAN ULKOPUOLELLA SIJAITSEVAT TAAJAMA-ALUEEN KULTTUURIHISTORIALLISESTI ARVOKKAAT RAKENNUKSET

4.2.2 YDINKESKUSTAN ULKOPUOLEN KOHTEET KARTALLA

4.2.3 YDINKESKUSTAN ULKOPUOLELLA SIJAITSEVIEN TAAJAMA-ALUEEN KOHTEIDEN SUOJELUTILANNE JA ARVOTTAMINEN

1. JOHDANTO

Iisalmi on historiallinen kaupunki, jonka kerroksellinen kaupunkirakenne ilmentää monimuotoista kulttuurihistoriaa. On erittäin tärkeää, että suunnittelun ja luottamuselinten päätöksenteon pohjana ovat mahdollisimman ajantasaiset selvitykset ja inventoinnit kulttuuriympäristön osalta. Kulttuuriympäristön inventointi ja sen arvojen selvittäminen ei kuitenkaan yksistään riitä. On tehtävä valintoja siitä, mitkä kohteet osoitetaan asemakaavalla suojeltaviksi. Näitä valintoja tehtäessä on kuunneltava paikallisia asiantuntijoita, sillä kyse on meidän yhteisestä kulttuuriperinnöstämme ja alueemme historiallisesta muistista. Keskustaseudun osayleiskaavaa varten koottiin paikallisten kulttuuriympäristöjen arvottamista tekevä arvottamistyöryhmä, jossa oli mukana paikallisia kulttuurialan yhdistysten edustajia, virkamiehiä, luottamushenkilöitä sekä paikallisia asiantuntijoita.

Arvottamistyöryhmän työ perustui Iisalmen kaupungissa tehtyihin kulttuuriympäristöä koskeviin selvityksiin, joita olivat keskusta-alueen osalta Iisalmi – rakennusinventointien yhdistelmä 2004 sekä Kulttuuriympäristön hoito-ohjelma vuodelta 1998. Lisäksi arvottamistyöryhmän työ perustui haja-asutusalueen osalta Iisalmen kaupungin vuonna 1995 teettämään haja-asutusalueen rakennusinventointiin sekä selvitykseen Iisalmen kaupungin arvokkaista maisemakokonaisuuksista keskustaseudun osayleiskaava-alueella 2005. (Haja-asutusalueen osalta inventointi täydentyi vuonna 2011 arkkitehti Hanna Oijalan täydennysinventoinnilla.) Rakennusinventointien osalta oli inventoinneissa käytetty kriteereinä **maisemalliset (M)**, **historialliset (H)** ja **rakennushistorialliset (R)** arvot. Lisäksi historiallisen kaupunkirakenteen kehitystä arvioitiin arvottamistyöryhmän työn ohella Iisalmen kaupungin toimesta 2006 kesällä.

Arvottamistyöryhmän työn tarkoituksena oli valita kaikista kulttuurihistoriallisesti arvokkaista kohteista ne, jotka on syytä merkitä keskustaseudun osayleiskaavaan suojeltavina kohteina tai rajata kartalle inventoituina arvokkaina ympäristöinä. Kulttuuriympäristön arvottamisessa käytettiin hyväksi Pohjoismaiden ministerineuvoston ”Kulttuuriympäristö ympäristövaikutusten arvioinnissa” – julkaisussaan 2002 esittämää mallia kulttuuriympäristön arvottamiseksi. Arvot on tässä mallissa jaettu kolmeen ryhmään: **lähde- ja tiedollinen arvo (L)**, **elämysarvo (E)** ja **käyttöarvo sekä taloudellinen arvo/merkitys (K)**. Käytetty malli toi päätöksentekoon uusia ulottuvuuksia. Arvioinnissa koettiin erittäin tärkeäksi se, että käyttöarvoon kiinnitettiin entistä enemmän huomiota.

Arvottamisessa käytettiin asteikkoa **suuri, keskisuuri ja pieni**. Kulttuurihistoriallisilta arvoiltaan suureksi arvioidut rakennukset esitettiin asiantuntijatyönä osayleiskaavalla suojeltaviksi. Arvottamistyöryhmä otti myös kantaa siihen, mitkä edellä mainituista rakennuksista tulisi seuraavan maakuntakaavatyön yhteydessä esittää maakunnallisesti arvokkaiksi rakennuksiksi ja mitkä Museovirastolle valtakunnallisesti arvokkaiksi rakennuksiksi. Edellä mainittujen kriteerien pohjalta kulttuuriympäristön arvoja pohdittaessa arvottamistyöryhmä joutui tarkentamaan aluerajauksia arvokkaiden maisema-alueiden ja rakennettujen ympäristöjen osalta.

Raportti on syntynyt arvottamistyöryhmän työstä. Taulukoihin on koottu arvottamistyöryhmän esitys merkittävistä rakennetuista kulttuuriympäristöistä ja maisema-alueista sekä kulttuurihistoriallisilta arvoiltaan suureksi arvioiduista rakennuksista. Raporttia on täydennetty vuoden 2006 jälkeen. Sen kokoamiseen ovat osallistuneet arkkitehti Hanna Oijala, arkkitehtiopiskelija Antti Rissanen ja lopullisen taiton on tehnyt arkkitehtiopiskelija Liljastiina Luminiitty vuonna 2014. Julkaisussa käytetyt kuvat ovat Iisalmen Kameraseuran tai Iisalmen kaupungin arkistosta.

Arvottamistyöryhmään kuuluivat: Anja Tsokkinen (FT), Sirkka Heiskanen-Mäkelä (FT), Jukka Juntunen (kulttuurilautakunta, Iisalmen kaupunki), Satu Juuti (tekninen lautakunta, Iisalmen kaupunki), Hannele Kelavuori (arkkitehti, Iisalmen kaupunki), Pertti Launonen (rakennustarkastaja, Iisalmen kaupunki), Sanna Marin (Iisalmen kotiseutuyhdistys), Sari Niemi (kaavoituspäällikkö, Iisalmen kaupunki), Ismo Partanen (tekninen lautakunta pj., Iisalmen kaupunki), Risto Pehkonen (Iisalmen kulttuuriyhdistys), Hannu Puurunen (arkkitehti, arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy), Pirjo Pykäläinen (kaupunginarkkitehti, Iisalmen kaupunki), Raimo Saarenvirta (arkkitehti, tekninen lautakunta, Iisalmen kaupunki) ja Jukka Virtanen (yleiskaavatutkija, Iisalmen kaupunki).

2. MAISEMA-ALUESELVITYS

Arvokkaan maisemakokonaisuuden määritelmästä

Arvokkaita maisemakokonaisuuksia arvioidaan hyvin eri lähtökohdista, joten määritelmä vaihtelee arvioijan mukaan. Ympäristöministeriön määritelmä pohjautuu pääasiassa maisemakokonaisuuden historialliseen taustaan.

“Arvokkaat maisemakokonaisuudet ovat alkutuotannon tai muiden varhaisten elinkeinojen muovaamia yhtenäisiä, pinta-alaltaan suurehkoja, maisemakuvaltaan ehjiä ja sopusointuisia sekä usein myös vaihtelevia alueita. Ne ovat yleensä laajoja viljelysmaisemia. Myös reunametsät ja vesistöt ja muut luonnonalueet, samoin kuin historialliset kohteet sekä yksittäiset talot ja kokonaiset kylät kuuluvat arvokkaisiin maisemakokonaisuuksiin. Ne edustavat kulttuurimaiseman maakunnallisesti ja paikallisesti omaleimaisia piirteitä.”

(Maisemanhoito; Maisema-alue työryhmän mietintö 1. s. 164., Ympäristöministeriö, Mietintö 66/ 1992.)

Pohjois-Pohjanmaan liitto on määritellyt arvokkaan maisemakokonaisuuden monipuolisemmin.

“Ympäristön luonnonpiirteet ja ihmisen muokkaamat kulttuuripiirteet yhdessä muodostavat alueen maisemakuvan. Maisemakuva on alueen kokonaiskuva, se maisema jonka näemme. Maisemakuvan arvottamisessa maiseman eheys ja yhtenäisyys on arvottamisen painavin osatekijä. Lisäksi alueen monipuolisuus eli vaihtelevuus, vaikuttavuus eli intensiteetti sekä alueen yksittäiset maisemaelementit sekä maisemaa jäsentävät osatekijät otetaan huomioon arvotettaessa maisemakokonaisuuksia. Maisema-alueen luonnonpiirteitä ja kulttuuripiirteitä voidaan arvottaa seuraavilla keskeisillä termeillä: harvinaisuus, edustavuus, monipuolisuus ja alkuperäisyys. Lisäksi vastapainona tarkastellaan alueen maiseman häiriötekijöitä. Joissain tapauksissa kulttuuripiirteiden arvottamista on voitu täydentää seuraavilla lisäkritereillä: symboliarvot (esimerkiksi huomattava tapahtuma/henkilö alueen historiassa), itseisarvot (esimerkiksi huomattavat taiteelliset arvot) ja identiteetti-arvot (väestön/ ympäristön ominaispiirteet).

Lisäksi tarkastellaan ihmisen maankäyttöä alueella tarkastelemalla asutusta, rakennuskantaa, yksittäisiä rakennuksia, tiestöä ja muita liikenteen rakennelmia, eri elinkeinoja ja niihin liittyvää maankäyttöä sekä alueen muinaisjäännöksiä. Tässä yhteydessä tarkastellaan myös sitä, kuinka maisema on muokkautunut ihmisen toimesta eri aikakausina ja mitä siitä on edelleen nähtävissä maisemassa. Maisemakokonaisuus ei ole luonnonmaisema, vaan ihmisen muokkaamaa maisemaa. Nämä maisemat siis häviäisivät ilman toimenpiteitä. Eräs arvottamisen kriteeri onkin ollut alueiden nykyinen toimivuus ja säilyneisyys alkuperäisessä käytössä, kuten viljelysmaiseman säilyminen viljelyskäytössä.”

(Pohjois-Pohjanmaan arvokkaat maisema-alueet, Pohjois-Pohjanmaan liitto. s. 15.)

Valituilla alueilla on yhteisiä arvoja (kuten historia tai alueen yhtenäisyys), mutta myös aluekohtaisia arvoja, jotka tekevät niistä erikoisia juuri siinä ympäristössä missä ne sijaitsevat. Alueilla ei myöskään ole vain “yhtä arvossa pidettyä asiaa” joka nostaisi alueen maisemallisesti arvokkaaksi kokonaisuudeksi, vaan alueilla on useita, erilaisista lähtökohdista muodostuvia arvottamiseen vaikuttavia tekijöitä. Näin ollen arvottamisessa yhdistyvät niin alueen fyysinen ympäristö arvoineen kuin alueeseen liittyvät aineettomat arvot, kuten historia, kansanperinne ja paikallisuus.

2.1 IISALMEN KAUPUNGIN ARVOKKAAT MAISEMAKOKONAISUUDET KESKUSTASEUDUN OSAYLEISKAAVA-ALUEELLA

Iisalmessa käytetystä arvokkaan maisemakokonaisuuden määritelmästä

Arvokkaita maisemakokonaisuuksia on Iisalmen kaupungin alueella kartoitettu samoilla kriteereillä kuin arvokkaita rakennettuja kulttuuriympäristöjä on arvioitu. Keskeisiä tekijöitä arvokkaita maisemakokonaisuuksia valittaessa ovat olleet **lähde- eli tiedollinen arvo (L)**, **elämysarvo (E)** ja **käyttöarvo sekä taloudellinen merkitys (K)**. Tältä pohjalta kulttuurimaisemaa arvioitaessa arvioija ottaa huomioon maiseman nykyisen käyttöarvon historiallisen ja maisemakuvallisen tarkastelun lisäksi. Tämä näkyy myös arvoitetun maisemakokonaisuuden nimessä. Esimerkiksi jos maisemakokonaisuuteen kuuluvat pellot ovat edelleen viljelykäytössä ja maatalouselinkeino on vahva, on maisemakokonaisuus nimetty viljelymaisemaksi.

Iisalmi kuuluu valtakunnallisessa maisemamaakuntajaossa itäiseen Järvi-Suomeen ja Pohjois-Savon järvi-seutuun. Keskustaseudun osayleiskaava-alueella sijaitsevat inventoiduista kohteista Irannan viljelymaisema, Koljonvirran historiallinen maisema, Vanhan kirkon alue, Poroveden länsirannan viljelymaisema, Koivikon tilan viljelymaisema, Kallion tilan viljelymaisema, Peltosalmen rakennettu kulttuuriympäristö, Salmenrannantien kylämaisema, Ohenmäen harjumaisema sekä Kirmanjärven viljelymaisema.

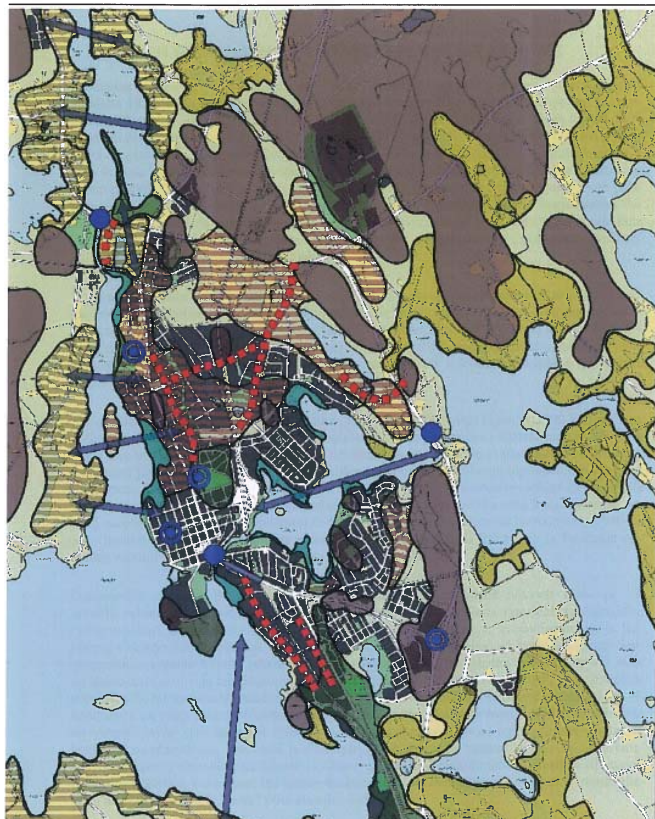
Suurmaiseman yleiskuvaus

Inventointialue kuuluu ympäristöministeriön maisema-alue työryhmän laatimassa maisema-aluejaossa laajaan Itäisen Järvi-suomen alueeseen ja siinä tarkemmin Pohjois-Savon järvisetuun. Alueen suurmaisemaa luonnehtivat lukuisat matalat, sokkeloiset järvet sekä melko jyrkkäpiirteisinä hahmottuvat kallio- ja moreenialueet. Maa- ja kallioperälle tyypilliset ruhjelaaksot sekä harju- ja reunamuodostumat antavat alueelle sen omaleimaisen ilmeen. Metsiä on runsaasti, ja valtapuulaji on kuusi. Alueelle tyypillisiä ovat myös laajat, viljavat savikot, joilla viljelymaisema tilakeskuksineen on hallitseva tekijä. Maatalous on alueella yhä elinvoimaista.

MAISEMA-ARKITEHTITOIMISTO
NÄKYMÄ OY

8.12.2004
Iisalmen keskusta-alueen viheraluejärjestelmä

Iisalmen kaupunki

KESKUSTA-ALUEEN MAISEMARAKENNE

Maisematyyppit

- Järvenrantojen savikolle savespätoisille moreenimaille kehittyneet viljelymaisemat
- Käytöstä poisutunut tai rakentamisen vuoksi muuntunut viljelymaisema (lehtipuusto ja vesakoituvia alueita)
- Rakennettu alue, alkup. maisematyyppi muuntunut
- Rantavyöhykkeiden pehmeiköillä kasvava lehtipuuvalfainen sekametsä
- Mäntyvaltaista puustoa kasvava harjumaisema
- Moreeniselänteiden lakialue, mänty/kuusi-valtainen metsää
- Moreeniselänteiden vaihettumisvyöhyke, kuusi-valtaista sekametsää
- Kaupunkikuvallisesti merkittävä kulttuurimaisemakokonaisuus
- Maamerkki
- Maisemasolmukohta
- Merkittävä näkymäsuunta
- Maisemakuvallisesti jäsentymätön alue

Ihmisen toiminnan sijoittuminen maisemaan

Itäisen Järvi-Suomen ja Pohjois-Savon järvisuudun alueelle on tyypillistä vanha viljelymaisema. Maisemamaakunnan alueella kylät ja tilakeskukset ovat perinteisesti sijoittuneet vesireittien varsille, matalille rantaselänteille tai rantapeltojen ja selänteiden väliselle vyöhykkeelle. Osa asutuksesta on saattanut myös sijaita aivan järvien rantojen tuntumassa. Perinteistä, tyypillistä asutusta edustaa myös paikoin mäki- ja vaara-asutus tilakeskukset on aikanaan rakennettu pienilmastoaltaan suotuisille mäki-alueille alavien savikkojen sijaan. Rakenteeltaan kylät ovat olleet melko hajanaisia ja väljiä, ja yksittäisten maatilojen muodostama haja-asutus on edelleen yleistä. Yksittäisiä maatiloja erottavat vaihtelevat pelto- ja metsäalueet, ja maatilojen pihapiirit erottuvat usein maisemassa merkittävän puustonsa ansiosta. Vesireitit ovat olleet tärkeitä alueella jo pitkään. Varsinainen laivaliikenne alkoi 1800-luvun puolivälissä, jolloin rakennettiin useita kanavia Iisalmen ja Kuopion väliselle vesireitille. Kaupunkikeskustan syntyyn ja sijaintipaikkaan vaikuttaneita tekijöitä ovat esimerkiksi alueen sijainti kahden järven välisellä leveällä kannaksella, sijainti helppokulkuisen harjujakson päätteenä sekä vesi- ja muiden kulkureittien hyvä saavutettavuus.

Maisemarakenne ja maisemakuva

Maisemarakenteen osatekijöitä, esimerkiksi maa- ja kallioperää, kasvillisuutta, ilmastoa ja vesiolosuhteita on kuvattu edellä luonnonolojen yleiskuvauksen yhteydessä. Seuraavalla kartalla on esitetty keskusta-alueen maisematyyppit, jotka hahmottavat maisemarakennetta. Iisalmen keskustaseudun maisemaa leimaa rantojen ja viheralueiden runsaus. Vesistöjen pinnat muodostavat Iisalmen maisemarakenteen perustason. Vesistöt ja niihin tukeutuvat viljelykset muodostavat yhdessä alueen merkittävät, avoimet maisematilakokonaisuudet. Maaston korkeimmat kohdat ovat enimmillään noin 50–60 metriä perustaso korkeampana. Alaville ranta-alueille on tyypillistä metsien ja avointen viljelymaisemien vuorottelu. Osalla alavista rannoista myös kevättulvat ovat mahdollisia. Laajojen, metsäisten moreeniselänteiden suljettua maisematilaa on erityisesti keskusta-alueen koillispuolella. Pitkänomaisten järvien väliin jäävien kannasten keskiosissa on pienempikokoisia moreeniselänteitä tai harjumaastoa. Iisalmi kuuluu Pohjois-Savon järvisuutuun, jolla on järviä yli kolmannes pinta-alasta. Aluetta hallitsevat luoteenkaakon suuntaiset järvet. Ne ovat syntyneet, kun kallioruhjeiden suuntaan liikkunut mannerjäätikkö kulutti pitkiä laaksoja ja altaita. Myös alueen pitkät harjujakso suuntautuvat luoteesta kaakkoon. Koko Pohjois-Savon järvisuudun mittavin harjujakso kulkee Tuusniemeltä luoteeseen ja haarautuu Siilinjärvellä luoteeseen sekä pohjoiseen. Myös Valtatie 5 tukeutuu alueen maisemarakenteeseen ja noudattelee harjujaksoa Iisalmen tienoilla.

Iirannan viljelymaisema.

IIRANNAN VILJELYMAISEMA (L, E, K)

Osana laajempaa maisema-aluekokonaisuutta Iiranta-Karankajärvi

Kulttuurimaiseman arvo Iijärven rannalla liittyy vanhoihin kantatiloihin, joiden rakennuspaikat sijoittuvat talouskeskustensa osalta kumpareille, metsän reunavyöhykkeelle tai peltojen keskellä oleville saarekkeille seuraten alueen läpi kulkevaa tietä. Loivasti kumpuilevat pellot levittäytyvät rinteisiin järven rantamaisemassa. Peltojen yli avautuvat upeat näkymät Iijärven vesistöön ja rakennusten sijoittuminen ovat tärkeä osa maiseman arvoa.

Maaseudun kulttuurimaisema on syntynyt ravinteikkaan maaperän ja hyvien kasvuolosuhteiden tuloksena, joten sen säilyttäminen on perusteltua ja taloudellista. Maisemakuvaa häiritsevät harjun maanottoalueet. Iirannan viljelymaisema sijoittuu pääosin keskustaseudun osayleiskaava-alueen ulkopuolelle (2007).

KOLJONVIRRAN HISTORIALLINEN MAISEMA (L, E)

Koljonvirran ja Iirannan maisemaa 1960-luvulta. Kuvassa näkyy Koljonvirran vanha silta.

Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö RKY

Koljonvirran historiallinen maisema-alue sijaitsee Oulun tien varressa Iisalmen keskusta-alueesta pohjoiseen päin. Maisemallista arvoa tuo aluetta halkova Koljonvirta. Virran yli on rakennettu silta, jolta avautuvat kaukomaisemat sekä etelään ja pohjoiseen.

Alueella sijaitsee muun muassa Juhani Ahon museo, jonka yhteydessä on useita historiallisesti arvokkaita rakennuksia. Alueella on käyty myös Suomen sodan taisteluita, joten alueella on myös merkittävä historiallinen arvo. Alue käsittää Koljonvirran rantamaisemat sekä Pikku-Iihin työntyvän Mansikkaniemen harjun.

VANHAN KIRKON ALUE (L, E, K)

Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö RKY

Alue sijaitsee Porovedestä pohjoiseen jatkuvan Kirkonsalmen itärannalla. Maasto laskee alueella kohti Kirkonsalmea ja hautausmaa sijaitsee osittain rinteessä. Alueella on säilynyt vanhaa puustoa. Tien varressa olevat rakennukset (Kellbergin baari ja asuinrakennukset) peittävät näkymää kirkolle tieltä päin katsottuna. Kirkon pohjoispuolella ja hautausmaan eteläosasta itään sijaitsee avoimemmat peltoalueet. Alueella sijaitsee rakennushistoriallisesti arvokkaat rakennukset kirkko, kellotapuli ja paarihuone. Kirkon pohjoispuolella on myös säilynyt koivukuja muistona vanhasta pappilasta. Alue rajautuu peltoihin ja asutusalueisiin.

Ilmakuvassa vanha kirkko ja sen ympäristö 1960- luvulta.

POROVEDEN LÄNSIRANNAN VILJELYMAISEMA (L, E, K)

Poroveden länsirannan maisema on säilynyt avoimena maanviljelyksen jatkumisen ansiosta. Kaupungista päin katsottuna alue on maisemallisesti arvokas ja näkyvällä kohdalla. Alueella on myös säilynyt vanhaa rakennuskantaa ja tyypillisiä pihapiirejä neliöpihoineen. Maisemaa hallitsee peltomaisema, jonka keskellä siellä täällä sijaitsee tiheästi rajattu pihapiiri. Alueen pelloilla on vielä säilynyt myös vanhoja latoja.

Niiralanniemi ja eloaitta.

Koivikon tilan pihapiirissä on säilynyt rakennushistoriallisesti arvokasta rakennuskantaa. Yhdessä ympäröivien viljelysmaiden kanssa rakennettu ympäristö muodostaa yhtenäisen ja alkuperäisen kokonaisuuden. Läheinen ohiajotie on alueen maisemassa häiriötekijä. Maisema rajautuu metsään peltojen takana. Kokonaisuus on pinta-alallisesti pienehkö, mutta selvä kokonaisuus. Alueen viljelymaiseman uhkana ovat olleet keskusta-alueen laajenemispaineet etelään tilan peltöjen suuntaan.

Kallion tilan pihapiirissä sijaitsee useita vanhoja rakennuksia. Tilaan kuuluvat maisemalliset arvot liittyvät tilan suuriin peltoalueisiin sekä tilalta avautuviin maisemiin läheiselle Iso-Ahmo järvelle. Alueonsäilynyt eheänäkokonaisuutena, esimerkiksi alueen suurtilallisesta viljelymaisemasta. Alueen häiriötekijöinä voidaan pitää läheisiä liikenneväyliä.

Ilmakuva Koivikon ja Kallion tilojen viljelymaisemista.

Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö RKY Osana laajempaa maisema-aluekokonaisuutta Peltosalmi-Kirmanjärvi

Alue sijaitsee Poroveden ja Peltosalmen liittymiskohdassa, Itikan salmen ja Peltosalmen ympärillä. Alue rajautuu usealta suunnalta vesistöön. Peltosalmen molemmin puolin sijaitsee kaksi suurta tilaa, Ahmonsaari sekä Itikan tila. Molemmissa tiloissa on säilynyt rakennushistoriallisesti arvokasta rakennuskantaa. Alue edustaa salmen rannoille ja kumpuileville pelloille syntyntä maaseutuasuutusta. Alue on suurehko ja säilynyt varsin yhtenäisenä ja eheänä. Häiriötekijöinä maisemassa voidaan pitää tieverkostoa risteysalueineen. Alueella on maisemallista arvoa, sillä alue on viljelymaisemana eheä ja hyvin säilynyt kokonaisuus.

SALMENRANNANTIEN KYLÄMAISEMA (E, K)

Osana laajempaa maisema-aluekokonaisuutta Peltosalmi-Kirmanjärvi

Alue sijaitsee Salmenrannan kylätien varrella ja edustaa tyypillistä pohjoissavolaista kyläraittia. Kyläraitti halkaisee metsäisen alueen kulkién viljeltyjen peltojen lomassa. Näkymät avautuvat Peltosalmen vesistöön ja Ohenmäen harjualueella sijaitsevien Pienjärven ja Harvanlammen suuntaan. Kylätien varrelle on sijoitunut asutusta peltojen keskellä oleville kumpareille ja metsän reunavyöhykkeille.

Osana laajempaa maisema-aluekokonaisuutta Peltosalmi-Kirmanjärvi

Ohenmäen harjualueelta on löydetty useita kiviakautisia asuinpaikkoja, jotka syventävät alueen historiallista arvoa. Lähimenneisyydessä (vuosina 1944–2003) alueella on sijainnut armeijan varikkoalue. Alueella on edelleen armeijan entisiä rakennuksia. Luonnonympäristöltään alue muodostuu mäntymetsäisestä harjualueesta ja se on ympäristöönsä nähden poikkeavaa. Alueen puusto on hyvin säilynyttä ja tiheää. Maaperä on pääosin lajittunutta hiekkaa. Alueelta on tavattu lepakoita. Alue kuuluu myös Peltosalmi-Ohenmäki pohjavesialueeseen.

KIRMANJÄRVEN VILJELYMAISEMA (L, E, K)

Osana laajempaa maisema-aluekokonaisuutta Peltosalmi-Kirmanjärvi

Kirmanjärven viljelysalue on muodostunut järven rantojen ympärille. Alueelle tyypillisenä piirteenä voidaan pitää loivasti vesistöä kohti viettäviä viljelysmaita. Alueen rannat ovat aktiiviviljelyssä, mikä lisää alueen maisemallista arvoa. Kirmanjärven alueella on myös muinaismuistoesiintymiä, mikä nostaa alueen historiallista painoarvoa. Asutus sijoittuu järven itäpuolella kylätien varteen ja tilakeskuksista avautuu näkymiä vesistöön loivasti laskeville peltoaukeille. Peltoaukeita kehystävät talousmetsät. Kirmanjärven länsipuolitse kulkevaa viitostietä voidaan pitää alueen häiriötekijänä, tosin tien vaikutus ei ole korkean puuston ansiosta maisemallisesti kovin häiritsevä.

“Soinlahden, Ahmon ja Ohenmäen alueiden luonto- ja maisemaselvitys” - teoksessa osia Kirmanjärven ja Pieni-Kirman länsi- ja pohjoispuolisista peltoalueista esitetty merkinnällä: tärkeä peltomaisema-alue.

Kirmanjärven viljelysmaisemaa.

Ohenmäki keskellä, Peltosalmen taajama taustalla. Kirmanjärven viljelysmaisema avautuu oikealle ja Salmenrannan vasemmalle alanurkkaan. Ilmakuva koilliseen.

Iiranta-Karankajärvi
maisema-alue

Iirannan
viljelymaisema

Koljonvirran historiallinen
maisema

Poroveden länsirannan
viljelymaisema

Vanhan kirkon alue

Koivikon ja Kallion
tilojen viljelymaisemat

Peltosalmen
viljelymaisema

Kirmanjärven
viljelymaisema

Peltosalmi-Kirmanjärvi
maisema-alue

Salmenrannantien
kylämaisema

Ohenmäen
harjumaaisema

3. TIIVISTELMÄ IISALMEN KAUPUNKIKESKUSTAN KAAVOITUKSEN HISTORIASTA

W. FORSSIN ASEMAKAAVAEHDOTUS

Ensimmäisen asemakaavan Iisalmeen laati W. Forss vuonna 1857. Vaikka asemakaavaehdotusta ei koskaan toteutettu, se on selvästi vaikuttanut kaupungin myöhempään kaavoitukseen. Asemakaavaehdotus on aikansa asemakaava-suunnittelun tyylin mukainen: korttelit ovat suorakulmaisia ruutukortteleita ja kadut suoria ja leveitä puistokatuja. Koska kaupungit olivat tuohon aikaan puukaupunkeja, niiden paloturvallisuutta oli edistettävä mm. puurivistöillä, aukioilla ja suurilla tonteilla.

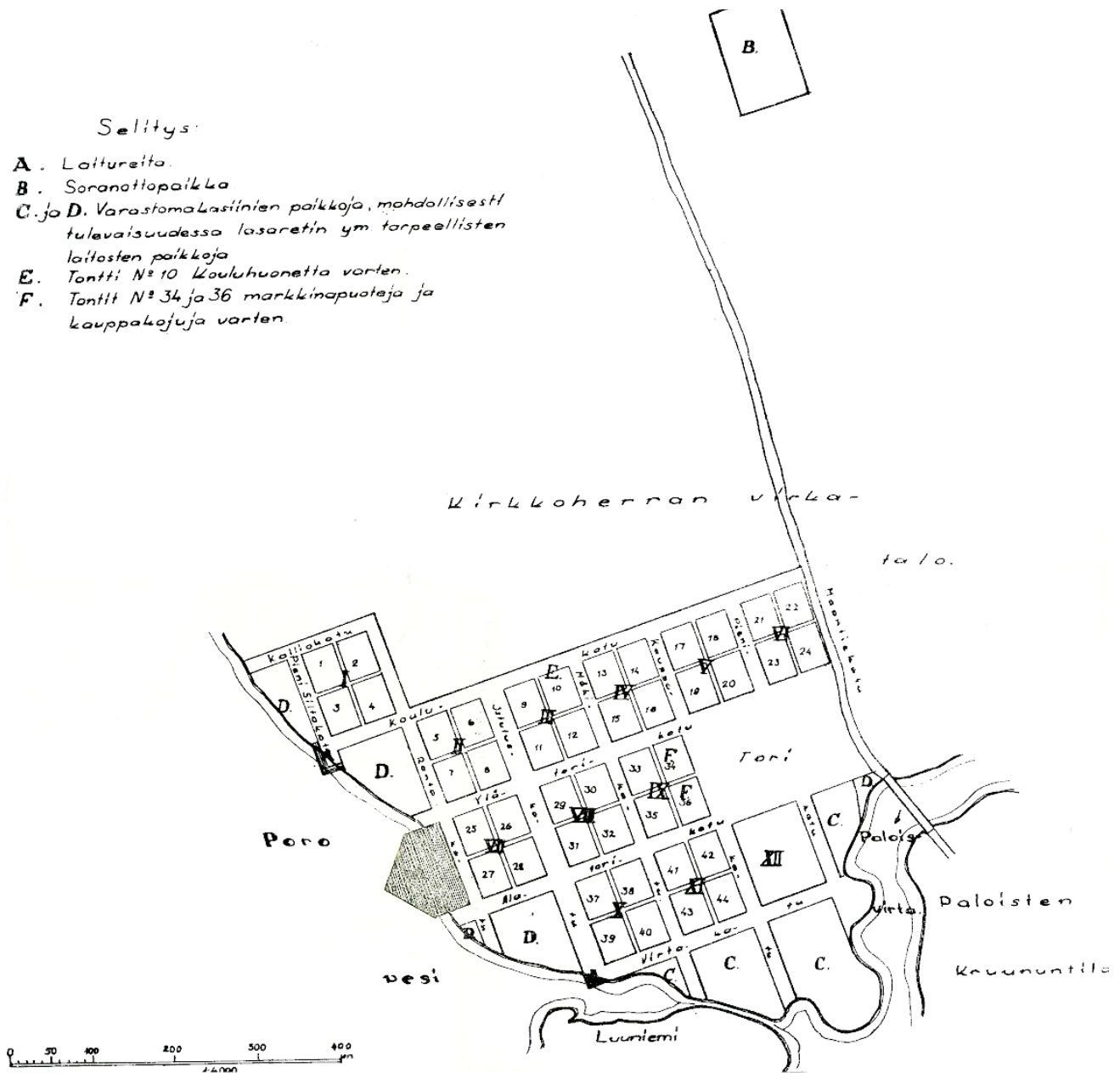
Kartta N:o 3: Iisalmen kaupungin asemakaavaehdotus 1857. W. Forssin toimituksen N:o 1219 mukaan.

W. Forss 1857, W. Forssin ensimmäisessä asemakaavaehdotuksessa ollut kirkkoaukio.

Asemakaavaehdotus käsittää suunnilleen nykyisestä Karjalankadusta länteen ja pohjoisessa kirkkoherran virkatalon maihin ulottuvan alueen. Keskeisimmäksi rakennukseksi oli suunniteltu luterilainen kirkko, joka olisi sijainnut suunnilleen nykyisen kirkon paikalla. Tässä asemakaavaehdotuksessa esitetään nykyisen Otavankadun suuntainen puistoakseli, joka ulottuu Luuniemeltä Haukiniemelle, Kirkonmäki, Haukiniemen rantojen puistomainen ilme, Pohjolan kadun linjaus sekä nykyinen linja-autoaseman paikalla ollut avoimeksi jätetty alue. Myös satama-alueella oleva puistoalue ja laiturin paikka määrättiin jo tuolloin. Lisäksi kortteleissa 3, 4, 5, 6, (8), 10 ja 14 on säilynyt kaavan mukainen tonttijako, jossa korttelit on jaettu symmetrisesti neljään tonttiin. Muun muassa kortteleissa 2, 7 ja 31 tonttijako on osittain säilynyt.

Vuonna 1862 W. Forssin laatimassa varsinaisessa asemakaavassa kauppalan aluetta pienennettiin huomattavasti. Tori säilytti paikkansa, mutta laajentui samalla korttelin verran länteen nykyisen torin paikalle. Korttelit säilyttivät ruutukaavan mukaisen jaon, jossa keskusta-alueen kortteleihin muodostui aina neljä tonttia. Tontteja ryhdyttiin rakentamaan vuoden 1862 aikana. Pääkaduksi muodostui 50 kyynäriä leveä nykyinen Otavankatu. Huomattavimmin varsinainen asemakaava erosi edeltävästä kaavaehdotuksesta siinä, että tonttien väliin oli lisätty kahdeksan kyynäriä leveät palokatut.

Vuoden 1857 kaavaehdotus oli tehty sen laajuusena, että Iisalmea olisi kehitetty kaupungiksi, mutta se toteutui kauppalan kokoisena. Toteutuneessa kaavassa oli vain 44 tonttia. Kaavassa esitettiin kuitenkin keskeiset kauppalalle kuuluvat toiminnot kuten tontit markkinapuoteja ajatellen ja paikka koululle. 1870-luvulla kauppalalle hankittiin lisää maata pohjoisesta Kirkkoherran tiluksista ja etelästä Luuniemeltä.

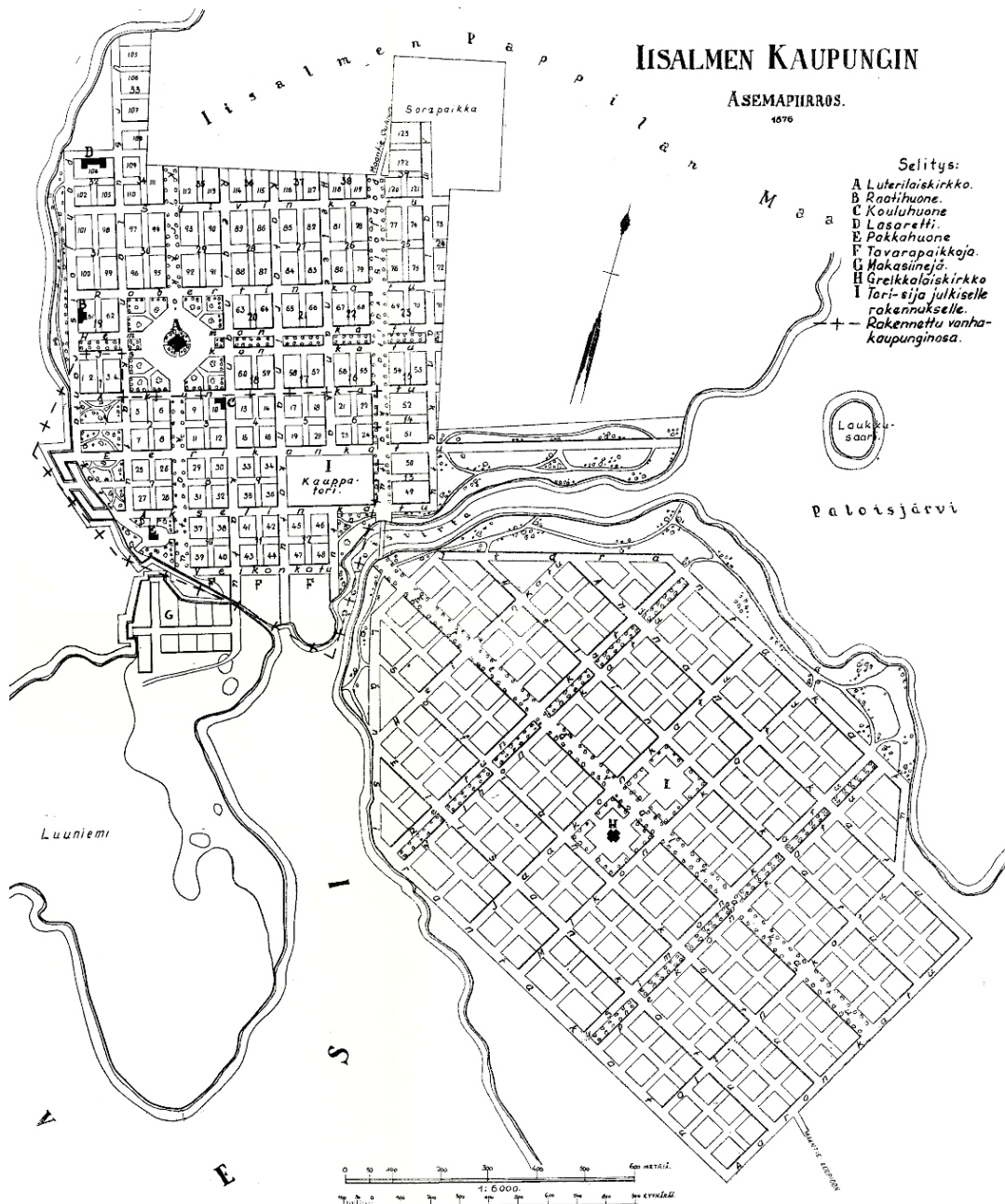

W. Forss 1861, tori, W. Forssin typistetty asemakaavaehdotus kauppalan aluetta varten vuodelta 1862.

ALFRED SJÖSTRÖM LOI PUISTOVERKOSTON IISALMEEN

Vuonna 1877 Alfred Sjöström laati uuden asemakaavan kehittämään W. Forssin vuoden 1862 suunnitelmaa. Uudessa suunnitelmassa huomioitiin rakennettu vanha kaupunginosa. Hän edelleen kehitti alueelle puistoverkoston, joka nosti puistoalueet tärkeäksi osaksi Iisalmelaista kaupunkimaisemaa. Kauppalan kehittymisen kannalta oli tärkeää, että kaupunkia laajennettiin pappila lisämaitten verran kaupungin itä- ja pohjoispuolelle. Se avasi kauppalalle mahdollisuudet kasvuun. Lisäksi Sjöström kaavoitti laajan alueen Paloisvirran eteläpuolelta ruutukaavan muotoon.

Kaavassa vanhan kaupungin katuja jatkettiin pohjoiseen. Lisäksi uudistuksena oli palokujien leventäminen kahdeksasta kyynästä noin 20 kyynäran. Pohjoisvaltakatu (Pohjolankatu) sai tässä vaiheessa koko pituudeltaan istutuksilla somistetun esplanadin luonteensa. Kaava vahvisti Hemmon- ja Iskonkadun välisen käytävän (nykyinen Kirkkopuisto). Siten muodostuivat Kirkkopuiston ja Otavankadun suuntaiset akselit. Rautatietä varten ei tehty minkäänlaista varausta vielä tässä kaavassa.

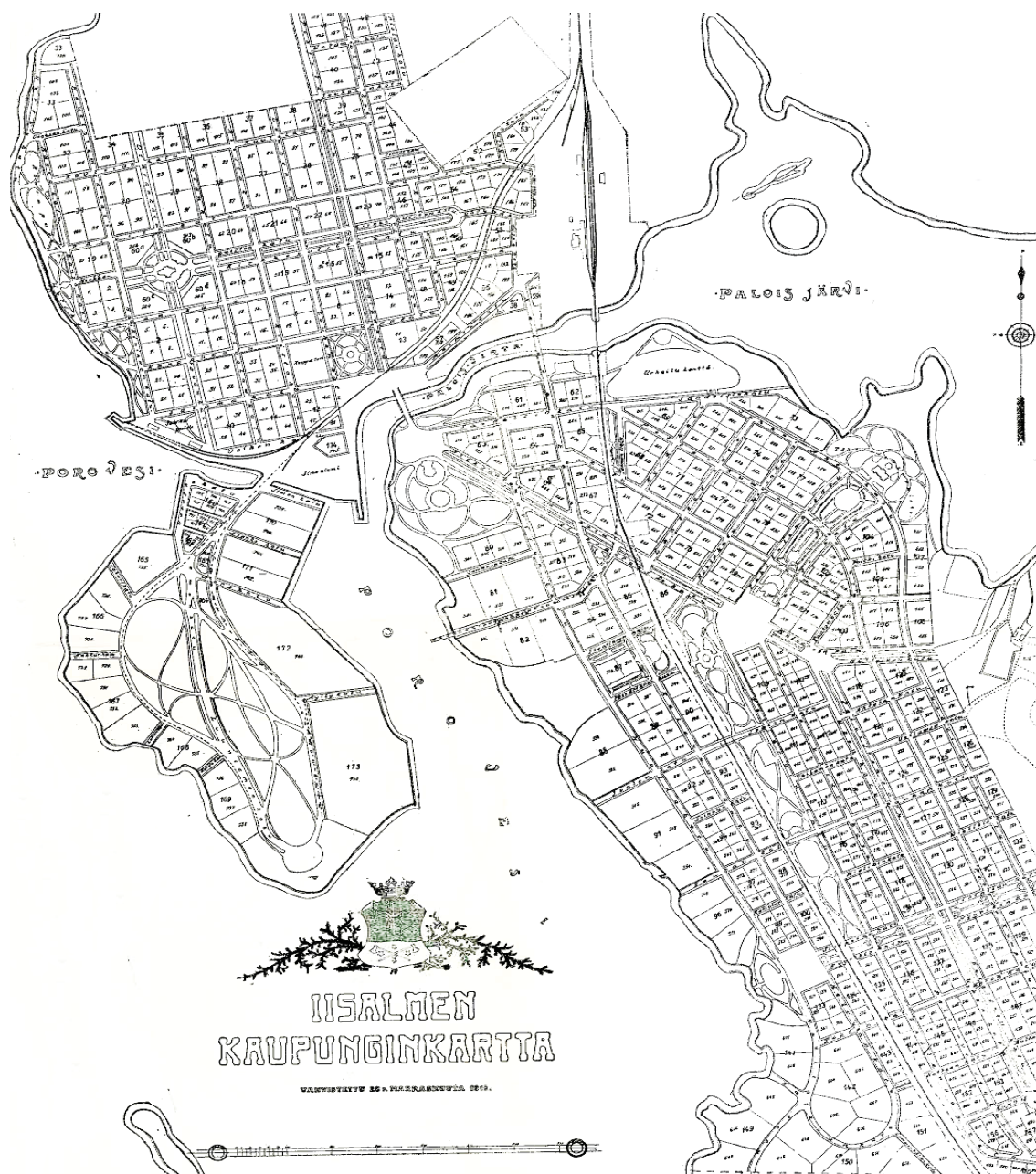
Alfred Sjöströmin asemakaava vuodelta 1877. Kaupungin on ajateltu laajentuvan etelään Paloisten maille. Rannat ovat pääasiassa yleisiä puistoalueita. Kaavassa ei ole vielä rautatietä varten varausta.

Kauppala muuttui kaupungiksi vuonna 1891. 1800–1900-lukujen tienoilla Luuniemelle oli syntynyt teollisuutta (kuten mylly, saha ja oluttedhas). Kaupungin painopiste pysyi edelleen satama-alueella, sillä sinne rakennettiin muun muassa uusi laituri ja makasiineja 1800-luvun loppupuolella. Vuodesta 1909 alkaen Kivirannan ja Venakkoniemen väliltä ryhdyttiin vuokraamaan huvilatontteja.

Pakkahuone ja satamalaituri esitettiin jo A. Sjöströmin kaavassa nykyisille sijoilleen. Kuvan makasiinirakennus oikealla on purettu. Samalla paikalla on nykyisin Olvin syntymä-taideos.

RAUTATIE TULI IISALMEEN JA V. O. LILLE LAATI UUDEN ASEMAKAAVAN 1912

Yllä V. O. Lillen kaava vuodelta 1912.

Iisalmen kaupunki on sijoittunut jo ensimmäisissä kaavoissa hyvien vesiliikenneyhteyksien ääreen, Luuniemen ja Haukiniemen sekä Paloisvirran tuntumaan. Vesiliikenteen sujuvuus oli etenkin 1800-luvun loppupuolella Iisalmen kasvun edellytys. Yhteyksiä oli kuitenkin parannettava, sillä kosket ja matalikot estivät suurempien laivojen liikennöintiä. Kaupungin painopiste oli vesiliikenteen johdosta satama-alueella. Nerכון kanava valmistui vuonna 1869, jolloin Iisalmen laivaliikenne saattoi varsinaisesti alkaa. Osittain paikallisten yhtiöiden liikennöinnin ansiosta laivaliikenne säilyi vilkkaana. Rautatien saaminen Iisalmeen vuonna 1902 ei heti suoranaisesti hiljentänyt satamaa.

Kaupungin painopiste alkoi kuitenkin siirtyä 1900-luvun alkupuolella idemmäksi, kohti toria ja Savonkatua. Satama hiljeni 1930-luvulla, kun rahtilaivaliikenne loppui ja linja- ja kuorma-autoliikenteen alkoi voimistua. Matkustajaliikenne satamassa jatkui vielä 1950-luvulle ja varsinkin sotavuosina se oli vilkasta. Rautatie jäi alussa osittain kaupunkirakenteesta erilliseksi ulokkeeksi. Kaupunki pakkolunasti välialueen, jotta siitä ei kehittyisi epäsäännöllistä esikaupunkia. Vuonna 1907 satamaan rakennettiin raide. Rautatie oli luonut edellytykset kaupungin kasvulle Paloisvirran pohjoispuoliselle alueelle.

V. O. Lillen vuonna 1912 laatimassa asemakaavassa oli kaavoitettuna uusi rautatieaseman ja keskustan välinen alue. Lisäksi Lille oli muuttanut Paloisvirran eteläpuoleista suunnitelmaa orgaanisemmaksi ja rantavyöhykkeen muotoja huomioivaksi. Tämä oli helppoa, koska vuoden 1877 kaava ei ollut virran eteläpuolella toteutunut. Uudessa kaavassa rautatie ja nykyinen Pohjolankatu (silloinen Aleksanterinkatu) muodostivat kaavan rungon. Sankariniemelle varattiin urheilualueen paikka. Kaavassa oli runsaasti puistoalueita. Luuniemi kaavoitettiin ja sen keskiosaan varattiin suuri puistoalue. Rantoja kiersivät teollisuuskorttelit. Myös Luuniemelle oli esitetty rautatievaraus. Uuden kaavan myötä kaupunkiin saatiin lisää asuinrakennuksille varattua rakennusmaata. Kaupungin rakennuksista suurin osa oli edelleen puuta.

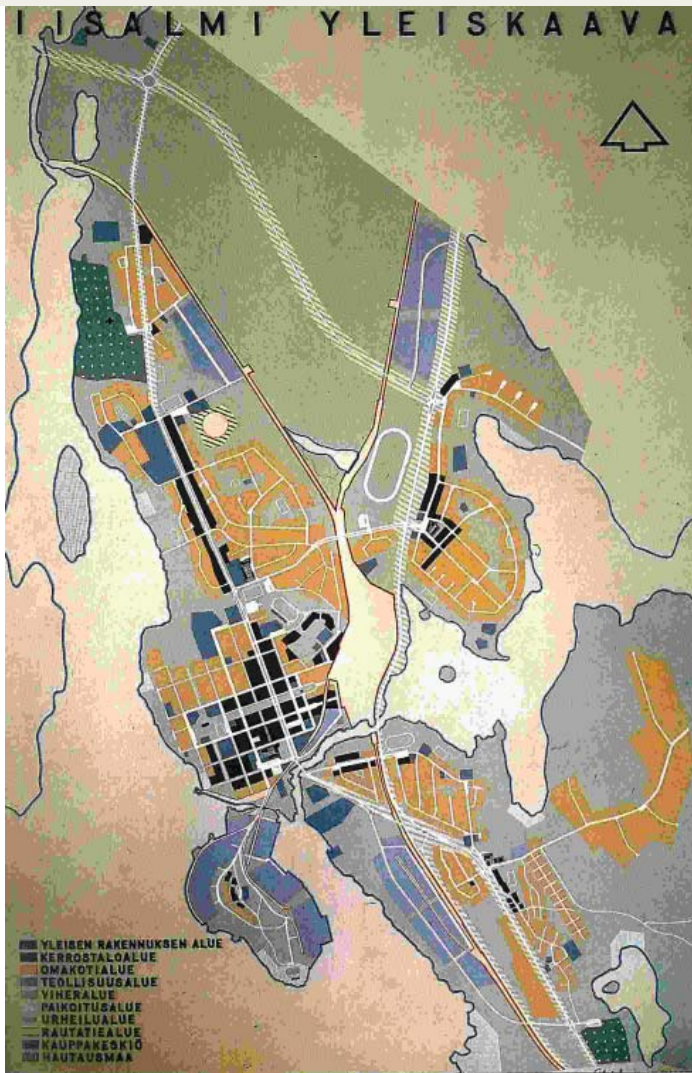
Paloisvirran eteläpuolelle sijoittuvasta Lillen kaavasta toteutui Sankariniemessä oleva urheilukentän paikka, sankarihautoja sekä joitain asuinrakennuksia. Alue säilyi kuitenkin vielä pitkään maaseutumaisena. Suurin osa nykyisistä katujen nimistä on peräisin tästä kaavasta.

MEURMANIN YLEISKAAVA

Otto-Iivari Meurman laati Iisalmeen yleiskaavan vuonna 1956. Yleiskaava oli nimensä mukaisesti asemakaavaa laajempi kokonaisuus, joka ohjasi Iisalmen kaupungin rakentamista. Meurman oli käsitellyt kaavassaan laajaa aluetta, joka ulottui pohjoisessa Koljonvirran tienoille. Idästä kaavassa oli mukana Makkaralahti, etelässä osa Lippuniemeä ja Kihmulan aluetta. Osa alueista oli toki jo kaavan valmistuessa rakentunut. Esimerkiksi pientaloalueista muun muassa Kihmula rakentui vuosien 1925 – 1948 välillä, Rohmulan ja Touhulan alueet rakentuivat pääasiassa välillä 1949–1965 ja Lippuniemen ja Makkarahden omakotitaloalueet pääosin vasta vuoden 1977 jälkeen.

Yleiskaava pohjautui laajaan selvitykseen, jossa käsiteltiin muun muassa liikenneyhteyksiä, väestöä ja elinkeinoelämää. Meurman sovelsi kaavassa aikansa asuintaajamien suunnitteluperiaatteita. Soluttainen hajakeskitys tarkoitti sitä, että asutus jaettiin niin pieniin osiin, että ihmiset saisivat rauhalliset ja viihtyisät kotialueet. Suunnitteluperiaatteessa kaupungin eri osien oli myös tarpeellista erikoistua erilaisiin toimintoihin. Kaavan periaatteena oli varata keskusta liiketoiminnoille ja siirtää asuminen kantakaupungin ympärille asuinalueille.

Meurman kaavoitti keskustaan liikerakentamista ja siten nosti niiden rakentamisoikeutta. Lisäksi osoitettiin kerrostalorakentamista olemassa oleville ja uusille pientaloalueille. Teollisuusalueiksi kaavaan muodostuivat Luuniemen itä- ja pohjoisrannat, Kivirannalta osa radan eteläpuoleisesta alueesta, Parkatti ja Pitkälahden alue. Kaavassa Meurman on säilyttänyt rannat yhteisenä puistoalueena. Yleiskaavan mukaisina toteutettuja ja hyvin säilyneitä alueita ovat Touhula, Kihmula ja Rohmula. Nämä alueet ovat säilyneet myös rakennuskannaltaan varsin yhtenäisinä. Myös Makkaralahti ja osittain Lippuniemi ovat rakentuneet yleiskaavan mukaisina.

Yllä professori Otto-Iivari Meurmanin vuonna 1956 laatima yleiskaava.

1960-luvulla kaupunki osti valtiolta Kasarmin-kankaan ja kaupunki sai näin kaipaamaansa lisärakentamistilaa, sillä noihin aikoihin rakennettiin paljon. Asemakaavaan tehtiin lukuisia muutoksia ja Iisalmeen kaavoitettiin myös ensimmäiset rivitalotontit. Tuolloin keskusteltiin myös Lippuniemen kaavoittamisesta. Sotien jälkeen Iisalmen keskustan kaupunkikuvalliseen muutokseen vaikutti myös julkinen rakentaminen, kuten poliisilaitos, linja-autoasema ja keskustan kansakoulun laajennus. Uuden yleiskaavan laatiminen nousi puheenaiheeksi 1960-luvulla ja sen laativat Iharvaara ja Tausti 1970-luvun alussa. Myös seutukaavan tekoa valmisteltiin noihin aikoihin. Maalaiskunnan ja kaupungin rajat ja maanomistus vaikeuttivat kaupungin kasvua etenkin pohjoiseen. Tämä ongelma poistui, kun Iisalmen maalaiskunta ja Iisalmen kaupunki yhdistyivät 1.1.1970.

Yllä näköala kaupungin palotornista katsottuna. Palotornin pellot on rakentamatta ja kaupunki ei ole levittäytynyt ruutukaava-alueen ulkopuolelle, kuva 1930-luvun lopulta.

4. RAKENNUSKULTTUURISELVITYKSET

4.1 YDINKESKUSTAN ARVOKKAAT RAKENNETUT KULTTUURIYMPÄRISTÖT

285. HAUKINIEMENKADUN PUUTALOT UIMARANNAN KOHDALLA (L, E, K) (M, R)

Haukieniemenkatu 6b, 8a ja 8b. Lisäksi kokonaisuuteen kuuluvat Kauppakatu 3b sekä Haukieniemenkatu 4a.

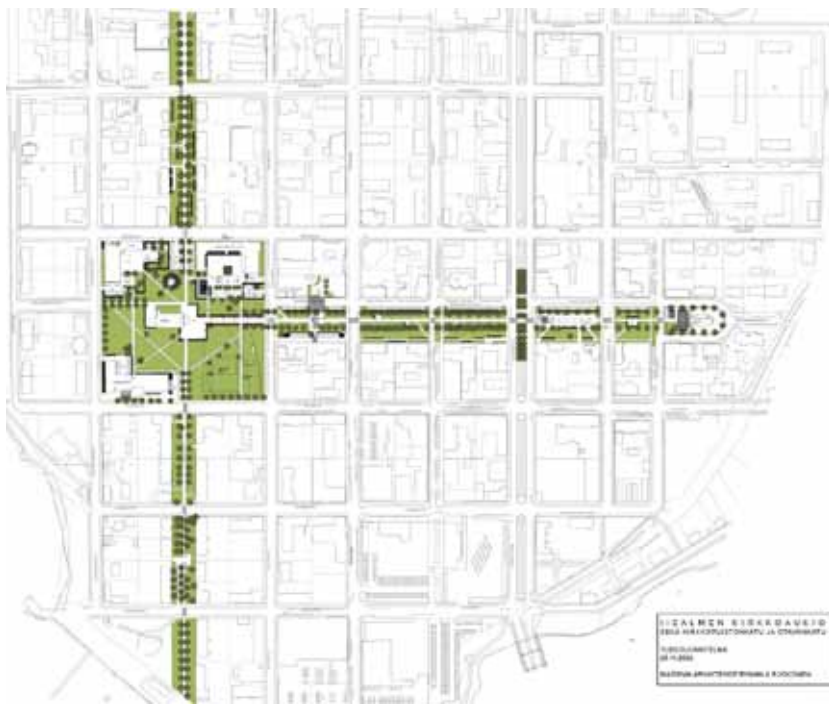
Rakennukset ovat rakennettu vuosina 1874, 1909 ja Haukieniemenkatu 4a rakentamivuotta ei tiedetä.

Rakennukset muodostavat Iisalmessa harvinaisen kolmen puutalon säilyneen kokonaisuuden. Ne edustavat vuosisadan alun puurakentamista ja ovat järven suunnasta katsottuna merkittävä osa maisemaa. Rakennukset liittyvät tärkeänä osana myös Kirkkopuiston aukiota reunustavien arvokkaiden rakennusten kokonaisuuteen.

Haukieniemenkatu 4a:ssa sijaitsee pieni, hyvin alkuperäisenä säilynyt puutalo. Rakennukseen on tehty muutoksia vuonna 1937. Alun perin rakennuksessa on todennäköisesti ollut kaksi erillistä, yhden huoneen ja asuinkeittiön käsittämää asuntoa. Tontilla on aiemmin sijainnut nahkuriliike.

Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö RKY

Yllä näkyy akselin muodostuminen.

Perustettavan Iisalmen kaupungin paikaksi valittiin Haukiniemi, joka oli vesistöjen risteyksessä, riittävän ylänköä ja kuivaa, ja länsiranta sopi satamaksi. Haukiniemi sijaitsi Iisalmen kirkkoherran virkatalon maalla. Maanmittari C.W. Forss suoritti maastotutkimukset ja laati asemakaavaehdotuksen 1857. Sen keskeisenä osana oli puistoakseli, jossa ristesivät pohjois-eteläsuuntainen, pääkaduksi suunniteltu Suurikatu (nykyinen Otavankatu) ja itä-länsisuuntaiset Kouluhuoneenkatu (nykyinen Päiviönkatu) ja Raatihuoneenkatu (nykyinen Savonkatu). Akselin keskipisteessä keskeisimpänä rakennuksena oli luterilainen kirkko suunnilleen nykyisen Uuden kirkon eli Pyhän Ristin kirkon paikalla. Asemakaava ei toteutunut, mutta se vaikutti kaupungin myöhempään asemakaavoitukseen.

Kun Iisalmen kauppala oli perustettu 1860, laati maanmittari Forss 1861 Iisalmen kauppalan asemakaavan, jossa kauppalan etelärajanä oli Paloisvirta ja pohjoisrajana nykyinen Savonkatu. Kauppalan maa-alan laajennuttua laati lääninagronomi Alfred Sjöström uuden asemakaavan 1877. Myös tässä kaavassa oli puistoakselisommitelma Forssin kaavan tapaan. Siinä ristesivät Hemmonkatu ja Iskonkatu sekä Kirkkokatu. Näiden risteyskohtaan jäävän puistoalueen keskipisteenä oli luterilaiskirkko. Pääkatuna oli Kirkkokatu, jonka leveys oli 50 kynnärää. Iskon- ja Hemmonkatujen väliin jäi puistokäytävä.

1912 V. O. Lillen laatimassa Iisalmen kaupungin asemakaavassa sama akselisommitelma toistui. Nyt ristesivät Otavankatu ja Kirkkopuistonkatu, jonka keskelle jäi puistokäytävä. Akselien keskipisteessä oli puistoalue, jonka keskelle oli sijoitettu kirkko.

Kirkko rakennettiin varatulle paikalleen vasta 1934. Sitä ympäröi Kirkkoaukio. Kaupunginhallitus oli antanut 1930 arkkitehtien Bertel Strömmerin ja A.W. Willbergin tehtäväksi laatia alueelle asemakaava. Kirkon valmistuttua arkkitehti Eino Pitkänen laati asemakaavan edellisten hahmotelmien perusteella ja se vahvistettiin 1935. Kirkkoaukion sommiteli arkkitehti Elsi Borg 1952 (sommitelmaa ei ole löytynyt). Aukiota reunustavat lyseon (1932) ja Juhani Ahon koulun (1957) rakennukset, entinen paloasema/vesitorni (1932), Otava I:n (1908) ja Otava II:n (1800-luku) puiset koulurakennukset, Edvin Laineen koulu (vanhempi osa 1940) ja seurakuntatalo (1960).

Puiston keskivaiheilla Pohjolankadun varrella on puinen kioskirakennus vuosisadan alkupuolelta. Kirkkopuistossa on Aimo Tukiaisen suunnittelema Juhani Ahon patsas, joka pystytettiin 1961, jolloin oli kulunut 100 vuotta Juhani Ahon syntymästä. Lisäksi puistossa ovat Kaatuneiden muistomerkki, Myrskylintu -muistomerkki, Kauppiis-Heikin muistomerkki vuodelta 1962 sekä ortodoksisen kirkon edustalla Karjalaan jääneiden muistomerkki. Kirkkopuiston itäpäättä reunustaa useita puutaloja: Nuorisotalo eli entinen Suojeluskunnan talo (1923), Weckman-Varannin talo (1925), Korolaisen talo (1925) ja entinen Iisalmen Teatterin talo (1905). Kirkkopuiston akselin itäpäähän rakennettiin Ortodoksinen kirkko 1957.

Kirkkopuisto itään.

Kirkkopuiston ja Otavankadun muodostama akselisommitelma on historiallisesti, symbolisesti ja kaupunkikuvallisesti Iisalmen ydinkeskustan merkittävin kokonaisuus. Suomessa tällainen ristosommitelma on harvinainen. Kirkkopuistossa kasvaa kahdessa rivissä koivuja ja niiden väliin jää hiekkainen kevyenliikenteen väylä. Kirkkopuistoa risteävä Otavankatu on osittain kävelykatu, jonka varrelle Kirkkoaukion eteläpuolelle on istutettu tammia. Otavankatua reunustavat kerrostalot. Puutaloja on säilynyt vain yksi Kauppiiskadun ja Otavankadun kulmauksessa ja muutamia Otavankadun pohjoispäässä.

287 b. KIRKKOPUISTONKATUA JA OTAVANKATUA KEHYSTÄVÄ RAKENNETTU KULTTUURIYMPÄRISTÖ (L,E,K) (R,H,M)

Edellä mainitun Kirkkopuisto-Otavankadun rakennetun puistoakselin ja siitä muodostuvan kaupunkikuvallisen elementin kehyksinä sijaitseva rakennettu ympäristö on paikallisesti ja maakunnallisesti arvokas. Valtakunnallisesti arvokkaan rakennetun ympäristön rajaus jättää ulkopuolelleen puistojen ja katujen varsien rakennetun ympäristön.

Puistoakselia reunustava rakennuskanta edustaa kerroksellista kaupunkirakennetta ja sisältää kertomuksen Iisalmen rakentamisen historian eri vaiheista. Mielenkiintoinen rakennus tässä rakennuskannassa on arkkitehti Wivi Lönnin suunnittelema entinen kansakoulu Otava I, joka edustaa jugendarkkitehtuuria Kirkkoaukion ympäristössä. Lisäksi koulukeskusta samassa korttelissa täydentää arkkitehti Eino Pitkäsen suunnittelema ja 1940 valmistunut entinen keskuskansakoulu, nykyinen Edvin Laineen koulu. Rakennus edustaa 1940-luvun valkoista funktionalismia. Otava I:n viereen sijoittuu majatalona 1800-luvun lopulla toiminut Otava II, joka on Kirkkoaukion ympäristön vanhimpia rakennuksia.

Kirkkoaukion ympäristössä itään suuntautuvan puistoakselin alkupäässä sijaitsevat myös arkkitehtitoimisto Ström & Tuomiston suunnittelema seurakuntatalo 1960-luvulta ja sitä vastapäätä korttelin kokoinen arkkitehti Pekka Pitkäsen suunnittelema Iisalmen kulttuurikeskus vuodelta 1989. Akselin varsi on rakentunut 1950 – 1960 luvulla edustaen hyvin monimuotoista rakennuskantaa, mutta ympäristö on onneksi säilynyt pääosiltaan kolmekerroksisena ja mitta-kaavaltaan siten soveltuu historialliseen miljööseen.

Näkymä Otavankadulta.

Kirkkopuiston itäpäässä sijaitsee klassistinen Suojeluskuntatalo vuodelta 1923, Arkkitehti Kerttu Rytkösen suunnittelema Weckman-Varannin talo vuodelta 1925 ja Korolaisen talo vuodelta 1925. Weckman-Varannin talo edustaa pohjoismaista klassismia ja Korolaisen talossa on julkisivussa barokkimaisia piirteitä. Lisäksi kokonaisuuteen kuuluu Pekka Tenhusen suunnittelema asuintalo (entinen Iisamen teatterin talo) 1905-luvulta. Rakennus on korjattu uudelleen asuinnoiksi vuonna 2010. Lisäksi Kirkkopuiston varrella sijaitsee vanha makasiinirakennus 1800-luvulta, mutta rakennuksen julkisivut ja huonejako edustavat vuosien 1950-60-luvun asuntorakentamista. Huomiota herättävä rakennus tässä kokonaisuudessa on 1980-luvulta Evakkokeskus, jonka julkisivuissa on ortodoksisen perinteeseen kuuluvaa ornamenttiikkaa.

Otavankadun varrelle puolestaan sijoittuu kerrostalorakentamista 1950 – 2000 –luvulta. Yksi puinen asuinrakennus 1800-1900 lukujen vaihteesta sijoittuu kerrostalon pihapiiriin, mutta se on peruskorjattu siten, että sen kulttuurihistoriallinen arvo on kärsinyt. Otavankadun pohjoispäässä on väistynyt kerrostalorakentamisen tieltä kulttuurihistoriallisesti arvokkaita puutaloja pihapiireineen. Nämä rakennukset ovat vielä mukana tässä arvottamistyöryhmän raportissa.

290. PALOISVIRRRAN ALUE (L, E, K) (R, H, M)

Suomen sodan aikaan 1808 Sandels varusti Paloisvirran eteläpuoliselle rannalle linnoituksen joutuessaan perääntymään Kuopiosta Toivalaan ja edelleen pohjoiseen. Vanha kulkureitti Kuopiosta pohjoiseen kohti Oulua kulki Paloisvirran kautta. Paloisvirran läntisen mutkan kapeaan kahluupaikkaan oli rakennettu puutukkien ja –arkkujen varassa oleva silta, joka kulki nopeasti virrassa ja jota kevättulvat usein turmelivat. Ensimmäinen kivisillä tukiarkuilla ja kivialustoilla varustettu silta valmistui 1883. Siltaa korjattiin perusteellisesti seuraavan kerran 1930-luvulla kasvavan autoliikenteen tarpeisiin. Tässä asussa, valkeine koristekaitteineen silta säilyi 1960-luvulle saakka, jonka jälkeen valmistui nykyinen Paloisvirran maantiesilta. Paloisvirran rautatiesilta valmistui vuonna 1901, jolloin rautatie oli saatu valmiiksi Iisalmeen saakka. Vuonna 1931 valmistui Paloisvirran yli uusi rautatiesilta, jonka pilarit ja maatuet rakennettiin graniitista.

Paloisniemen rannalle niin kutsutulle Moleruksen niemelle on perustettu kansalaissodan hautausmaa 1918. Hautausmaan nimeksi vakiintui 1930-luvulla Sankariniemi. Alueen järjestelysuunnitelman teki arkkitehti Rafael Blomstedt 1948. Se toteutettiin 1950-luvun alussa arkkitehti Elsi Borgin johdolla.

Alueen lähistölle sijoittuvista kulttuurihistoriallisesti arvokkaista kohteista voidaan mainita Malminkatu 1, Sähkölaitoksen voima-asema ja Kotiseutumuseon alue. Paloisvirran alue muodostaa puistomaiseman ja se muodostaa etelärajan kaupunginkeskustalle.

Yllä vanha Paloisvirran maantiesilta, keskellä rakennetaan uutta maantiesiltaa ja alla Paloisvirran rautatiesilta.

291. POHJOLANKATU (L, E, K) (R, H, M)

Eteläinen Pohjolankatu. Kohti Iisalmen keskustaa Paloisvirran yli.

Koivuistutuksilla reunustettu kävelykatu.

Kauppalan asemakaavan laati Kuopion lääninagronomi Alfred Sjöström 1877. Suunnitelmassa Pohjoisvaltakatu, nykyinen Pohjolankatu, oli sommiteltu koko pituudeltaan puilla reunustetuksi esplanadiksi. Katujen kunnostusta tehtiin kaikkia kauppalalaisia velvoittavilla päivätöillä keväisin ja syksyisin. Kauppalankokouksesta 1885 ilmenee, että Pohjoisvaltakatua oli kunnostettu Oluttehdas Oiva Oy:n johtaja W.G Åbergin toimesta ja kadun keskelle oli laitettu koivuistutuksilla reunustettu kävelykatu, Esplanaadikatu.

Kadut olivat pitkään sorapintaisia. Alkavan autoliikenteen vaatimuksesta päällystettiin Pohjolankadun itäpuoli nupu- ja lohkokivillä 1932–1933 hätäaputöinä. Graniittikivet lohkottiin Paloisvuoresta. Ensimmäinen kestopäällysteinen katu tuli 1956, kun Pohjolankadun länsipuoli Savonkadusta pohjoiseen kaupungin rajalle päällystettiin asfalttibetonilla. Itäpuolella nupukiveys säilyi vuoteen 1990 saakka.

Pohjolankatu säilyi vilkkaasti liikennöitynä läpikulkukatuna, kunnes 1996 valmistui kaupungin itäpuolelle ohi-tustie. Katu toimii edelleen kaupungin pääkatuna. Koivuistutukset uusittiin vuosituhannen vaihteessa, sillä ne ovat tärkeä osa Iisalmen kaupunkikuvaa.

Kadun varrelle sijoittuu useita kulttuurihistoriallisesti arvokkaita rakennuksia. Eteläpäässä torin tuntumassa sijaitsevat Raatihuone (1899) ja linja-autoasema (1965) sekä Siimeskulman puiset kaupparakennukset (1890-luku). Pohjoiseen mentäessä kadun varrella on yhtenäinen neljän puurakennuksen ryhmä: Vanha postitalo (1890-luku), Naistenyhdistyksen talo (1900-luvun alkupuoli), Työväentalo (1908) sekä Lappalaisen talo (1800-luvun loppupuoli). Hieman pohjoisempaan Joukolankadun ja Pohjolankadun kulmassa on myös Pohjolankatu 16 b:n 1900-luvun alussa rakennettu puutalo.

Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö RKY

Savon rautatietä, jota oli tehty Kuopioon saakka 1889, jatkettiin Iisalmeen 1902 ja edelleen Kajaaniin ulottuvaksi 1904. Iisalmeista tuli risteysasema ja sen merkitys kasvoi, kun Ylivieskan rata otettiin käyttöön 1925.

Asemarakennus rakennettiin B. Granholmin ”II luokan ilman ravintolaa olevan aseman” piirustusten mukaan vuosina 1900–1902. Sitä laajennettiin vuosina 1904 ja 1930. Ulkoasu on muuttunut melko paljon, mutta vanhin osa on säilynyt lähes alkuperäisessä asussa. Asema on merkittävä harvinaisuutensa vuoksi: se on ainoa tällä rataosuudella III luokan piirustusten mukaan toteutettu asemarakennus.

Tiilinen tavaramakasiini rakennettiin 1901. Aseman ja tavaramakasiinin väliin jäävään puistoon siirrettiin 1980-luvulla aiemmin asemapäällikön talon läheisyydessä Paloisvirran rantatörmällä sijainnut huvimaja. Asemarakennuksen lounaispuolella on puolipallon muotoinen, graniittilohkoista tehty pommisuoja vuodelta 1940.

Asema-aukion eteläpuolella puistomaisessa ympäristössä on alueen yhtenäisimpänä säilynyt kokonaisuus: pohjois-eteläsuunnassa kulkeva raitti ja sen varrella olevat asuin- ja talousrakennukset. Lähimpänä Paloisvirtaan sijaitsevat rakennusmestarin talo ja talousrakennus (1901). Seuraavana asemalle päin ovat asemapäällikön talo (1901), talousrakennus sekä kellari ja ulkorakennus (1901) ja lähimpänä asemaa kaksoisvahtitupa (1902, laaj.1932) sekä kellari- ja ulkorakennus (1901).

Malminkadun varrella on kaksi 1926 valmistunutta kaksikerroksista asuinrakennusta. Tavaramakasiinia vastapäätä sijaitsevat yksikerroksinen asuinkasarmi neljälle perheelle vuodelta 1901 sekä ns. jälleenrakennustalo vuodelta 1945, neljän perheen yksikerroksinen asuinrakennus. Niiden talousrakennukset purettiin 1991. Aiemmin on purettu kaksi 1940-luvun asuinrakennusta sekä useita talousrakennuksia.

Asema-aukio ja Savonkadun itäpään nupukiveys tehtiin vuosina 1935–36. Kivet lohkottiin Paloisvuoresta ja tehtiin hätä-aputöinä.

Asema-alueen arvokkaaseen ympäristöön kuuluvat puisto-alueet ja lehmusrivit.

Rautatieaseman alue ilmakuva.

294. SAIRAALAN POHJOIS-JA LÄNSIPUOLINEN ASUINALUE (L, E, K) (R, M)

Alue on syntynyt entisen Iisalmen maalaiskunnan puolelle. Se muodostuu pääasiassa tiilirunkoisista vuosien 1958 ja 1969 välillä melko väljästi rakennetuista yksikerroksisista omakoti- ja rivitaloista. Alue käsittää korttelit 102, 105, 111, 113 ja korttelista 35 osoitteissa Ilvolankatu 23–33 olevat tontit rakennukseen.

1960-luvun alkua, sairaalan takana rakennetaan.

Alla sairaalan pohjois- ja länsipuolinen alue, 1970-luvun loppu.

295. SATAMA (L, E) (R, H, M)

Satama-alue liittyy laivaliikenteen historiaan. Rakennukset edustavat vuosisadan vaihteen rakentamista. Laivaliikennettä harjoittivat Iisalmessa liikemiehet. Kauppala oli kunnostanut satama-alueita 1860-luvulta lähtien.

Simonjojanlahden rannalle oli rakennettu 1869 puulaituri, ryki. Laiturin käydessä riittämättömäksi tehtiin toinen laiturin nykyisen Satamakadun päähän lääninagronomi Alfred Sjöströmin piirustusten mukaan. Jäät turmelivat sen, ja paikalle päätettiin rakentaa uusi kivilaituri. Sen suunnitteli insinööri Uno Gylling ja urakoi Johan Puustinen. Laiturissa on merkintä "181/V85". Tämä kivilaituri on nykyisen satamalaiturin pohjoinen osa, johon tuli luoteeseen suuntautuva ulkonema. Kivet räjäytettiin ja kiilattiin Paloisvuoresta.

296. TORI (L, E, K) (R, H, M)

Vuodet 1800-luvun loppupuolelta 1900-luvun alkukymmenille olivat kaupan kannalta vilkasta aikaa ja torista muodostui sataman ohella kaupungin talouselämän keskus. Torikaupan järjestely vuonna 1895 olikin uudelle kaupungille ensimmäinen huomattavampi järjestely. Torikauppiaita ilmoitautui maistraatille 20. Ensimmäisen luvan torikaupan harjoittamiseen sai kirjansitoja Eero Savolainen, joka sai myydä pientä rihkamatavaraa, ruokatavaroita, omaa tekoa, lukukirjoja ja leivoksia. Aluksi myynti tapahtui pöydiltä, mutta myöhemmin ruokatavaraa sai myydä myös lauhkasta. Lauhka oli rakennettava maistraatin antaman piirustuksen mukaisesti.

Vuosisadan alun toriaukiota reunustivat 1875 istutetut koivut. Koivukujan vierellä oli lauhkoja. Torin läntisellä törmällä oli soittolava. Itäpuolista niittyaukiota ympäröi aita. Jo W. Forssin 1857 laatimassa asemakaavassa tori oli sijoitettu kahden korttelin kokoisena nykyisen torin ja linja-autoaseman alueelle. Alfred Sjöströmin 1877 laatimassa asemakaavassa tori sijaitsee samalla paikalla kuin Forssin kaavassa. Vuoden 1912 V. O Lillen laatimassa asemakaavassa toriksi määräytyi torialueen läntinen puolisko, Louhen- ja Riistankatujen välinen alue. Nykyisen linja-autoaseman kohdalle oli piirretty puistosommitelma.

Kaupunki alkoi kunnostaa torialuetta 1912 asemakaavan vahvistamisen jälkeen säännöllisen torikaupan järjestämiseksi. Aluetta tasattiin hiekalla. Paikoin hiekkaa jouduttiin ajamaan jopa 1.5 metriä paksuinen kerros. Itäinen puolisko jäi luonnontilaiseksi niityksi. Torin etelälaitaan rakennettiin mukavuuslaitos.

Torin luoteiskulmaan rakennettiin kauppahalli 1926 arkkitehti J.V. Strömbergin suunnitelmien mukaan. Halliin tuli 24 myymäläkoppia ja neljä isompaa myymälää, lihantarkastamo, kahvila ja kellarivarastoja. Torimyynä tapahtui hallin länsi- ja eteläpuolella.

Raatihuone torin itäreunalla rakennettiin 1899 Iisalmen reaali- ja porvarikouluksi ja Postitalo rakennettiin torin länsireunaan 1956.

Autoliikenne, mukaan luettuna linja-autot, alkoi kasvaa 1920-luvulta lähtien. Kaupunki varasi 1928 kauppahallin vierestä Kauppakadun varresta paikan linja-autoille, "linja-autopirssin". Ensimmäinen, puurakenteinen linja-autoasema rakennettiin 1936. Nykyinen linja-autoasema rakennettiin 1965 arkkitehtitoimisto Kauko Tiihosen suunnitelmien mukaan torialueen keskelle niin, että länsipuolelle jäi varsinainen torialue ja itäpuolelle linja-autoaseman aukio pysäköintialueineen. Alueen itäreunassa on myös lasi-teräsrakenteinen arkkitehti Raimo Saarevirran suunnittelema taksiasema.

Yläpuolella torin lauhkoja viimevuosisadan alusta. Kauppahallia ei ole vielä rakennettu.

Yläpuolella W. Forssin 1861 esittämä kahden korttelin kokoinen toriaukio (vas.) ja V. O. Lillen puistosommitelma vuodelta 1912 (nykyisen linja-autoaseman kohdalla).

Vasemmalla J.V. Strömbergin vuonna 1926 suunnittelema kauppahalli. Kuvan oikeassa laidassa vanha Kansallis-Osake-Pankin talo.

Ilmakuvassa kaupunki 1960-luvun alusta, vanha linja-autoasema ja puistoaukeama ovat vielä paikallaan. Uudet liikeytävät Pohjolankadun ja Savonkadun kulmassa on jo rakennettu. Alalaidassa kulkee satamarautatie, joka purettiin 1990-luvun alussa.

397. KASARMINKANGAS (L, E, K) (R, H, M)

Maataloudesta vapautuvaa työvoimaa tuli ohjata teollisuuden ja palveluiden pariin. Yleiskaavasunnitelma kohdistettiin taajamakokonaisuuteen, johon kuuluivat kaupungin lisäksi Kasarminkangas ja Kangaskylä, joissa tuolloin oli noin 2000 asukasta. Valtio myi entisen kasarmialueen (6,88 hehtaaria) kaupungille vuonna 1964. Alueen kaavoitti vuonna 1966 pääosin asuinkäyttöön Olli Kivinen. Nykyisin alueella on 1960-luvulla rakennettuja, väljillä tonteilla sijaitsevia, kolmikerroksisia kerrostaloja ja alkupe räisenä säilynyttä puustoa.

Kerrostalot ovat pääosin paikallaan valettuja betonirakenteita ja edustavat siten ajalleen tyypillistä korkeatasoista modernia kaupunki- ja rakennussuunnittelua. Kasarminkangas on siitä harvinainen alue Iisalmen keskusta-alueella, että siellä on nähtävissä osa sitä alkuperäistä harjujaksoa, jolle Iisalmen keskusta on kokonaisuudessaan rakentunut.

4.1.1. YDINKESKUSTAN KULTTUURIHISTORIALLISTESTI ARVOKKAAT RAKENNUKSET

202. ORTODOKSINEN KIRKKO (L, E, K) (R, H, M)

Kyllikinkatu 8b, sijoittuu valtakunnallisesti arvokkaalle Kirkkoaukio ja puistoakselit -alueelle.

1957/ arkkitehti Ilmari Ahonen

Seurakunnan edustajat halusivat kirkon muistuttavan mahdollisimman paljon Suistamon ortodoksista kirkkoa. Kirkon voikin siis tunnistaa arkkitehtuuriltaan ortodoksiperinteen mukaisesti rakennetuksi, mutta siinä näkyy myös rakennusaikansa jälkifunktionalistisia piirteitä. Alkuaan kellotorni suunniteltiin erilliseksi, mutta lopulta kellot sijoitettiin sisäänkäynnin yläpuolelle.

Ortodoksinen kirkko sijaitsee Kirkkopuiston akselin itäisenä päätteenä, jonka lähistöllä on useita kulttuurihistoriallisesti arvokkaita kohteita.

205. SEURAKUNTATALO (L, E, K) (R, H, M)

Ilvonkatu 14 b, osa Kirkkopuiston ja Otavankadun aluekokonaisuutta

1960/Arkkitehtitoimisto Ström & Tuomisto, korjauksia 1971, 1984, 1992, peruskorjaus 1997–1998/ Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy

Seurakuntatalo muodostaa Kirkkopuiston toisella puolella sijaitsevan Iisalmen Kulttuurikeskuksen kanssa julkisten rakennusten kokonaisuuden, joka edustaa 1900-luvun puolenvälin modernia rakentamista. Kummassakin rakennuksessa rakennusmassat on suunniteltu kiertymään pienen, arvokkuutta luovan sisääntulopihan ympärille.

Rakennuksessa on kirkkoherranvirasto arkistoinen, seurakuntasali, kappeli, taloustoimisto ja seurakunnallisten työalojen toimistoja. Rakennuksessa oli aiemmin myös seitsemän asuntoa, muun muassa kirkkoherralle, kappalaiselle ja kanttorille. Kirkkoherra muutti Rantalan pappilaan v. 1983.

Seurakuntataloon tehtiin muutoksia vuosina 1971, 1984, 1992 ja 1997–1998. Seurakuntatalo peruskorjattiin vuosina 1997–1998 Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen (Hannu Puurunen ja Satu Ratinen) laatiman suunnitelman mukaan. Huonetilojen järjestystä muutettiin siten, että julkiset tilat ovat sijoitettu Kirkkopuiston puolelle ja sinne rakennettiin uusi sisääntulopiha muureineen. Rakennukseen lisättiin myös hissi. Tällä hetkellä rakennuksessa on seurakunnan tilojen lisäksi yksi asunto.

207. IISALMEN UUSI KIRKKO (L, E, K) (R, H, M)

Nykyinen Pyhän Ristin kirkko, Haukiniemenkatu 10 b, sijoittuu valtakunnallisesti arvokkaalle Kirkkoaukio ja puistoakselit -alueelle

1934/ arkkitehti Eino Pitkänen, muutoksia ja korjauksia 1992–1993/ Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy

Pyhän Ristin kirkko on leimaa-antava rakennus Iisalmen kaupungin silhuetil- le. Rakennus sijaitsee kaupunkikuvalli- sesti merkittävällä paikalla eli kahden puistoakselin keskipisteessä sekä Kirk- kopuiston toisena päätteenä vastapäätä ortodoksista kirkkoa. Kirkko on tiilestä ja betonista rakennettu päätytornillinen basilika. Ulkoseinät on rapattu ja maa- lattu kalkkimalalla. Kirkkosalia kattaa pilarien varaan rakennettu betoniholvi. Kuori on keskilaivan levyinen, run- kohuonetta matalampi. Länsitorni on tasapäätteinen. Sen sivuilla on pystyuri- tetut seinämät, joissa on porrashuoneet.

Rakennus edustaa Itä- ja Pohjois- Suomen funktionalismiin merkittävästi vaikuttaneen arkkitehti Eino Pitkäsen monipuolista tuotantoa. Kirkon arkki- tehtuurissa yhdistyi mielenkiintoisesti juuri tuolloin muotiin tullut funktio- nalismi ja klassismin juhlavuus, jota Kirkkopuiston sotilaallinen linjakuus miltei dramatisoi. Kirkko oli silloin har- vinainen, sillä kirkkoarkkitehtuurissa oli ennen pitäydytty perinteisemmässä ilmeessä. Vasta 1950-luvulla tämän kaltainen arkkitehtuuri alkoi yleistyä.

Vuonna 1992–1993 kirkon julkisivut rapattiin uudelleen ja tiilikate uusittiin. Urkulehterin alle lisättiin kaareva seinä, joka kätkee taakseen uudet yleisöves- sat. Urut ja niiden fasadit uusittiin. Kirkkosalin etuosasta poistettiin penk- kejä, mutta muutoin korjaustyöt olivat luonteeltaan entistäviä. Väriyksessä ja muun muassa valaistusratkaisuissa pyrittiin noudattamaan alkuperäistä ideaa. Korjaustyöt ja uuden urkufasadin suunnitteli arkkitehti Hannu Puurunen.

Nykyinen Iisalmen Lyseo, Haukiniemenkatu 12, sijoittuu valtakunnallisesti arvokkaalle Kirkkoaukio ja puistoakselit -alueelle

1932/ Yrjö Sadeniemi, korjauksia 2003–2004

Kirkkoaukiolla ja sen tuntumassa olevat eri aikoina rakennetut koulurakennukset kertovat mielenkiintoisesti oman aikansa kouluhistoriasta ja rakennustyyleistä. Iisalmen lyseo vuodelta 1932 edustaa vielä 1920-luvun klassismia. Tyylin kurinalaisuus ja järjestys sopi erityisesti koulu- ja kirkkorakennuksiin, sillä se tuki näiden arvomaailmaa ja oppeja.

Kahden siipiosan muodostama rakennus sijoitettiin katujen kulmaan koulupihan avautuessa Kirkkoaukiolle. Pihaa on rajattu tyylin mukaisella graniittimuurilla. Päiviönkadun puolelle ensimmäiseen kerrokseen tuli luokkahuoneita, opettajien huone, rehtorin kanslia ja kirjasto, toiseen ja kolmanteen kerrokseen luokkahuoneita. Alimmassa kerroksessa olivat palveluskunnan asunnot, veistosali ja kerhuhuone. Siipirakennuksen alakerrassa oli tyttöjen voimistelusalusi (juhlasali) ja yläkerrassa poikien voimistelusalusi.

Iisalmen lyseo korjattiin vuosina 2003–2004. Pääsuunnittelijana toimi arkkitehti Pirjo Pykäläinen (Iisalmen kaupunki), joka suunnitteli sisätilojen korjauksen. Julkisivujen korjaussuunnitelman laati Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy. Peruskorjaus toteutettiin rakennuksen alkuperäistä arkkitehtuuria kunnioittaen. Julkisivut rapattiin uudelleen käyttäen alkuperäisiä menetelmiä: osa pinnoista on terastirappausta, osa kalkkimaalattuja. Lisäksi mm. juhlasalin kattopalkkien aiemmin peitetyt maalaukset palautettiin entiselleen.

Vasemmalla Iisalmen yhteislyseo. Alla kuvia porraskäytävästä.

210. IISALMEN TYTTÖLYSEO (L, E, K) (R, H, M)

Nykyinen Juhani Ahon koulu, Päiviönkatu 8, sijoittuu valtakunnallisesti arvokkaalle Kirkkoaukio ja puistoakselit -alueelle

1957/ arkkitehti Seppo Ruotsalainen, korjauksia 1981–1982, 2003, täydellinen peruskorjaus 2010-2012

Iisalmen yhteislyseo, joka oli toiminut uudessa koulurakennuksessa vuodesta 1932, kävi oppilasmäärän kasvaessa ahtaaksi. Yhteislyseo päätettiin jakaa 1949 poikalyseoksi ja tyttölyseoksi. Poikalyseo jäi lyseorakennukseen. Tyttölyseo aloitti toimintansa samana vuonna. Siitä tuli yhdeksänluokkainen oppilaitos: kuusivuotinen keskikoulu ja kolmivuotinen lukio. Aluksi koulu toimi keskuskansakoulun pihassa olleessa Wivi Lönnin suunnittelemissa puurakennuksessa, mutta vuonna 1957 valmistui uusi koulutalo arkkitehti Seppo Ruotsalainen suunnitelmien mukaan. Tyttölyseon kausi päättyi 1970.

Iisalmen tyttölyseo, nyk. Juhani Ahon koulu kuuluu 1950-luvun koulurakentamiseen aikaan, jolloin suurille ikäluokille rakennettiin mittava määrä komeita koulurakennuksia. Rakennuksessa on sivukäytävällinen pohjakäytävyys, jossa luokat on sijoitettu vain käytävän toiselle puolelle. Tämä oli 1950-luvulla suosittu, alun perin Tanskasta Suomeen omaksuttu piirre. Massiivisen rakennuksen ilmettä pehmentävät hyvin säilyneet tyypilliset 1950-luvun detaljit: tiilen koristeellinen käyttö erityisesti sisäänkäyntien ja ikkunoiden rakenteissa, koristeelliset metalliset pinnakaiteet ja funktionalismin muotiin tuomat sisäänkäyntien lennokkaat lippamaiset katokset.

2010-2012 peruskorjauksessa palautettiin rakennuksen ulkoasu lähes alkuperäiseen asuunsa. Myös sisätilat suunniteltiin 1950-luvun hengen mukaisesti sekä toiminnaltaan että materiaaleiltaan.

Tyttölyseo vastavalmistuneena 1957.

211. KESKUSKANSAKOULU (L, E, K) (R, H, M)

Entinen Keskustan ala-aste, nyk. Edvin Laineen koulu, Savonkatu 8, liittyy Kirkkopuiston ja Otavankadun aluekokonaisuuteen

1940/ Arkkitehti Eino Pitkänen, laajennettiin ja peruskorjattiin 1967–1968, 1996 muutos, peruskorjaus 2005

Iisalmen kauppalaan perustettiin 1877 lasten yläkansakoulu. Ensimmäinen koulurakennus valmistui 1878 ja uudempi koulu 1908. Koulurakennuksen kunto kävi vähitellen huonoksi ja sen tilalle rakennettiin 1940 uusi kansakoulu. Arkkitehti Eino Pitkänen laati uuden koulutalon piirustukset 1939. Hän oli muutamia vuosia aiemmin suunnitellut samalle aukiolle uuden kirkon.

Rakennus oli osittain kolme- ja osittain kaksikerroksinen ja se sijaitsi vanhan puukoulun vieressä. Talvisodan syttyminen vaikeutti rakentamista, ja se oli 1939 sotilaskäytössä ja sotilassairaalana.

Koulu otettiin käyttöön keskeneräisenä ja virallisesti se luovutettiin vasta 1940. Vuonna 1950 nimi muuttui keskuskansakouluksi.

Valkeaksi rapattu koulurakennus edustaa ennen 1940-lukua muotiin tullutta “valkoista” funktionalismia: julkisivuissa ei ole käytetty laisinkaan koristeaiheita kuten yläasteen koulurakennuksessa, sommiteluaiheina on pelkistetyt muodot ja ikkunakenttien ja muuripintojen vuoropuhelu. Vuonna 1996 talonmiehen asunto muutettiin dysfasialuokaksi. 1960-luvun puolivälissä tehtiin laajennus viereisen puurakennuksen paikalle. Suunnittelijana oli Rakennussuunnittelutoimisto Nylund & Co.

Rakennuksen täydellinen peruskorjaus valmistui 2005, pääsuunnittelijana Iisalmen kaupunginarkkitehti Pirjo Pykäläinen. Rakennuksen vanhempi osa korjattiin funktionalismin periaatteita noudattaen.

213. OTAVA I (L, E, K) (R, H, M)

Osa nykyistä Edvin Laineen koulua, Savonkatu 6, osa Kirkkopuiston ja Otavankadun aluekokonaisuutta

1908/ Arkkitehti Wivi Lönn, korjauksia 1970–1980-luvuilla

Kirkkoaukion eteläpuolella sijaitseva rakennus kuuluu kansakoulurakentamisen ensivaiheeseen 1900-luvun vaihteessa. Iisalmen kauppalan ensimmäinen kansakoulurakennus valmistui 1878 tontille n:o 10 nykyisten Savonkadun ja Ilvolankadun kulmaukseen. Koulun oppilasmäärä kasvoi Iisalmen tultua kaupungiksi, joten tarvittiin lisää tilaa. Vuonna 1905 kaupunki osti koulutontin viereisen naapuritontin n:o 9 Anna Sofia Korhoselta. Tontit yhdistettiin yhdeksi tonttimaaksi ja ryhdyttiin puuhaamaan uutta erillistä lisärakennusta.

Vuonna 1908 valmistui kansakoulun uusi puoli, arkkitehti Wivi Lönnin suunnittelema puurakennus. Uusi puoli oli vanhanpuolen tyylinen yksikerroksinen puurakennus, johon

tuli kuusi luokkahuonetta ja juhlasali. Rakennus katettiin rautapellillä. Rakennus sijoitettiin tontin n:o 9 läntiseen kulmaukseen. Koulun pihamaaksi jäi molempien koulujen välinen alue.

Rakennusta on korjattu 1970- ja 1980- luvuilla ja se maalattiin ulkoa 1990- luvun alkupuolella. Rakennus on harjaantumiskoulun käytössä. Arkkitehti Wivi Lönnin herkkä käsiala on tunnistettavissa tässä puujugendia edustavassa rakennuksessa, joita on Iisalmessa säilynyt vain muutamia.

214. OTAVA II (E, K) (R, H, M)

Entinen Harjaantumiskoulu, nykyinen asuinrakennus, Savonkatu 4, osa Kirkkopuiston ja Otavankadun aluekokonaisuutta

Jossain 1800-luvulla/ mahdollisesti Petter Halonen

Kirkkoaukion vanhimpaan rakennuskantaan kuuluva Otava II edustaa Iisalmessa vähän säilynyttä 1800- luvun puurakentamista. Rakennus toimi majatalona vuosina 1897–1900. Ravintoloitsija Grönberg sai majatalonpidon ja ravintolaoikeudet ja vuokrasi tarkoitusta varten rakennuksen kauppias Johan Puustisen tontilta. Myöhemmin oikeudet siirtyivät neiti Anna Lapille (1901–1910) ja hänestä tuli rakennuksen omistaja. Rakennuksessa toimi Seurahuone vuosina 1904–1917.

Vuonna 1922 rakennuksessa toimi Suojeluskunnan esikunta, jolta kaupunki osti sen samana vuonna ja kunnosti sen “virastojen taloksi”. Siellä kokoontuivat muun muassa rahatoimikamari ja maistraatti. Rakennukseen sijoitettiin lopulta lukutupa, kirjasto (1959), kaupunginvoudin virkahuone ja poliisilaitos. Kansankirjasto ja lukutupa muuttivat rakennukseen Raatihuoneen siipirakennuksesta. Kirjastolla oli käytössä aluksi vain yksi huone, mutta vuonna 1932 saatiin lisätilaa, kun valtuustosalii, maistraatti ym. virastot siirtyivät entisen yhteiskoulun taloon (Raatihuone).

Talvisodan aikana kirjasto suljettiin, kun pommi tuhosi pihassa olleen vahtimestarin asunnon. Jatkosodan aikaan rakennuksessa oli asuntoja, tuomiokunnan kanslia ja varastoja siirtoväen tavaroille. Kirjasto sai koko rakennuksen käyttönsä 1978 ja siirtyi lopulta rakennuksesta kulttuurikeskukseen 1989.

Rakennukseen on tehty lukuisia muutoksia sisätiloihin aikojen kuluessa. Alkuperäinen sisäänkäynti oli pihan puolelta. Vuonna 1902 rakennettiin länsisiipi kellareineen ja kuisti, jolloin rakennuksessa oli kaksi asuntoa kullmittain. Otava II peruskorjattiin 1990 harjaantumiskouluksi. Vuonna 2005 rakennus myytiin yksityisomistukseen.

215. NAISTENYHDISTYKSEN TALO (L, E, K) (R, H, M)

Pohjolankatu 9b, osa Pohjolankadun aluekokonaisuutta

1890-luku/ kutomasali 1924/ peruskorjaus 2002

Iisalmen Rouvasväen Yhdistyksen Käsityökoulu perustettiin 1897. Yhdistys muutti nimensä vuonna 1922 Iisalmen Naistenyhdistykseksi ja koulusta tuli Iisalmen käsityö- ja kutomakouluksi. Vuonna 1937 siitä tuli nimeltään Iisalmen Naiskotiopistokoulu. Yhdistys vuokrasi koululle kauppias Aro Väisäseltä talon Pohjolankadun varrelta ja osti rakennuksen vuonna 1919. Koulu toimi kiinteistössä vuosina 1908–1974. Sitä laajennettiin rakentamalla pohjoispäättyyn hirsiseinäinen kutomasali vuonna 1924. Oppilasmäärä vaihteli 50 tienoilla.

Vasemmalla kuvassa Naistenyhdistyksen talo kansalaisopiston aikaan.

Katolta puuttuvat kaksi frontonia, jotka on rakennettu uudelleen peruskorjauksen yhteydessä. Lisäksi poikkipäättyyn on lisätty sivuikkunat.

Vuosina 1940–1944 tilat otettiin Pohjois-Savon Suojeluskuntapiirin sotasairaalan käyttöön työtuvaksi. Rakennuksessa oli myös tallukatehdas ja sotilasvaatekorjaamo. Rakennuksessa asui sotasairaalan lottia ja siivoojia sekä siirtolaisperheitä.

Koulun tiloihin kuuluivat koulurakennus, piharakennus ja kaksikerroksinen aitta-puuliiteri-talli. Piharakennus toimi muun muassa opettajien asuntona. Vuonna 1974 koulu siirtyi Ylä-Savon ammattikoulutuksen kuntainliitolle. Kiinteistön ylläpitäjäksi jäi Naisten Säätiö, joka perustettiin vuonna 1975. Sen jälkeen rakennus oli kansalaisopiston piirien kokoontumispaikkana. Kadunpuoleisesta julkisivusta aiemmin puretut kaksi frontonia ja sisäänkäynti palautettiin vuoden 2002 peruskorjauksessa. Samalla pihalta purettiin tallirakennus.

Rikkonaisuudessa Pohjolankadun rakennetussa ympäristössä ainoan yhtenäisen kokonaisuuden muodostavat Naistenyhdistyksen talo, Työväentalo ja Lappalaisen talo sekä kadun vastapuolella sijaitseva Vanha postitalo.

216. CASTRÉNIN HUVILA (E, K) (R, M)

Nykyinen Pursiseuran huvila, Haukiniemenkatu 23

1800–1900-lukujen taite/ suunnittelija tuntematon

Rakennus on ollut alkuaan yksikerroksinen pieni mökki, jonka ensimmäisiä asukkaita ei tunneta. Tapettien alta on löydetty sanomalehtikerros, joka ajoittuu vuosisadan alkupuolelle. Rakennus sijaitsi sen ajan kaupunkia ajatellen syrjässä, ”korvessa”. Siitä tulikin myöhemmin Castrénin kesähuvila.

Huvilamaisen ilmeen rakennus sai, kun sitä laajennettiin lautarakenteisella pohjoispäädellä ja toisella kerroksella. Järvenpuoleiselle julkisivulle sekä toisen kerroksen kahdelle sivulle tehtiin kuistit. Myöhemmin rakennus tuli kaupungin omistukseen. Rakennuksen pohjoispuolella oli 1970-luvun alkupuolella leirintäalue, jonka tukikohtana entinen huvilarakennus toimi. Rakennus oli jo määrätty purettavaksi, kunnes se vuokrattiin 1974 perustetulle Iisalmen Pursiseuralle. Seura on kunnostanut rakennusta. Rakennus sijaitsee maisemallisesti merkittävällä paikalla Poroveden rannalla kevyen liikenteen väylän varrella ja on tyypiltään ainutlaatuinen huvilarakennus Iisalmessa.

Oikealla Pursiseuran huvilaa on restauroitu 2000-luvun alussa.

217. TYÖVÄENTALO (L, E, K) (R, H, M)

Pohjolankatu 11, osa Pohjolankadun aluekokonaisuutta

1908/ maalarimestari Aaro Salo, 1996/ Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy peruskorjaus

Työväenyhdistyksen toiminta alkoi 1896. Oman talon hanketta eteenpäin viemään asetettiin toimikunta. Tontti ostettiin räätäli Björklundilta. Puheenjohtaja, maalarimestari Aaro Salo laati talon piirustukset ja valvoi rakentamista. Rakennus vihittiin 1908. Rakennus on hyvin säilynyt julkisivuiltaan jugendia edustava puutalo. Yhdessä Naistenyhdistyksen talon, Lappalaisen talon ja Vanhan postitalon kanssa rakennus muodostaa arvokkaan katkelman ”vanhaa Pohjolankatua”. Työväentalo on pohjaratkaisultaan ja ulkoasultaan tyypillinen seuratalo. Pitkänomaisen salin toisessa päädyssä on näyttämö ja toisessa päädyssä eteinen, jonka päällä on parveke. Eteisen

Kuva 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä, Pohjolankatua ei ole kivetty ja Naistenyhdistyksen talo on rakentamatta.

vieressä ovat kahvilaravintola keittiöineen sekä muut aputilat juhlasalin suuntaisesti. Yhdistyksen toimisto- ja kokoustilat on sijoitettu talon pohjoissivun toiseen kerrokseen. Ulkoasua hallitsevat pitkäomaisen, satulakattoisen rakennusmassan molemmissa päissä olevat poikkipäädyt.

Vuonna 1984 työväenyhdistys oli aikeissa purkaa talon, mikä kuitenkin lääninhallituksen päätöksellä onnistuttiin estämään ja säilyttämään rakennus Pohjolankadun kaunistuksena. Purku-uhka on paljastava esimerkki siitä, kuinka hienoja kohteita vielä tuolloin oltiin valmiita hävittämään.

Talon vuonna 1996 valmistuneen peruskorjauksen suunnitteli Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy /Hannu Puurunen ja Reijo Myllynen. Korjauksessa rakennus palautettiin seurantalokäyttöön ja muun muassa teatterisali, näyttämö ja lehterit entistettiin. Rakennuksen puujulkisivu palautettiin alkuperäisen mukaiseksi (osittain rekonstruktio).

218. HAUKINIEMEN UIMARANNAN KIOSKI/RANTAPAVILJONKI (L, E, K) (R, H, M)

Osa Satamapuisto rakennuksineen -kokonaisuutta

1934/ Eino Pitkänen, tehty korjaustöitä

Haukiniemen uimarannan paikka oli alkuaan kaupunkilaisten venevalkama ja hevosten uittopaikka. Ranta puhdistettiin 1933 uimakäyttöön - aluksi kokeilumielessä. Koska uimarannalla oli paljon käyttäjiä, se kunnostettiin ja alueelle rakennettiin kioski- ja pukuhuonerakennus 1934. Arkkitehti Eino Pitkänen suunnitteli rakennuksen ja uimaranta-alueen puisto- ja hiekkarannaksi. 1950-luvulla rakennettiin uimala laitureineen, hyppytelineineen ja pukusuojineen.

Paviljonki on 1930-luvun rakennustyyliä edustava, funktionalismipiirteinen, ainutlaatuinen rakennustyyppi Iisalmessa. Rakennus on merkittävä osa kaupunkikuvaa Porovedeltä nähtynä. Rakennuksen puolipyöreän avokuistin kalustus on tyyliin sopiva, mahdollisesti alkuperäisen tyyppinen, mikä antaa kohteelle lisäarvoa.

219. HAUKINIEMEN VEDENOTTAMO (L, E, K) (R, H, M)

Haukiniemenkatu 1c, osa Satamapuisto rakennuksineen -kokonaisuutta

1932/ Bertel Strömmer/ 1996 korjauksia (ikkunat siniseksi)

Kaupunginvaltuusto päätti kokouksessaan 1927 rakentaa I kaupunginosaan vesijohto- ja viemärlaitoksen. Vedenotamo päätettiin rakentaa Haukieniemen rantaan ja vesi laitokseen pintavetenä Porovedestä. Vesitorni taas päätettiin rakentaa suunnitellun uuden paloaseman yhteyteen mäelle vesi- ja palotorniksi. Molemmat rakennukset suunnitteli arkkitehti Bertel Strömmer. Rakennukset urakoi turkulainen urakoitsija Arvi Ahti Oy. Vesitorni-paloasema ja vedenotamo valmistuivat 1932 ja samana vuonna käynnistyi vesi- ja viemärlaitoksen toiminta. Viemäri- ja vesijohdoverkoston rakentaminen saatiin I kaupunginosassa valmiiksi 1935.

1950-luvulla todettiin vedenpuhdistuslaitoksen kapasiteetin olevan täydessä käytössä ja vedentarpeen jatkuvasti lisääntyvän. Vedenpuhdistuslaitosta laajennettiin Kaupunkiliiton teknillisen osaston laatimien suunnitelmien mukaan 1963 rakentamalla pohjoispuolelle vaakaselkeytyslaitos ja eteläpuolelle osa, johon tulivat valvomot, kemikaalivarasto, muuntamo ja pumppaamo. Laitosta laajennettiin uudelleen 1982 vanhan osan kaakkoispuolelle. Vanha vaakaselkeytyslaitos muutettiin flotaatioaltaiksi ja vanhimman osan länsipuolelle rakennettiin siilo. Valvomotilan yläkerta muutettiin monitoimitiloiksi.

Vuonna 1996 arkkitehti Pirjo Pykäläinen-Vesalaisen suunnitelmien mukaan vanhat ikkunat maalattiin vaaleansiniseksi, vanhoja ovia vaihdettiin uusiin ja rakennettiin sisäänkäyntikatokset. Sisätiloissa tehtiin korjauksia ja kokoustilan ikkunoita suurennettiin Poroveden suuntaan.

220. KARJALANKATU 5 (L, E) (R, M)

Entinen Iisalmen teatterin talo, nykyinen asuinrakennus, osa Kirkkopuiston ja Otavankadun aluekokonaisuutta

1905/ Pekka Tenhunen, (1918), 1992 muutoksia, 2010

Asuinrakennuksen vanhin Karjalankadun suuntainen osa rakennettiin 1905. Rakennuksen suunnitteli Pekka Tenhunen. Siihen tuli neljä huoneistoa, joiden sisäänkäynnit olivat rakennuksen kulmasta, kadulta ja sisäpihalta. Rakennusta laajennettiin 1918 Tenhusen laatimien piirustusten mukaan Kirkkopuiston suuntaisesti. Laajennukseen tehtiin kaksi asuntoa. Pihapiiriin rakennettu puinen talousrakennus purettiin vuonna 2009.

Vuonna 1969 Iisalmen Järjestöyhdistys muutti osan rakennuksesta harraste- ja kerhotiloiksi. Muutokset suunnitteli A. Meriläinen. Rakennukseen jäi vielä kaksi asuntoa. Vuonna 1992 rakennus muutettiin Iisalmen Teatterin tiloiksi kaupungin teknisen viraston suunnitelmien mukaan. Vuonna 2010 rakennus myytiin Matti Salolle, joka peruskorjasi talon asunnoksi arkkitehti Reijo Myllysen suunnitelmien mukaan.

Rakennus sijaitsee kaupunkikuvallisesti merkittävällä paikalla Kirkkopuiston laidalla ja on osa alueen arvokasta puutalomiljöötä. Rakennus on harvoja keskusta-alueen säilyneitä puisia asuinrakennuksia.

221. KIRKKOPUISTON KIOSKI (L, E) (R, M)

Osa Kirkkopuiston ja Otavankadun aluekokonaisuutta

Mahdollisesti 1920-luku/ suunnittelija tuntematon

Rakennus sijaitsee kaupunkikuvallisesti merkittävällä paikalla Kirkkopuiston ja Pohjolankadun risteyskohdassa ikään kuin kaupungin keskipisteenä. Pieni pohjakaavaltaan neliön muotoinen rakennus on tehty todennäköisesti 1920-luvulla. Tyyllillisesti korea rakennus heijastelee vielä jugendia. Sen suunnittelijaa ei tiedetä, mutta kyseessä saattaa olla kaupungin rakennusmestari Korhola.

Autoliikenteen lisääntyessä 1920-luvulla linja-autoja alkoi liikkua Pohjolankadulla. Kirkkopuiston kioski toimi linja-autojen ensimmäisenä pysäkinä. Rakennus on esimerkki onnistuneesta katu- ja puistomiljöön pienimittakaavaisesta rakentamisesta.

222. KULMAKATU 1 (L, E) (R, H, M)

Entinen Tuberkuloositoimisto, kaavoitettu matkustajakotikäyttöön

1955/ Arkkitehti Seppo Ruotsalainen

Tontilla sijaitsi puutalo, jossa tehtiin tuberkuloosin vastustamistyötä Iisalmen piirin huoltotoimistosta käsin. Se purettiin 1998. Vuoden 1953 alusta Iisalmi kuului Pohjois-Savon tuberkuloosipiiriin, jota johti tuberkuloosilääkäri Arvi J. Huuskonen. Hän toimi kunnollisten toimitilojen saamiseksi. Uudet tilat valmistuivat 1955 Seppo Ruotsalaisen suunnittelemaan rakennukseen. Vuonna 1983 rakennus muutettiin musiikkikouluksi ja kansalaisopiston tiloiksi ja vuonna 1996 perheneuvolaksi Iisalmen kaupungin teknisen viraston tekemien suunnitelmien mukaan. Kaupunki osti rakennuksen 1989 ja myi sen yksityiselle majoituskäyttöön vuonna 2002.

Rakennus on nähtävästi lähes alkuperäisessä kunnossaan. Rakennuksen hahmossa on sen suunnittelijan, arkkitehti Seppo Ruotsalaisen, suosimia detaljeja kuten monikulmainen ikkuna, viivoituksella koristeltu sokkeli ja lennokka lippa sisäänkäynnin yläpuolella.

224. SUOJELUSKUNNAN TALO (L, E, K) (R, H, M)

Nykyinen Nuorisotalo, Kirkkopuistonkatu 25, osa Kirkkopuiston ja Otavankadun aluekokonaisuutta

1923/ Laitinen & Kuosmanen, korjauksia 1963

Suojeluskunta perustettiin 1917. Pari vuotta myöhemmin suojeluskunta osti tonttihuutokaupassa tontin, jolle rakennettiin juhla- ja toimitalo. Rakennuksen suunnittelivat Laitinen & Kuosmanen ja sen vihkiäiset pidettiin 1923. Rakennuksessa olivat sali näyttämöineen, ravintola sekä kanslia. Toisessa kerroksessa oli parveke ja kaksi huonetta.

Suojeluskuntatoiminta oli vilkasta koko 1930-luvun ajan. Suojeluskunnan talo toimi keskuspaikkana ja siellä sijaitti myös toimisto. Suojeluskunnat lakkautettiin 1944 välirauhan sopimuksen perusteella. Talo muutettiin 1949 kaupungin juhlasaliksi ja teatteritiloiksi siksi aikaa, kunnes Kulttuurikeskus valmistui vuonna 1989. Rakennukseen tehtiin 1963 peruskorjaus ja sisäpihan puolelle julkisivultaan rapattu laajennus. 1970-luvulla rakennukseen tehtiin useita muutoksia, muun muassa kellaritilat otettiin kerhohuoneiksi ja ullakkokerrokseen tehtiin biljardihuone. Vuonna 1989 rakennus muutettiin nuorisotaloksi. Aulatilat ja nuorisotilat peruskorjattiin 1995.

1920-luvun klassismia edustava rakennus sijaitsee kaupunkikuvallisesti merkittäväällä paikalla Kirkkopuiston akselin varrella ja on osa alueen arvokasta, monikerroksellista rakennuskantaa.

225. POSTI (L, E, K) (R, H, M)

Nykyinen Iisalmen Teollisuuskylä Oy:n toimistorakennus, Riistakatu 5b, rajautuu torin aluekokonaisuuteen

1956/ Sylvi Erno, 1967 lastauslaituri, 1989 peruskorjaus

Valtion virastotalo rakennettiin torin reunalle 1956. Siihen sijoittui muun muassa Iisalmen postikonttori, joka oli toiminut Pohjolankadun ja Päiviönkadun kulmauksessa sijainneessa puutalossa, vanhassa postitalossa. Rakennukseen sijoittuivat myös valtion puhelin ja lennätin. Lennätinasema oli aloittanut toimintansa jo 1883. Vuonna 1967 rakennettiin lastauslaituri. Vuonna 1989 rakennus peruskorjattiin ja laajennettiin rakentamalla autotalli ja postin käsittelytilat. Myöhemmin rakennus siirtyi yritystoiminnan käyttöön.

Rakennus sijaitsee kaupunkikuvallisesti keskeisesti torin läntisenä taustana. Julkisivuissa on säilynyt 1950-luvun rakentamiselle tyypillisiä piirteitä kuten ensimmäisen kerroksen pinnan verhoilu katusivussa muista kerroksista poikkeavalla materiaalilla.

Kaupungin edustustiloja, Kauppakatu 22, osa Pohjolankadun aluekokonaisuutta

1899/ rakennusmestari P. J. Pitkänen, laajennus 1904, korjauksia ja muutoksia 1975, 1985

Iisalmen reaali- ja porvarikoulu aloitti toimintansa 1896. Oman koulutalon rakentamisesta päätettiin jo samana vuonna raastuvankokouksessa. Kaukonäköisesti päätettiin, että koulurakennus oli alun pitäen rakennettava niin suureksi, että sinne myöhemmin voitaisiin sijoittaa kahdeksan luokkaa. Siihen saakka kunnes koulu itse tarvitsi koko rakennuksen, voitaisiin sitä käyttää raatihuoneena.

Koulun piirustukset laati kuopiolainen rakennusmestari P. J. Pitkänen. Kun rakennussääntö ei antanut rakentaa kouluksi yhtä tarpeeksi suurta rakennusta, tehtiin samalle tontille kaksi puurakennusta. Koulurakennus valmistui 1899. Toinen rakennus rakennettiin Kauppakadun varteen vuonna 1900. Siinä oli voimistelusalali, jota käytettiin koulun juhlasalina. Koulu oli kaupungin ylläpitämä viisiluokkainen oppilaitos. Vuonna 1904 koulua laajennettiin kahdeksanluokkaiseksi yliopistoon johtavaksi oppikouluksi. Nimeksi tuli pari vuotta myöhemmin Iisalmen suomalainen yhteiskoulu. Viisi alinta luokkaa siirtyi valtiolle 1913 ja lukio 1927. Silloin koulusta tuli Iisalmen yhteislyseo.

Koulun laajetessa alkoi vaivata tilanahtaus, jolloin päätettiin uuden koulutalon rakentamisesta. Kaupungin virastot muuttivat entisiin koulun tiloihin. Lisärakennus toimi kaupungin virasto- ja juhlahuoneistona sekä kirjasto- ja lukusalirakennuksena. Siinä toimi myös Säästöpankki 1901–1906. Rakennus tuhoutui pommituksissa 1940. Arkkitehti L.V. Huttusen suunnittelema Iisalmen poliisitalo rakennettiin raatihuoneen tontille 1961.

Raatihuone toimi kaupungintalona, kunnes 1970 kuntaliitoksen jälkeen kaupungintalo siirtyi Kankaan alueelle. Vuonna 1975 muutospiirustusten mukaan raatihuoneelle tulivat raastuvan oikeus, maistraatin istunnot, pormestari, maistraatin kanslia ja kaupungin voudin konttori. Rakennuksessa oli myös rikospoliisin tiloja. Valtion virastotalon valmistuttua 1980-luvun alkupuolella rakennus jäi tyhjilleen, kunnes se peruskorjattiin 1985 Arkkitehtuuritoimisto Jarmo Sepän suunnitelmien mukaisesti kaupungin edustustiloiksi. Nykyään tilaa vuokrataan eri tilaisuuksiin. Siellä on käytettävissä kolme salia ja aula, sekä keittiötilat.

Rakennus on harvoja Iisalmissa säilyneitä viime vuosisadalla tehtyjä rakennuksia. Se sijaitsee kaupunkikivullisesti merkittävällä paikalla torin tuntumassa Pohjolankadun eteläisenä päätteinä. Rakennus toimii eräänlaisena porttirakennuksena varsinaiseen kaupunkikeskustaan etelästä saavuttaessa. Rungas uusrenessanssityylinen julkisivukoristelu on hyvin samantyyppinen (esimerkiksi nurkkien kaksoispilasterit) kuin P. J. Pitkäsen Kuopioon suunnittelemissa useissa rakennuksissa. Rakennuksessa on myös tuolloin kaupunkien kouluarkkitehtuurissa suosittuja piirteitä, kuten katon muotoilu torniaiheiseksi.

Yllä kuva Paloisvirran sillalta.

227. SATAMAPUISTON KIOSKI (L, E) (R, M)

Osa Sataman aluekokonaisuutta

1890-luvun loppu/ rakentaja Kalle Väisänen

Laivaliikenne oli vilkasta satama-alueilla 1800-luvulta 1930- ja 1950-luvuille saakka. Satamapuistoon rakennettiin tullikamari-pakkahuone 1893, joka siirrettiin myöhemmin nykyiselle paikalleen. Satamapuiston rantapaviljonki/kioski rakennettiin satamapuistoon samoihin aikoihin. Sen rakensi puuseppä Kalle Väisänen Haukiniemenkatu 6 sijainnissa verstaassaan. Kioskin alkuperäinen väri oli uusrenessanssin tyyllisissä rakennuksissa suosittu vaalearuskea tummin listoin.

Rakennuksen keskiosassa on nelikulmainen, kaarevin luukuin varustettu kioskiosa, jota ympäröi kahdeksankulmainen katos istuinpenkkeineen. Katosta kannattelevat pylväät ja kaitteet ovat runsaasti koristeltuja. Kioski peruskorjattiin ja maalattiin viimeksi 1980-luvulla.

228. SÄHKÖLAITOKSEN VOIMA-ASEMA (L, E) (R, H, M)

Luuniemenkatu 1, osa Paloisvirran aluekokonaisuutta

1911/ Suunnittelija tuntematon, 1939 laajennus Arkkitehti Eino Pitkänen, 1960 laajennus, 1970, 1991 muutoksia

Kooltaan 9x12 m kokoinen sähkölaitos oli Iisalmen ensimmäisiä tiilestä ja betonista muurattuja rakennuksia. Siinä oli kolme osastoa, joihin sijoittuivat höyrykattila, höyryhuone ja sähkögeneraattori sekä sähköä varastoivat akkumulaattorit. Eino Pitkäsen suunnittelema laajennus tehtiin 1939 Veikonkadun suunnassa. Toinen laajennus, joka suunniteltiin kaupungin rakennustoimistossa, valmistui 1960 Si-monkadun suunnassa. Vuonna 1968 tehtiin kytkinasema.

231. WECKMAN-VARANNIN TALO (L, E, K) (R, M)

Nykyinen Montessori-päiväkoti, Kirkkopuistonkatu 27, osa Kirkkopuiston ja Otavankadun aluekokonaisuutta

1925/ arkkitehti Kerttu Rytönen, 1929/ rakennusmestari Pekka Kröger

Rakennus on alkuperäisenä säilynyt 1920-luvun uusklassismin edustava kohde, joka on merkittävä osa Kirkkopuiston eteläpään rakennushistoriallisesti arvokasta, harvinaista puutalomiljöötä.

Karl Axel Brynolf Weckman (syntyi 1885 Jyväskylässä) tuli Iisalmen maalaiskunnan kunnanlääkäriksi vuonna 1917, toimi kaupunginlääkärinä, tuberkuloosilääkärinä ja kansakoululääkärinä sekä piirilääkärinä vuodesta 1930 lähtien ja myöhemmin lääninlääkärinä. Vuodesta 1935 sukunimenä oli Weckman-Varanti.

Asuintalo rakennettiin 1925 arkkitehti Kerttu Rytöksen suunnitelman mukaan. Rakennukseen tuli yksi asunto, jossa oli eteinen, sali, ruokasali, keittiö, isännänhuone, sänkykamari, lastenhuone ja palvelijahuone. 1929 rakennusta jatkettiin rakentamalla sali, ruokasali ja eteinen. Laajennuksen piirsi kaupungin taloudenhoitajakannusmestari Pekka Kröger. Kaupunki osti rakennuksen 1978, minkä jälkeen rakennuksessa ovat toimineet kehitysvammaisten päiväkoti ja myöhemmin Montessori-päiväkoti. Rakennus peruskorjattiin päiväkodiksi arkkitehti Marja Hyrskyn suunnitelmien mukaan 1990-luvulla, jolloin rakennus myös maalattiin ulkopuolelta. Pihalla on puinen piharakennus, jossa oli alkuaan aitta, liiteri, autotalli ja ulkokuoneet.

232. VESITORNI-PALOASEMA (L, E, K) (R, H, M)

Osa nykyistä LUMA- keskusta, Savonkatu 5, sijoittuu valtakunnallisesti arvokaalle Kirkkoaukio ja puistoakselit -alueelle

1932/ arkkitehti Bertel Strömmer

Kaupungin vapaaehtoinen palokunta WPK perustettiin 1902. Vuonna 1934 voimaan tullut palolaki tehosti palo-suojelua ja kaupunkiin oli perustettava puolivakinainen palokunta. 1930-luvun kaupunkikuvaan kuuluikin näkyvästi Karvisen kirkko ja puinen ruiskuhuone palotorneineen kirkkoaukion reunassa. Kun ruiskuhuone kävi huonokuntoiseksi, esitettiin ajatus uuden yhdistetyn vesitorni-palotornin rakentamisesta. Paloasema torneineen valmistui 1932. Rakennuksen suunnitteli Tampereen kaupunginarkkitehti Bertel Strömmer. Kirkon ja vesitornin suunnittelu samalle neliölle oli haasteellista.

Paloaseman suunnittelu sattui hevos- ja autokauden murrosvaiheeseen, joten tilat vesitornin viereisessä siipiosassa suunniteltiin vielä hevosia käyttävälle palokunnalle. Siinä oli neljä hevosten lähtösijaa, talli ja heinävintti. ”Pakkopalokunta” palokunta saattoi tulla paikalle vielä hevoskyydisä, mutta WPK tuli ajanmukaisesti 1931 hankitulla ruiskuautolla. Paloasemaa muutettiin vähitellen vain autoille sopivaksi. Talli ja siihen liittyvät tilat muutettiin varasto- ja kalustotiloiksi 1955. Rakennusta laajennettiin 1978 rakentamalla muun muassa kaksi autotallia sekä huoltotiloja.

Vuonna 2003 kiinteistö saneerattiin ja täydennysrakennettiin koulurakennukseksi (Lukio-ammattioppilaitos). Rakennus on Iisalmen varhaisimpia funktionalistisia rakennuksia.

Karvisen kirkko.

233. VANHA POSTITALO (L, E) (R, M)

Villa Verte, Pohjolankatu 12, osa Pohjolankadun aluekokonaisuutta

1890-luku, peruskorjaus 1995

Rakennus on tehty todennäköisesti 1890-luvulla asuinrakennukseksi. Pisimpään talossa asui Tervola. Postin toiminnot siirtyivät tämän rakennuksen eteläpäähän, sillä vanhat toimitilat tuhoutuivat tulipalossa. Asunto säilyi edelleen pohjoispäässä. Postin toiminnat olivat siinä aina uuden postitalon valmistumiseen asti (1956). Pihassa kasvoi silloin suuria omenapuita.

Kaupunki osti rakennuksen vuonna 1956 ja 1960-luvulla rakennuksessa toimi jo päiväkotia. Rakennus muutettiin kuitenkin 1995 käsityökeskukseksi arkkitehti Pirjo Pykäläinen-Vesalaisen suunnitelmien mukaan. Rakennukseen tehtiin kahvila, käsityötila ja myyntinäyttelytila. Myöhemmin nämä toiminnat muuttivat naistenyhdistyksen taloon.

Rakennus on yksi harvoista säilyneistä Pohjolankadun puutaloista. Se liittyy Työväenyhdistyksen talon, Naisyhdistyksen talon ja Lappalaisen talon muodostamaan vanhan Pohjolankadun muodostamaan kokonaisuuteen.

234. HELSINGIN OSAKEPANKIN TALO (L, E, K) (R, H, M)

Savonkatu 17

1929/ Arkkitehtitoimisto Runar Finnilä, 1970–1980-luvuilla, 1990, muutoksia

Suomen Kauppanpankki Oy avasi 1910 haarakonttorinsa Iisalmessa yhteiskoulunopettaja Castrénin talossa. Castrénin leski myi tontin vuonna 1926 pankinjohtaja Anttoselle ja kauppias Paavo Huttuselle, jotka jakoivat tontin kahteen osaan. Itäpuolinen tontinosa myytiin HOP:lle (Suomen Kauppanpankki sulautettiin Helsingin Osakepankkiin 1924) kaksikerroksisen kivitalon rakentamista varten. Se valmistui 1929.

Rakennuksen ensimmäisessä kerroksessa olivat pankkisali ja holvit, johtokunnan huone ja teehuone. Toisessa kerroksessa olivat kaksi asuntoa uudenaikaisine wc- ja kylpyhuoneineen. Pankkisali oli juhlava pilareineen, tammi-kalusteineen ja ootrattuine seinineen. 1970- ja 80-luvuilla rakennukseen tehtiin pieniä muutoksia. HOP:n Iisalmen konttori sulautui 1986 SYP:n sivukonttoriin.

Vuonna 1990 pankkitilat muutettiin ravintolaksi, jolloin arvokas pankkisalin sisustus hävisi. Suunnitelmat teki Rakennussuunnittelu Sakari Rytkönen. Rakennus on ulkoasultaan kuitenkin säilynyt lähes alkuperäisessä, uusklassisistisessä hahmossaan. 2000-luvun alussa ravintolatoiminnan loputtua ensimmäisen kerroksen tilat muutettiin parturikampaamoksi ja muiksi liiketiloiksi. Kellarikerrokseen rakennettiin CitySpa-tilat ja toiseen kerrokseen kuntosali.

235. IISALMEN SEURAHUONE (E, K) (R, H)

Savonkatu 24

1927/ Antti Koponen, myöhemmin useita muutoksia

Iisalmen Seurahuone -niminen matkustajakoti ja raittiusravintola aloittivat toimintansa 1912 Otavankadun talossa (nykyinen Otava II). Sitä pitivät Wäinö Östberg ja hänen vaimonsa Anna, o.s. Lappi. Varsinaiselle Hotelli Seurahuoneelle valmistuivat tilat kauppias K.A. Krogeruksen rakennuttamaan taloon Savonkadun varrelle 1927. Rakennuksen suunnitteli luultavasti Antti Koponen.

Ensimmäiseen kerrokseen tuli viisi myymälää konttoreineen ja varastoineen, muun muassa Krogeruksen ruoka-kauppa. Toisessa kerroksessa oli kaksi asuntoa ja ullakokerroksessa 9 yksityishuonetta. Velat veivät omistajan konkurssiin 1932 ja uudeksi omistajaksi tuli Oy Seurahuoneentalo. Hotelli Seurahuoneen omisti rouva Edith Tervo ja myöhemmin taas neiti Ida Bolander. Hotellissa oli majoitustilat, ravintola ja kabinettitiloja. Vuodesta 1958 omistajina olivat Alli ja Otto Oravainen.

Rakennusta laajennettiin 1972 Arkkitehtuuritoimisto Jouko Rytkösen suunnittelemana kaksikerroksisella tiilirunkoisella osalla, johon lisättiin kolmas kerros 1979. Rakennukseen tehtiin 80-luvulla kesäravintolakatos ja 1996 "talvipuutarha". Etenkin rakennuksen sisätiloihin tehdyt muutokset heikentävät kohteen rakennushistoriallista arvoa.

236. KAUPPAHALLI (L, E, K) (R, H, M)

Kauppakatu 14, osa torin aluekokonaisuutta

1926/ arkkitehti J.V. Strömberg, korjauksia, viimeisin 2001

Torikauppiaita oli runsaasti jo 1800-luvun loppu puolella ja siksi kaupunki alkoi kunnostaa torialuetta säännöllisen torikaupan järjestämiseksi. Vuonna 1912 vahvistetussa asemakaavassa toriksi määräytyi torialueen läntinen puolisko, Louhen- ja Riistakatuojen välinen alue. Itäinen puolisko jäi vielä luonnontilaiseksi niityksi ja torialueen ympärille istutettiin koivuja 1875. Vuosisadan loppupuolella torin läntisellä törmällä oli soittolava ja 1912 rakennettiin etelälaitaan mukavuuslaitos. Kaupunki antoi mallin, minkälaisia pöytiä torille oli tehtävä. Torin reunamilla myytiin myös "lauhkoista".

Taksiasema, 1927.

Kauppahalli joulukussa 2013.

Kauppahalli rakennettiin 1926. Rakennuksen suunnitteli arkkitehti J.V. Strömberg, joka oli suunnitellut myös Kuopion kauppahallin. Iisalmen halli kuuluu Strömbergin myöhäiskauden klassistiseen tyyliin suuntautuneeseen tuotantoon. Halliin tuli 24 myymäläkoppia ja neljä isompaa myymälää, lihan-tarkastamo, kahvila toiseen kerrokseen ja kellarivarastot. Hallissa oli siirtomaatavara-, leivontatuote- ja vaatekauppoja ja jopa valokuvaamo. Kivirakenteinen kauppahalli oli jyhkeä poiketen selvästi lähistön matalista puutaloista. Samanaikaisesti kauppatoria täytettiin ja tasoitettiin. Talvisodan aikana halli oli puolustusvoimien käytössä ja 1939 siinä toimi ammuslataamo.

237. RATAVARTIJAN MÖKKI (E) (R, M)

“Maailman pienin ravintola Kuappi”, osa Sataman aluekokonaisuutta

1907 / suunnittelija tuntematon, siirretty myöhemmin nykyiselle paikalleen

Rakennus on tehty 1907 radanvartijan mökiksi, joka siirrettiin nykyiselle paikalleen radan varrelta. Rakennuksessa toimii “maailman pienin ravintola Kuappi”. Rakennus sijaitsee satama-alueella ravintola Olutmestarin vieressä ja Otavankadun puistoakselin eteläpäässä.

238. LOUHENKATU 5 (L, E, K) (R, M)

1927/ Suunnittelija tuntematon, 1952/ rakennusinsinööri Jussi Petäjistä

Louhenkatu 5 rakennettiin vuonna 1927 Pohjois-Savon Sekatavara-kaupan tontille. Elokuvateatteri Kaleva sai tilat rakennuksen yläkerrasta ja siirtyi niihin Siimeksen kaupan piharakennuksesta (Kauppakatu 19). Elokuvateatteria hoiti J.H. Nybacka 1940-luvun alkuun rouva Mimmi Farinin kanssa. Teatterin 238-paikkainen sali oli usein täynnä esityksissä, joita pidettiin 1930-luvulla kerran tai kaksi illassaan. Talvisodan jälkeen omistajaksi vaihtui Lea Farin ja 1958 Sampo Satamo, joka omisti teatterin aina sen lakkauttamiseen 1965 saakka. Vuonna 1969 rakennukseen tehtiin muutossuunnitelmia Spar Savolaista varten. Talossa toimi myös muun muassa valokuvaa- mo O. Marjoniemi. Rakennus edustaa 1920-luvun kivrakentamista ja on harvoja keskustassa säilyneitä vuosisadan alkupuolen liikerakennuksia.

Ikkunat toisessa kerroksessa ovat maalattuja.

239. MALMINKATU 1 (E) (M)

Entinen Sähkö-Ramin liiketalo, rajautuu Paloisvirran aluekokonaisuuteen

Ennen vuotta 1933/ suunnittelija tuntematon, myöhemmin useita muutoksia

Rakennuksessa on tiettävästi toiminut synnytys-sairaala. Lisäksi rakennus on toiminut asuin- ja liikerakennuksena. Vuonna 1967 tehtiin Pohjolankadun puoleiseen pätyyn fasadimuutos, jolloin suuret ikkunapinnat korvasivat entiset kapeat ja korkeat ikkunat. 1968 tontille suunniteltiin punatiilinen kaksikerroksinen pienkerrostalo, josta on toteutunut vain nykyisin nähtävä ensimmäinen vaihe. Rakennuksen toiseen pätyyn tehtiin muutossuunnitelmat vuonna 1976.

242. POHJOLANKATU 16 B (L, E) (R, M)

Osa Pohjolankadun aluekokonaisuutta

1900-luvun alku/ suunnittelija tuntematon, myöhemmin useita muutoksia, purettu 2018

Rakennus on rakennettu todennäköisesti asuinrakennukseksi, jossa oli kolme huoneistoa. Pihan puolella on erikoinen puolipyöreä erkkeri, vilpola. Ullakolle rakennettiin 1940-luvulla asuinhuone, alakertaan tuli tilat kirjastomolle ja kellariin saunatilat. Vuonna 1959 rakennukseen tehtiin muutoksia, eteläpääty muutettiin liiketiloiksi ja Pohjolankadun ikkunoista osa muutettiin kookkaammiksi. 1974 rakennukseen tuli lisää myymälätilaa ja muutama vuosi myöhemmin rakennus muuttui kokonaan myymälä- ja varastotiloiksi. Rakennuksen purkamiselle on myönnetty lupa 2005.

243. SAVONKATU 25 (L, E, K) (R, M)

1937/ Eino Pitkänen, 1950/ A. Kettunen, purettu 2018

Ylä-Savon Tukkuliike Oy perustettiin 1918. Vuonna 1938 siitä tuli Aug Korolaisen ja hänen poikiensa perheyhtiö, joka säilyi 1960-luvulle saakka siirtyen sitten uudelle omistajalle. Arkkitehti Eino Pitkäsen suunnittelema rakennus tehtiin 1937–1938 Ylä-Savon Tukkuliikkeen myymälä- ja varastotiloiksi. Liiketilan ovet sijaitsivat katujen kulmauksessa.

Rakennus oli tasakattoinen ja sen pääjulkisivuja kiersi lippa. Rakennusta laajennettiin 1949 Savonkadun suuntaisesti kahdella liikehuoneistolla. Vanhemman osan Savonkadun puoleisen yhdeksän ikkunan rivi muutettiin vuonna 1962 rakennusmestari Kauko Savinaisen suunnitelmien mukaan neljäksi suureksi näyteikkunaksi. Rakennukseen on tehty aikojen kuluessa useita muutoksia. Talon itäpäädyssä toimi muun muassa Vapaaseurakunnan kokoushuone.

Samalla tontilla on vanhempi kaksikerroksinen rapattu varastorakennus 1920- ja 1930- lukujen taitteesta. Sen yläkerrassa toimi mm. 1941–1950 Ylä-Savon Tukkuliikkeen omistama kahvinpaahtimo, jossa valmistettiin kahvinkorviketta. Varastorakennuksessa toimi myös Vaatehtimo,

Yllä rakennus alkuperäisessä ulkoasussa. Alla muutosten jälkeen.

jossa valmistettiin vaatteita. Laajimmillaan liike oli 1950-luvun puolivälissä. 1960-luvulla nimeksi muutettiin Ompelimo. Rakennus edustaa arkkitehti Eino Pitkäsen funktionalistista tuotantoa ja muodostaa yhdessä vanhan varastorakennuksen kanssa mielenkiintoisen korttelin, epäsiistiin kuntoon päästetyt julkisivut eivät tosin tee oikeutta rakennuksille.

244. SIIMESKULMA (E) (R, M)

Kauppakatu 19, osa Pohjolankadun aluekokonaisuutta

1890-luku/ suunnittelija tuntematon, myöhemmin useita muutoksia

Kauppias Olli Parviainen rakensi talon tontilleen n:o 24, toriaukion ja maantien kulmaukseen. Siinä hän asui vuodesta 1862 lähtien ja siihen hänen kauppansakin vakiintui. Parviaisen kauppa oli kauppalan suurin ja kauppias oli varsin varakas. Parviaisen kuoltua liikettä jatkoi entinen puotiapulainen Erik Wäänänen. Kauppa ajautui kuitenkin konkurssiin 1880-luvulla.

Kauppias Kalle Niskanen, joka muutti Iisalmeen 1899 ja harjoitti liiketoimintaa, osti 1904 rakennuksen pankinjohtaja N. J. Hjelmmannilta ja alkoi harjoittaa myös ase- ja ampumatarvikekauppaa. Vuosina 1905–1910 hän teki myös tukkukauppaa. Liikkeen henkilökunta nousi suurimmillaan pariinkymmeneen. 1918 Niskanen myi talonsa apteekkari Siimekselle, joka perusti rakennukseen rohdoskaupan. Rakennuksen nimeksi vakiintui Siimeksen talo. 1927 Oulun Villatehdas Oy avasi sivumyymälänsä Siimeksen sivurakennuksessa.

Vuonna 1967 Pohjolankadun varteen puurakennusten pohjoispuolelle valmistui arkkitehti Matti Ahosen suunnittelema ensimmäinen osa uudesta kaksikerroksisesta liikerakennuksesta. Alkuperäisen ehdotuksen mukaan rakennus olisi jatkunut samanlaisena kaksikerroksisena massana Pohjolankadun suuntaisesti Kauppakadun kulmaan saakka. Tämä toinen vaihe jäi kuitenkin toteuttamatta. Vuonna 1968 liike otti käyttöön toiminimen Siimeskulma.

Vanhojen valokuvien perusteella rakennukset olivat alkuaan aumakattoisia. Vuosien kuluessa rakennuksiin on tehty useita muutoksia. 1941 Lauri Korhonen suunnitteli Pohjolankadun varren pohjoispäädyn kuistin asuinkäyttöön. Rakennusinsinööri Veikko Hatvan suunnitelmien mukaan toiseen kerrokseen rakennettiin asunto 1957, jolloin Pohjolankadun puoleiseen julkisivuun tehtiin frontoni. Katujulkisivujen kapeat ikkunat muutettiin suuriksi näyteikkunoiksi. Samoihin aikoihin pohjoispäädystä ollut aumakattoinen lasikuisti purettiin. Makasiinirakennuksen kadunpuoleiset päätyikkunat muutettiin vuosina 1939 ja 1946 tehtyjen suunnitelmien mukaisesti leveiksi näyteikkunoiksi. Vuosina 1950 ja 1961 makasiiniin tehtiin lisämuutoksia ja 1963 katupäätyä levennettiin arkkitehti L. V. Huttusen suunnitelmien mukaan ja se sai nykyisen asunsa. Rakennukset ovat ainoat säilyneet toria reunustaneista puisista liikerakennuksista. Ne sijaitsevat kaupunkikuvallisesti näkyvällä paikalla etelän suunnasta kaupunkiin tultaessa ja reunustavat torialuetta. Rakennusten arvoa heikentävät niihin tehdyt muutokset.

245. SÄÄSTÖPANKIN TOIMISTO- JA LIKERAKENNUS (L, E, K) (R, H, M)

Savonkatu 22

1938/ Eino Pitkänen

Iisalmen Säästöpankki rakennutti kolmikerroksinen asuin- ja liikerakennuksen Savonkadun varteen 1938. Sen suunnitteli arkkitehti Eino Pitkänen. Rakennuksen ensimmäisessä kerroksessa sijaitsivat tilat seitsemälle myymälälle. Toisessa ja kolmannessa kerroksessa oli asuntoja. Päädyssä on toisen ja kolmannen kerrosten kohdalla huoneen

levyinen erkkeri. Sisäpihan puolella on lähes rakennuksen mittainen parveke. Liiketilojen suuret näyteikkunat muodostavat ensimmäiseen kerrokseen ikkunanauhan. Rakennus edustaa funktionalismia. Rakennus muistuttaa paljon Eino Pitkäsen vuotta aiemmin Kuopioon Puijonkatu 33:en suunnittelemaa liiketaloa.

Alla näkymät kertovat Savonkadun muuttumisesta.

246. MAATALOUS-OSAKE-PANKIN TALO (L, E, K) (R, M)

Taikatalo, Savonkatu 12

1924/Kerttu Rytkönen, muutoksia 1959

Suomen Maatalous-Osake-Pankilla oli vuodesta 1919 haarakonttori Iisalmessa. Se suuntautui maanviljelijöiden maatalousharrastusten tukemiseen ja sai asiakaskuntansa maaseudulta. Iisalmen Osuusmeijerikin siirsi sinne tilinsä. Pankki rakennutti oman talon 1924 Savonkadun ja Riistakadun kulmaukseen. Rakennuksen suunnitteli arkkitehti Kerttu Rytkönen. Sisäänkäynti pankkiin oli rakennuksen kulmasta. Pankkisalin lisäksi rakennuksessa oli johtajan huone, holvitiilat, kahvihuone ja lisäksi viisi myymälätilaa. Vuonna 1959 pankin sivukonttori lakkautettiin. Pankin tilat muutettiin myymäläksi ja tässä yhteydessä tehtiin Savonkadun puolelle ikkunamuutoksia. Rakennus edustaa 1920-luvun liikerakentamista ja on eräs harvoja säilyneitä vuosisadan alkupuolen liikerakennuksia. Rakennus sijaitsee kaupunkikuvallisesti merkittävällä paikalla Savonkadun ja Riistakadun kulmauksessa.

Yllä vasemmalla Savonkadun ja Riistakadun kulmaa 1920-1930-lukujen taitteesta, vasemmassa kulmassa Maatalous-Osake-Pankin talo, taustalla "Karvisen kirkko".

247. TULLIKAMARI-PAKKAHUONE (L, E, K) (R, H, M)

Olutmestari, Veikonkatu 2, osa Sataman aluekokonaisuutta

1893/ Johan Härkönen, 1909/ siirto nykyiselle paikalle, 1988/ arkkitehti Marja Hyrsky

Vuonna 1892 päätettiin tilata piirustukset tullikamarille ja pakkahuoneelle, jotta tullinkanto saataisiin alkamaan. Pakka- ja tullihuone oli jo aiemmin päätetty rakentaa satama-alueelle keskelle kolmionmuotoista puistoa, joka oli merkitty vuoden 1891 asemakaavaan. Piirustukset teki Johan Härkönen. Rakennuksen lopullisiksi mitoiksi määriteltiin 18 x 9 metriä, rakennussäännön suurin myöntämä korkeus. Jo tällöin suunnitelma oli supistunut ”pakkahuoneeksi”, jonka piirustukset lääninhallitus vahvisti. Kauppias J. Puustinen sai sen rakennettavaksi urakalla 3000 markalla. Pakkahuonerakennus valmistui 1893.

Kun satamarata valmistui 1907 lähelle laituria ja tullattavia tavaroita alkoi saapua myös rautateitse, kävi ennen pitkää hankalaksi siirtää tavaroita raiteilta verrattain kaukana olevaan pakkahuoneeseen. Kun rakennuksen korjauskin olisi vaatinut kustannuksia, päätti valtuusto 1909 siirtää pakkahuoneen puiston keskeltä satamaradan raiteiden ääreen aiemmin paikalla olleen Putkosen makasiinin paikalle. Uudella paikalla kivijalkatyöt tehtiin päiväpalkoilla ja rakennuksen siirron suoritti urakalla kaupungin Kirvesmiesten Ammattiosasto. Siirto- ja korjauskustannukset olivat 5600 markkaa. Uudessa paikassa rakennuksen aiemmin itäisestä päästä tuli läntinen. Katto tehtiin peltilevyistä ja rakennus maalattiin. 1912 rakennuksen yhteyteen rakennettiin kylkiäinen.

Rahtilaivaliikenne hiljeni 1930-luvulla, mikä heikensi sisämaan tullien asemaa. Sisävesiliikenne loppui 1950-luvun alkuvuosiin tullessa. Pakkahuoneena ja tullina kauan palvellut rakennus joutui asteittain muihin tehtäviin. Sota-aikana se oli osittain puolustusvoimien ja asunnontarvitsijoiden käytössä. Sodan jälkeen liikkeet vuokrasivat siitä osia varastoksi, mutta lopulta kaupunki käytti sitä vain omina varastotiloina.

Rakennus muutettiin 1988 ravintolaksi ja museotilaksi. Sen eteläsivulle rakennettiin terassi. Rakennuksessa ovat säilyneet yläkertaan johtavat kuluneet portaat, ”Juliuksen tikapuut” (Julius Hartikainen), joita pitkin kannettiin raskaat viljasäkit yläkerran varastoon. Rakennus edustaa 1800–1900-lukujen vaihteen kertaustyyliä.

249. IISALMEN KAUPUNGINSAIRAALA (E) (R, M)

Riistakatu 18

1897/ Suunnittelija tuntematon, purettu 2008

Pieni yksikerroksinen puurakennus tehtiin Riistakadun varteen alun perin ”kuumesairaalaksi”, jossa hoidettiin pääasiassa kulkutautipotilaita. Sairaala laajennettiin 1937–1938. Rakennus kunnostettiin ja sinne muodostettiin kaksi osastoa: yhdeksän potilaspaikan lasaretti- ja kahdeksan paikan kulkutautiosasto. Nimeksi vakiintui Iisalmen kaupunginsairaala.

Kaupunginsairaala lopetti toimintansa 1958, kun Iisalmen aluesairaala oli saatu kokonaisuudessaan käyttöön. Iisalmen kauppakoulu otti tilat käyttöönsä 1959. Puurakennuksen jatkoksi pohjoiseen rakennettiin arkkitehti L. V. Huttusen suunnittelema laajennus. Rakennus otettiin uudelleen Paikallissairaala-käyttöön 1968, jolloin tehtiin jälleen muutoksia. Muutos koulutus- ja toimistotiloiksi valmistui 1980. Rakennus poistettiin käytöstä 1997 kosteus- ja routavaurioiden vuoksi. Rakennus purettiin 2008.

250. LINJA-AUTOASEMA (L, E)(R, H, M)

Kauppakatu 18, osa torin aluekokonaisuutta

1965/ Arkkitehtitoimisto Kauko Tiihonen

Autoliikenne alkoi kasvaa 1920-luvulta lähtien laiva- ja junaliikenteen kilpailijaksi. Ensimmäiset linja-autot liikennöivät seudulla 1924. Kaupunki varasi 1928 Pohjolan- ja Louhenkatujen välistä Kauppakadun eteläiseltä reunalta paikan linja-autoille, "linja-autopirssin". Linja-autoasema rakennettiin Kauppakadun varteen Kansallis-Osake-Pankkia vastapäätä 1936.

Kaupunki järjesti arkkitehtikilpailun linja-autoaseman suunnittelemiseksi. Uusi linja-autoasema rakennettiin 1966 arkkitehtitoimisto Kauko Tiihosen suunnitelmien mukaan. Rakennuksen keskiosaan sijoittui kahvila-ravintola-odotushalli -tilasarja, eteläpäättyyn matkahuollon tilat ja pohjoispäättyyn myymälätiloja. Rakennus edustaa 1960-luvun arkkitehtuuria ja sijaitsee kaupunkikuvan kannalta keskeisellä paikalla torialueen keskellä.

Yllä vuonna 1936 rakennettu vanha linja-autoasema torilta katsottuna, vasemmalla vanha Kansallis-Osake-Pankin liikerakennus.

251. BOMANIN TALO (L, E, K) (R, H)

Päiviönkatu 30

1952/ Helge Lundström, 1962, 1970 muutoksia

Talon rakennutti vuonna 1952 johtaja Unto Boman. Talossa asui hän poikansa varatuomari ja pormestari Kyösti Boman perheineen vuodesta 1957 alkaen. Talon suunnitteli helsinkiläinen Helge Lundström. Rakennuksen ensimmäiseen kerrokseen tulivat oleskelutilat, herrainhuone, palvelijan huone ja keittiö, toiseen kerrokseen makuuhuoneet ja erkkerin yläpuolelle sijoittuva parveke. Vuonna 1962 kajaanilainen arkkitehti Esko Laitinen suunnitteli rakennukseen pihan puolelle laajennusosan, johon sijoittui takkatila. 1970 Laitinen suunnitteli laajennuksen kellarisiin, jolloin saunatilojen yhteyteen rakennettiin allashuone. Rakennuksen edessä on tiilialue 1960-luvun alusta. Piharakennus on peräisin 1920-luvulta. Talon yksilölliset detaljit, erkkerit, rapatut julkisivut ja tiilikoristeiden käyttö olivat 1950-luvun talorakentamisessa keinoja luoda ”arvokkaampaa ja parempaa” tyyliä.

Talo on harvinainen esimerkki 1950-luvun ylemmän keskiluokan asuintalosta Iisalmen keskusta-alueelta. Rakennuksen arvoa lisää sen rakennusdetaljien säilyneisyys.

252. CASTRÉNIN TALO (L, E, K) (R, M)

Vaaksankatu 1a

1933/ suunnittelija tuntematon, 2006/ arkkitehti-ylioppilas Katja Lintunen muutoksia

Vuonna 1933 rakennetun Castrenin huvilan suunnittelijaa ei tunneta. Rakennuksen massoittelu on klassismille tyypillisen selkeä sekä detaljointi on hyvin hienovaraista. Massoittelultaan klassismillille tyypillisen selkeälinjainen rakennus on säilyttänyt alkuperäisen ilmeensä hienovaraisesti toteutettuine detaljeineen. Pääsisäänkäyntiä on korostettu julkisivussa portaalla ja oven levennetyllä listoitutulla kehystyksellä. Järvenpuoleisessa päädyssä on erkkeri-ikkuna. Rakennuksessa on 1920-luvun klassismin piirteitä. Rakennuksen arvoa lisää sen säilyneisyys alkuperäisessä asussa. Myös sisätilat sisustuksineen vaikuttavat säilyneiltä.

253. ILVOLANKATU 8 (L, E, K) (R, M)

1950/ Lappi-Seppälä ja Martas Oy

As Oy Ilvolankatu 8:n rakentaminen vuonna 1950 liittyy ajankohtaan, jolloin kaupungissa vallitsi asuntopula. 1940- ja 1950- lukujen vaihteessa valmistui useita kerrostaloja. Kerrostalorakentaminen oli tuolloin vielä uutta ja kerrostalot sijaitsivat yksitellen eri puolilla kaupunkia eikä varsinaisia kerrostaloalueita vielä syntynyt.

Ilvolankadun suuntaiseen neljä kerroksiseen rakennusmassaan liittyy Kauppakadun suunnassa yksikerroksinen osa, jossa on liiketiloja. 1940- ja 1950- lukujen tyylipiirteitä rakennuksessa ovat muun muassa julkisivujen vähäeleisyys, rappaus ja erillisikkunat sekä sokkelin liuskekiviverhous. Rakennus on esimerkki varhaisesta kerrostalo-rakentamisesta 1940- ja 1950- luvuilla. Rakennus sijaitsee kaupunkikuvassa näkyvällä paikalla.

255. KARJALANKATU 7B (ULKORAKENNUS) (E, K) (R)

1920-luku, purettu 2008

Tontin länsilaidassa sijaitseva rakennus on entisen lihanjalostustehtaan rakennuksia. Iisalmen Makkaratehdas toimi tontilla vuosina 1949-1965. Sen omisti yksityisyrittäjä Saara Kauppinen ja myöhemmin Olav Bäck. Parhaana aikana yrityksessä työskenteli kolmattakymmentä työntekijää. Myöhemmin rakennus on toiminut mm. akkukorjaamona ja varastona.

256. KARJALANKATU 14 (E, K) (R)

1958/Antero Sirviö

Kerrostalo on rakennettu 1958 ja sen on suunnitellut Antero Sirviö. kolmikerroksinen asuinrakennusosa on tontin pohjoiskulmalla. Karjalankadun suunnassa rakennukseen liittyy yksikerroksinen, pulpettikattoinen autotalli, jossa on kolme autotallia. Ensimmäisessä kerroksessa on kerhotila ja myymälätila. Rakennus on esimerkki 1950-luvun huolellisesti toteutetusta asuntorakentamisesta.

257. KAUPPAKATU 3 B (E, K) (R, M)

1800-luvun loppu/ suunnittelija tuntematon

Rakennus on rakennettu todennäköisesti viime vuosisadan loppupuolella. Sen omisti Enso Gutzeitin työnjohtajana toiminut Laakkonen. Rakennuksen rakennutti todennäköisesti hänen isänsä.

Rakennuksessa on kaksi asuntoa. Julkisivuissa on runsaasti koristeellisia yksityiskohtia. 1991 rakennuksessa tehtiin muutos- ja korjaustöitä Rakennussuunnittelu Sakari Rytönen suunnitelmien mukaan. Rakennus sijaitsee Otavankadun puistoakselilla ja kuuluu satama-alueen tuntumassa säilyneisiin asuinrakennuksiin.

Rakennuksen muutos- ja korjaustöiden vuoksi sen kulttuurihistoriallinen arvo on alentunut.

259. KOROLAISEN TALO (L, E, K) (R, M)

Karjalankatu 8, osa Kirkkopuiston ja Otavankadun aluekokonaisuutta

1925/ Arkkitehti Kerttu Rytönen, 1945 laajennusosa.

August Korolainen osti tontin 1924. Asuinrakennus tehtiin 1925 ja sen suunnitteli arkkitehti Kerttu Rytönen. Rakennukseen tulivat sali, ruokasali, isännän huone, sänkyhuone ja lastenhuone sekä keittiö palvelijan huoneineen. Myös kellari rakennettiin. Rakennus oli hirsirunkoinen ja aumakattoinen. Sitä jatkettiin lautarunkoisella laajennusosalla 1945–1946. Yläkertaan tehtiin asunto ja aumakatto muutettiin satulakatoksi.

Julkisivuissa on 1920-luvun klassismin piirteitä. Kadun puoleista sisäänkäyntiä korostaa pylväskatos. Sisäpihan puolella on kaksi kuistia portaineen. Julkisivut maalattiin 1979, jolloin pellavanväri muutettiin tumman siniseksi. Kellari on muutettu verstaaksi. Ulkorakennus on samalta ajalta kuin asuinrakennus. Siihen tulivat halkovaja, aitta ja autotalli. Rakennuksen julkisivuissa on peiterimapystylaudoi- tus ja huopakate. Räystäät on profiloitu. Rakennus sijaitsee Kirkkopuiston tuntumassa, jossa on myös toinen Kerttu Rytöksen suunnittelema puurakennus Weckman-Varannin talo. Molempien rakennusten klassistisissa julkisivuissa on 1920-luvun klassismissa toisinaan suosittua romantisointia.

Rakennuksella on huomattava merkitys osana Kirkkopuiston eteläpään arvokasta ja harvinaista puutalomiljöötä. Se muodostaa yhdessä Suojeluskunnantalon, Karjalankatu 5 ja Weckman-Varannin talon kanssa katkelman vanhaa puukaupunki-Iisalmea.

260. KUUTOLANKATU 7 (L, E) (R, M)

Osa Kirkkopuiston ja Otavankadun aluekokonaisuutta

1941/ Salminen

Kuutolankatu 7 kuuluu Otavankadun puistoakselin pohjoispäässä sijaitsevaan omakotitalojen korttelialueeseen. Rakennukset on tyypillisesti sijoitettu kadunvarteen (Otavankatu ja Kuutolankatu), keskelle muodostuu vehmas eli yhtenäiseltä vaikuttava useammasta tontista muodostuva pihamaisema.

261. KUUTOLANKATU 8 (L, E, K) (R, M)

Osa Kirkkopuiston ja Otavankadun aluekokonaisuutta.

1920–1930-luku/ suunnittelija tuntematon, 1978 AA Suunnittelupalvelu Oy, muutos, purettu 2012

Pihan länsisivulla vastapäätä asuinrakennusta on puinen aitta-varastorakennus, joka on vuorattu vaakaponttilaudoituksella ja katettu huopakatteella. Rehevä piha marjapensaineen rikastuttaa ja luo kerroksellisuutta myös Otavankadun puistomaisemaan. Kuutolankadun puolta rajaa tyyliin sopiva yksinkertainen lauta-aita. Piha edustaa tyyppillistä puukaupungin rakennustapaa rakennusten sijoittelun suhteen. Kuutolankadun puolen julkisivuissa on 1920–1930 –lukujen uusklassismin tyylipiirteitä.

Vuonna 1978 AA Suunnittelupalvelu Oy teki peruskorjauksen ja muutostöitä päärakennukseen. Sisäpihan kuistia muutettiin, Otavankadun puoleinen sisäänkäynti poistettiin, etelänsuuntaan lisättiin yksi ikkuna ja sisätiloihin tehtiin muutoksia.

262. LAPPALAISEN TALO (L, E, K) (R, M)

Pohjonlankatu 11, osa Pohjolankadun aluekokonaisuutta

1800-luvun loppu/ suunnittelija tuntematon, 1959, 1987 muutoksia

Rakennus on tehty todennäköisesti 1800-luvun loppupuolella. Rakennuksen omisti Taavetti Lappalainen, joka välitti poikiensa kanssa turkiksia Pietariin ja vuotia Kokkolaan. 1959 Veljekset Laitinen muuttivat rakennusta niin, että

ensimmäiseen kerrokseen tuli kolme asuntoa ja toiseen kerrokseen kaksi asuntoa. Muutokset suunnitteli A. Kettunen. 1987 Oskari Lappalainen teetti muutoksia niin, että rakennukseen jäi kaksi asuntoa, joissa oli tiloja molemmissa kerroksissa. Rakennuksen ikkunat on muutettu tyyliin sopimattomiksi.

Tontilla olevan K. Väisäsen suunnitteleman tiilirunkoisen pulpettikattoisen varastorakennuksen rakennutti Veljekset Laitinen autovajaksi vuonna 1934. Siihen tulivat myös sauna, halkovajat, talli sekä käymälät. Tontilla on myös hirsinen aittarakennus, jonka idän ja lännen puoleiset julkisivut ovat hirsipinnalla. Kuutolankadun ja etelän puoleiset julkisivut on vuorattu vaakaponttilaudalla. Rakennus on harvoja Iisalmen keskustan säilyneitä puutaloja ja muodostaa yhdessä Naistenyhdistyksen talon, Työväentalon ja Vanhan postitalon kanssa katkelman vanhaa Pohjolankatua.

268. OTAVANKATU 7 (L, E, K) (R, H, M)

Osa Kirkkopuiston ja Otavankadun aluekokonaisuutta

1952/ Arkkitehti Aarne Timonen, 1989/ Insinööritoimisto Esko E. Savolainen Oy, korjaus

Sotien jälkeen vallitsi kova asuntopula, jota kaupunki pyrki lievittämään osallistumalla muun muassa asuinkerrostalojen rakentamiseen. Kaupungin rakennuttama toinen asuinkerrostalo valmistui 1952. Tämä aravavuokratalo oli tarkoitettu kaupungin palveluksessa olevien asunnoksi. Rakennukseen jopa jonotettiin, sillä vuokra-asuntojen saaminen oli tuolloin vaikeaa.

Rakennukseen tuli neljä kerrosta ja 16 asuntoa. Rakennuksen suunnitteli arkkitehti Aarne Timonen ja urakoi rakennusmestari Väinö Heusala. Rakennus on peruskorjattu 1989. Arkkitehti Aarne Timonen suunnitteli 1950-luvulla Ylä-Savossa, erityisesti kotikunnassaan Kiuruvedellä, sekä laadullisesti että määrällisesti merkittävän määrän rakennuksia. Otavankatu 7:ssä Timosen kädenjäljen voi tunnistaa esimerkiksi pääsisäänkäyntien detaljoinnissa.

269. OTAVANKATU 15 B (L, E, K) (R, M)

Osa Kirkkopuiston ja Otavankadun aluekokonaisuutta.

1908/ suunnittelija tuntematon, purettu 2009

Asuinrakennuksen Otavankadun varteen rakensi Aaro Väisänen vuonna 1908. Pihan perällä on hirsinen ulkorakennus, jossa on luhti. Rakennukset on sijoitettu kuten vie-reisessä kiinteistössä (Kuutolankatu 8). Kaupunkialueella harvinainen aittamainen piharakennus tulisi inventoida. Suojelumääräys tulee osoittaa huomioimaan myös piha-rakennus. Pihakokonaisuus on viimeisiä 1900-luvun alun puutaloja Haukiniemen kerrostaloalueella. Tontin lisära-kentaminen olisi mahdollista säilyttäen vanha rakennus-kanta.

270. & 271. OTAVANKATU 19 ja OTAVANKATU 24 (E, K) (R, M)

Osa Kirkkopuiston ja Otavankadun aluekokonaisuutta

1937 (Otavankatu 19),
1946 (Otavankatu 24)/ V. K. Vesterinen ja J. Huttunen,
purettu 2012

Tyypilliset puolitoistakerroksiset asuinrakennukset piha-rakennuksineen muodostavat yhdessä Otavankadun poh-joispään liepeillä sijaitsevien pientalojen kanssa yhtenäisen pienen aluekokonaisuuden. Vehmas pihamaisema tukee ja monipuolistaa Otavankadun puistomaista miljöötä. Ota-vankatu 24:n tontille rakennettiin rakennusmestari T. Lap-pikarin suunnittelema piharakennus 1957–1958.

272. PUTKOLAN KIVITALO (L, E, K) (R, M)

Haukiniemenkatu 13

1922/ suunnittelija tuntematon, 1990/ Arkkitehtitoimisto
Jouko Rytkönen

Kauppaneuvos Lauri Kärkkäinen, Putkolan kauppaliik-keen omistaja, rakennutti kaupungin ensimmäisen kivisen asuintalon, niin sanotun Putkolan talon (1922). Se edusti aikanaan modernin asumisen ideologiaa. Rakennuksen kahteen kerrokseen tuli 12 asuntoa lähinnä yhtiön työvä-keä ja toimihenkilöitä varten. Rivitalotyypinen rakennus

oli aikanaan hyvinkin edistyksellinen ja verrattavissa esimerkiksi Eliel Saarisen hieman aiemmin suunnittelemiin Munkkiniemen rivitaloihin tai Armas Lindgrenin Kulosaaren rivitaloihin.

Vuonna 1969 rakennettiin kellarikerrokseen saunatilat. Vuonna 1990 rakennus peruskorjattiin Arkkitehtitoimisto Jouko Rytkösen suunnitelmien mukaan ja myös ikkunat uusittiin ja parvekkeet lasitettiin. Sisäpihan puolelle on tehty lasitetut parvekkeet. Klassismin puhdaslinjaisissa julkisivuissa lasitetut parvekkeet eivät oikein ole edukseen.

273. PÄIVIÖNKATU 31 (L, E, K) (R, M)

Ennen 1944

Asuinrakennus uudistettiin 1967 lähes kokonaan, vain hirsiseinät jäivät paikoilleen. Pohjakerrokseen tehtiin saunatilat, keskuslämmityshuone ja varasto. Julkisivut verhoiltiin mineriitillä. Tontilla on vuonna 1963 rakennettu tiilinen korjaamorakennus.

274. PÄIVIÖNKATU 32 B (L, E, K) (R, M)

1920-luku/suunnittelija tuntematon

Talon rakennuttivat Otto ja Kaisa Boman. Rakennuksessa on 1920-luvun klassismin piirteitä. Rakennus on säilynyt ulkopuolelta alkuperäisessä asussaan lukuun ottamatta alakerran ikkunoita. Ikkunoiden aukotus on todennäköisesti alkuperäinen. Rakennuksen kaakeliuunit ja keittiön hella ovat myös alkuperäisiä. 1950 tehtiin A. Kettusen suunnittelemat muutokset sisätiloihin sekä uusi kuisti itäpäätyyn.

Vanha kuva on viereisen, jo puretun puutalon pihalta. Päiviönkatu 32 b:n pääty näkyy kuvan vasemmassa laidassa.

275. PÄIVIÖNKATU 34

1924/ V. Adolfsson, purettu 2009

Hirsirunkoisen, V. Adolfssonin suunnitteleman asuinrakennuksen rakennutti Juho Kettunen 1924. Julkisivussa on jugendin piirteitä.

277. PÄIVIONRINNE (L, E, K) (R, H, M)

Päiviönkatu 37

1956/ Arvid Ekelund

Arkkitehti Arvid Ekelundin suunnittelema asuinkerrostalo rakennettiin 1956. Rakennus rajaa L:n muotoisena suurehkoa pihaa. Rakennuksen pohjakerroksessa on ollut liiketilaa, joka muutettiin 1989 peruskorjauksessa asunnoiksi. Rakennuksessa on jälkifunktionalistisia piirteitä. Rakennuksen itäpuolella on 1-kerroksinen 1950-luvulla rakennettu entinen tuberkuloositoimisto ja länsipuolella kahden puutalon muodostama pihapiiri.

278. RANTAKATU 10 (L, E, K) (R, M)

1920-luku/ suunnittelija tuntematon

Rakennuksen on rakennuttanut rehtori Einari Jylhävaara todennäköisesti 1920-luvulla. Talossa on asunut myös muun muassa kirjakauppias Kaarle Tamminen. Rakennusta jatkettiin alkuperäisen levyisenä 1937. A. Kettunen suunnitteli laajennuksen, johon sijoitettiin huone, keittiö, palvelijahuone ja kylpyhuone. Sisäänkäynnin kohdalla on puolipyöreä erkkeri, joka on ilmeisesti tehty samoihin aikoihin. Päädyssä olleet tympanonkoristeet ovat hävinneet. Insinööritoimisto Esko E. Savolainen suunnitteli taloon muutoksia 1972.

Rakennus on Iisalmessa harvinainen jugendvaikutteinen puutalo sekä ainoa säilynyt rakennus Rantakadun puutalokokonaisuudesta. Haka rakennutti tontin toiseen reunaan Kuutolankadun ja Rantakadun kulmaukseen kerrostalon 1970.

280. SATAMAKATU 4 (L, E, K) (R, H, M)

1953/ Arkkitehtuuritoimisto Lappi-Seppälä ja Martas Oy

Satamakatu 4 rakennettiin 1953 sotien jälkeisen asuntopulan vallitessa. Rakennuksen suunnittelivat Lappi-Seppälä ja Martas Oy. Nelikerroksinen asuinkerrostalo sijoittuu Ilvolankadun varteen. Sen kellarikerroksessa ovat pesutupa ja varastot. Mielenkiintoista kaupunkikuvaa luo erityisesti Satamakadun suuntainen yksikerroksinen myymälärakennus. Samantyyppinen ratkaisu on nähtävissä myös Ilvolankatu 8:ssä, jonka on suunnitellut myös arkkitehtitoimisto Lappi-Seppälä ja Martas Oy.

281. SATAMAKATU 9 (L, K) (R, H)

1945/ J. A. Huttunen

Rakennus oli ensimmäisiä sotien jälkeen rakennettuja asuinkerrostaloja Iisalmissa. Se rakennettiin 1945 lievittämään asuntopulaa. Sen on suunnitellut J. A. Huttunen. Jo 1948 rakennuksen sisätiloihin tehtiin muutoksia. Vuonna 1983 ikkunat muutettiin Arkkitehtuuritoimisto Jouko Rytkösen suunnitelmien mukaan. Rakennuksen kulttuurihistoriallinen arvo on kärsinyt tehtyjen muutosten johdosta.

282. STYFIN TALO (L, E, K) (R)

Kyllikinkatu 3

1937/ K. Väisänen

Rakennus on harvoja säilyneitä vuosisadan alkupuolen keskustan puisia asuinrakennuksia. A. Kettunen suunnitteli ullakkohuoneen 1950.

283. TORALINNA (L, E, K) (R, H, M)

Päiviönkatu 26

1949/ J. Ulgren (Valtionrautatiet), peruskorjaukset 1989 ja 1998

Sotien jälkeen 40-luvulla ja 50-luvun alussa vallitsi asuntopula. Tätä lievittämään kaupunki rakennutti muutamia asuinkerrostaloja. Valtionrautatiet rakennutti Toralinnan vuonna 1949. Rakennuksessa on funktionalismin tyyli-
piirteitä, kuten rapatut, vaaleat julkisivut ja päädyn erkkeri. Toralinnalla on saanut nimensä toraisista asukkaista. Rakennus edustaa tyyppillistä pelkistettyä sodanjälkeistä asun-
tuotantoa. Vuonna 1998 Suunnittelutoimisto Plaanari Oy suunnitteli sisätilamuutoksia ja ullakot otettiin asuinkäyt-
töön.

284. VAAKSANKATU 5A

Vaaksankatu 3

1932/ suunnittelija tuntematon

Puutalon on rakennuttanut 1932 sahanhoitaja Janne Pehkonen. Suunnittelijaa ei tunneta. Rakennus peruskorjattiin Arkkitehtitoimisto Jouko Rytkösen suunnitelmien mukaan 1989. Rakennus sijaitsee 1920-luvulla rakennetun Putkolan kivitalon vieressä. Saman kadun varressa on samalta aika-
kaudelta Castrenin puutalo.

299. IISALMEN KULTTUURIKESKUS (L, E, K) (R, H, M)

Osa Kirkkopuiston ja Otavankadun aluekokonaisuutta

1989/ Arkkitehti Pekka Pitkänen

Kulttuurikeskus toteutettiin 1989 Arkkitehti Pekka Pitkäsen aiemmin arkkitehtikilpailun voittaneen arkkitehtuuril-
taan hyvin pelkistetyn ehdotuksen perusteella. Rakennus piha-alueineen täyttää kokonaisen korttelin ja rajautuu etelässä pääsisäänkäynnin puolelta Kirkkopuistonkatuun. Rakennuksen intiimit sisääntulopiha-
t ovat tärkeä osa rakennusmassan tilasommittelua.

Kuvassa kulttuurikeskuksen paikalta purettu puutalo-kortteli.

Kulttuurikeskus vuonna 2014. Sisäänkäynti on sisäpihalta.

Kulttuurikeskuksen sisäpihalla tapahtuu.

300. ALKON TALO

Louhenkatu 11a

1956, purettu 2007

Vuonna 1956 valmistui Alkoholiliikkeelle Louhenkadulle oma liiketalo, jonka 1. kerroksessa sijaitsivat myymälätila, toimistohuoneet sekä maaseutulähetys huone. Rakennuksen 2. kerroksessa oli 4 asuntoa, ullakolla komeroita ja pyykinkuivaushuone ja kellarissa varastot sekä saunatilat.

1980-luvun alussa rakennukseen tehtiin muutoksia sisällä myymälätiloihin, pohjoispäättyyn tuli uusi ovi ja sisäpihalle laajennus.

301. LOUHENKATU 13 B (L, K) (R)

1961/ Arkkitehtitoimisto Laitinen ja Hyrskykari

1960-luvulla Iisalmissa huomattavia kerrostalorakentajia olivat muun muassa M & V Heusalan, M. J. Pulkan ja Alpo Kortelaisen rakennusliikkeet sekä Asuntohankinta Oy Iisalmen Haka. As Oy Louhenrinne -nimisen asuinkerrostalon rakentajana oli Rakennustoimisto M. J. Pulkka.

Rakennus on betoninen, pieni pulpettikattoinen kerrostalo, jossa on kolme asuinkerrosta ja alimmassa kerroksessa autotallit. Julkisivujen verhouksien mineriittilevyt on korvattu rappauksella ja ylimmän kerroksen parvekkeisiin on tehty katokset.

302. POHJOISMAIDEN YHDYSPANKIN TALO (L, E, K) (R, H, M)

Savonkatu 13

1952/ arkkitehti Jaakko Tähtinen

Vuonna 1942 Pohjoismaiden Yhdyspankki avasi sivukonttorin Iisalmeen. Pankki sai uudet toimitilat kymmenen vuotta myöhemmin rakennuttamastaan asuin- ja liiketalosta. Rakennus on paikalla muurattu, terastirapattu, tyylipuhdas 1950-luvun edustaja. Rakennuksessa on ajalle tyypilliset metallikaiteiset parvekkeet ja myös jälkifunktionalistisia piirteitä. Vuonna 1964 sisäpihalle tehtiin matala laajennus, jonka on myös suunnitellut tamperelainen arkkitehti Jaakko Tähtinen.

303. AUTOPOIKIEN TALO (K) (M)

Ilvolankatu 1

1934/ A. Kettunen 1946, 1952, 1968 1974, 1981–1982, 1985 laajennuksia ja muutoksia

Rakennuksen rakentaminen liittyy Iisalmen kaupungissa tapahtuneeseen autoistumisen aikaan. Kaupunkiin perustettiin huoltamoita, autoliikkeitä ja -korjaamoita. Rakennuksen ensimmäinen kivistä tehty osa rakennettiin 1934 korjaamoksi pääty Veikonkadulle päin. Kivinen autotallilaajennus tehtiin 1946 pihanpuoleiseen pätyyn, joka purettiin myöhemmin korjaamotilojen laajennuksen yhteydessä 1974.

Vuonna 1949 tontille rakennettiin talousrakennus. Vuonna 1952 toteutettiin laaja lisärakentaminen Veikonkadun suuntaisesti. Rakennuksen ensimmäiseen kerrokseen tuli tiloja autoliikkeelle ja toiseen kerrokseen asuntoja. 1968 Autopoikien talon kylkeen Ilvolankadun varteen tehtiin matala myymäläsiipirakennus. Vuosina 1981 – 1982 satamanpuoleiseen pätyyn sekä sisätiloihin tehtiin T. Lappikarin mukaiset muutokset. Rakennussuunnittelu Jouko Rytkösen suunnitelmat toteutettiin vuonna 1985.

304. HEUSALAN TALO (E, K) (H, M)

Päiviönkatu 21

1953/ arkkitehdit A. Kytönen ja R-V Luukkonen, 1989, 1995 muutoksia

Talon rakennutti rakennusliike Heusalan johtaja Väinö Heusala. Vaalea rapattu kaupunkipiementalo liittyy samaan jälkifunktionalistiseen aikaan kuin aikaisemmin mainittu Bomanin talo. Vuonna 1989 rakennuksen itäpäätyyn tehtiin hammaslääkärin vastaanottotilat ja 1995 toteutettiin katon korotus, yläkerran laajennus ja odotustilat.

307. POHJOLANKATU 10 A (K) (R)

1980/ Arkkitehti Pirjo Pykäläinen-Vesalainen

Tontilla sijaitsi aiemmin puinen rakennus, jonka tilalle arkkitehti Pirjo Pykäläinen-Vesalainen suunnitteli liiketalon 1980. Rakennuksen ensimmäiseen kerrokseen tuli Anni Kauppisen myymälä Palos-Halli. Alakerrassa sijaitsivat elintarvikkeiden jäädyttämöt, henkilökunnan tilat ja varastot. Rakennuksen toisessa kerroksessa oli kaupungin teknisen viraston toimistot aina nykyisen kaupungintalon valmistumiseen saakka. Rakennus on tyypillinen teräs-betoninen kaksikerroksinen liikerakennus, jossa arkadikäytäväratkaisu.

308. LÄNSIVUOREN TALO (L, E, K) (H)

Pohjolankatu 7 B

1956/ A. Kettunen, myöhemmin useita muutoksia

Ensimmäinen monipuolisia hautauspalveluja tarjoava liike Iisalmessa oli Esko Länsivuoren Iisalmen Hautaustoimisto, jonka hän aloitti 1952. Länsivuoren asuin- ja liikerakennus pystytettiin 1956 entisen puisen talon tilalle. 1963 arkkitehti L. V. Huttunen teki eräänlaisen kokonaissuunnitelman tontille, jonka mukaan etelärajalle toista tonttia vasten olisi tullut pitkä autotalli- ja myymälärakennus sekä Päiviönkadun varteen hopeapajurivistö. Lisäksi Pohjolankadun puolelle olisi tehty julkisivumuutoksia ja laajennus etelään. Suunnitelmat eivät kuitenkaan toteutuneet, vaan arkkitehti Huttunen teki 1971 uuden suunnitelman, jonka mukaan tehtiin pihan perälle autotalli- ja

varastotilat ja pihan jäsentely.

Rakennuksen ensimmäiseen kerrokseen tulivat liiketilat ja toiseen kerrokseen tehtiin juhlahuoneisto vuonna 1980. Myös ullakkokerroksen asunnot yhdistettiin suuremmaksi ja katolle tehtiin ikkunat ja parveke. Muutoksia rakennukseen on tehty vuosina 1985, 1990 ja 1998. Rakennus on tyyppinen pieni liikerakennus, jossa on jälkifunktionalistisia piirteitä. Julkisivut ovat rapatut. Rakennus sijaitsee näkyvällä paikalla Pohjolankadun varrella.

309. OSUUSKASSAN TOIMITALO (L, K) (R, H, M)

Savonkatu 1

1962/ Arkkitehtitoimisto Sirkka ja Aarno Piirainen

Vuodesta 1904 Ylä-Savon alueelle oli syntynyt pieniä osuuskassoja, mutta Iisalmen kaupungin alueella niitä ei ollut. Vuonna 1936 siirtyi Ruotaanlahden Osuuskassa aivan kaupungin pohjoisrajan tuntumaan ja sai uuden nimen Iisalmen Osuuskassa, johon ympäristökylien osuuskassat vähitellen sulautuivat. Osuuskassa rakensi Louhenkatu 7:ään vuonna 1949 kiinteistön, jossa se toimi kuutisen vuotta. Toiminnan laajentuessa pankki vuokrasi isommat tilat Savonkatu 18:sta vuonna 1955. Oma uusi toimitalo valmistui Savonkadun ja Pohjolankadun kulmaukseen 1963. Rakennus on nelikerroksinen Savonkadun suunnassa ja tontin toisella laidalla on kaksikerroksinen siipiosa. Osuuskassan toimitalo on tyyppinen nelikerroksinen modernismia edustava liike-asuinrakennus, jossa on nauhaikkunat. Rakennus on näkyvällä paikalla hallitsevassa roolissa varsinkin etelän suunnasta Pohjolankatua saavuttaessa.

Alla Pohjolankatu ennen Osuuskassan toimitaloa.

310. YLÄ-SAVON OSUUSLIIKE (L, E, K) (R, H, M)

Savonkatu 20

1953/ arkkitehti Georg Jägerroos, 1961, 1962, 1968, 1970–1980-luvuilla laajennuksia ja muutoksia

Iisalmen Työväen Osuuskauppa r.1. perustettiin vuonna 1907. Myymälällä oli pieni kiinteistö Kauppakadun ja Riistakadun kulmauksessa. 1923 valmistui keskustoimipaikka vuokrakiinteistöön kauppakadun varteen tontille 16. Vuonna 1924 nimi muuttui Työväen Osuusliike Taisto r.1:ksi. 1930-luvun laman aikaan Osuusliike joutui keskusjärjestön valvontaan ja vuonna 1932 nimeksi muutettiin Ylä-Savon Osuusliike.

1930-luvun lopulla veloista selvittyään Osuusliike osti tontin Savonkadun ja Pohjolankadun kulmasta. Sotien jälkeen se toteutti suuren rakennushankkeensa. 1951–1953 tontille nousi uusi arkkitehti Georg Jägerroosin suunnittelema liiketalo, jossa oli konttori- ja myymälätilojen lisäksi kaksi ravintolaa. 1960-luvulla poistettiin osastojen väliseiniä ja siirryttiin niin sanottuun yhteismyymälään. Vuosina 1961–1962 rakennusta ajanmukaistettiin ja laajennettiin muun muassa korottamalla sitä Pohjolankadun varressa kerroksella. Tämän jälkeen rakennuksessa aloitti toimintansa Kaupunginhotelli, jossa oli 15 hotellihuonetta ja sauna. Osuusliikkeen sisätiloissa on tehty lukuisia muutoksia 1970- ja 1980-luvuilla. Vuonna 1992 ikkunapuitejako uusittiin nykyiselleen ja 1997 tehtiin viimeisimmät muutokset. Rakennus on tyypillinen rappauspintainen 1950-luvun niukkaeleinen kolmikerroksinen liikerakennus, joka tosin on menettänyt alkuperäisen luonteensa muutosten myötä. Se sijaitsee merkittävällä paikalla Pohjolankadun ja Savonkadun kulmassa.

Alla vasemmalla Pohjolankatua nykyisen Osuuskassan rakennuksen kohdalta etelään 1950-luvulta. Ylä-Savon Osuusliikkeen rakennus kaksikerroksisena ennen Pohjolankadun puoleista korotusta. Osuuskassan liiketalon tilalla (Savonkadun toisella puolella, kuvassa oikeassa reunassa) on vielä puinen rakennus.

311. POHJOLANKATU 6 (L, E, K) (R, H, M)

1961–1963/ arkkitehti Eija Airaksinen, 2007 uudistus

Säästöpankki on Iisalmen pankeista vanhin. Se aloitti toimintansa jo 1883. Pankkina oli puinen liikerakennus Savon- ja Pohjolankadun varressa. Iisalmen Säästöpankki rakennutti Savonkadulle kolmikerroksisen funktionalistisen asuin- ja liikerakennuksen puisen rakennuksen viereen vuonna 1938. Vuonna 1961 rakennuksen viereen, puisen talon paikalle Säästöpankki rakennutti uuden nelikerroksisen asuin- ja liikerakennuksen, jonka suunnitteli arkkitehti Eija Airaksinen.

Rakennus on pelkistetyn suoralinjainen 1960-luvun tyyppillinen edustaja, jonka City-käytävä oli aikanaan uusi ratkaisu. Julkisivuissa on pääosin valkoiset teräskasetit ja nauhaikkunat.

312. MAKASIINI (E) (R, M)

Pohjolankatu 8, ”Sahojen talon” tontilla, liike- ja toimistorakennus 1978, osa Kirkkopuiston ja Otavankadun aluekokonaisuutta

1898 (rakennuslupakuvat), todennäköisesti valmistunut 1902/ suunnittelija tuntematon, muutoksia 1919, 1939 muutettiin asuinkäyttöön, 1964

Pohjolankadun ja Savonkadun kulmassa sijaitsi Joachim Putkosen lesken asuintalo. Makasiinirakennus tuli samalle tontille Pohjolankadun ja Kirkkopuistonkadun kulmaan. Todennäköisesti makasiinirakennus rakennettiin samaan aikaan asuinrakennuksen kanssa (1902). Makasiinin julkisivu tuli Kirkkopuistonkadun puolelle. Makasiinirakennus muutettiin asuinkäyttöön vuonna 1939 ja vuonna 1964 Iisalmen Sahat Oy teetti asuntoihin korjauksia ja siihen miltä se näyttää tänä päivänä. Makasiinirakennuksen luonne ei ole enää näkyvässä.

Tontilla sijainneet kaksi rakennusta Pohjolankadun varrelta purettiin vuonna 1978 ja Iisalmen sahat Oy rakennutti Pohjolankadun ja Savonkadun kulmaan arkkitehtitoimisto Marja & Pekka Laation suuren liike- ja toimistorakennuksen, ”Sahojen talon”. Makasiinirakennus on tontin ainoa säilynyt puutalo.

Yläkuvassa purettu asuintalo, alla makasiinirakennus.

313. RAUVOLAN TALO (E) (R)

Joukolankatu 4

Ehkä 1928/ suunnittelija tuntematon

Rakennuksen vanhimman osan rakennusvuosi on suullisen perimätiedon mukaan 1928. Tuolloin peltiseppä Ruotsalainen rakennutti hirsisen asuinrakennuksen itselleen tai perheelleen, mutta 1930-luvun laman aikana hän myi talonsa Rauvolalle edullisesti. Veli Rauvola teki rakennuksen laajennuksen vuonna 1945 V. K. Vesterisen piirustusten mukaan. Pohjakerrokseen tuli ruokailuhuone, vierashuone, keittiö, makuuhuone, työhuone ja eteinen. Kellariin rakennettiin sauna, halkovaja ja talouskellari.

Julkisivumuutos on tehty 1958 Rakennusinsinööri-toimisto Veikko Hatvan toimesta, jolloin myös ikkunat on vaihdettu. Tontilla sijaitsevan lautavuoratun ulkorakennuksen rakennusvuodesta ei ole tietoa, mutta sen viereen rakennettiin tiilestä T. Lappikarin suunnittelema autotalli 1954. Taloa on peruskorjattu viimeksi 2006, jolloin muun muassa julkisivu maalattiin ja muutettiin. Rakennuksen kulttuurihistoriallinen arvo kärsinyt muutosten myötä.

314. RAUHANYHDISTYKSEN TALO (E, K) (R, H)

Untamonkatu 4

1933/ suunnittelija tuntematon, 1957, 1981, 1993 muutoksia ja laajennuksia

Järjestön alaosasto Iisalmen Rauhanyhdistys r. y. osti vuonna 1925 tontin seurantaloon varten kauppias Kusti Jääskeläiseltä Karjalankadun ja Untamonkadun kulmasta. Kolme vuotta myöhemmin tonttijako varmistui lopullisesti. Yhdistyksen johtomiehiä olivat kauppiat K. A. Krogerus ja Kusti Jääskeläinen. Kusti Jääskeläisen pieni talo purettiin tontin laidalta ja yhdistys keräsi varoja uuden toimitalon rakentamiseksi muun muassa keräyslistojen avulla, jotka kiersivät Pohjoismaissa ja Amerikassa saakka. Paikallisilta jäseniltä ja kannattajilta saatiin rahaa ja puutavaraa. Myös lainarahoitusta käytettiin.

Rakennus valmistui vuonna 1933 Karjalankadun varteen. Siinä oli suuri sali, eteinen ja sisäänkäynti Untamonkadun puoleisesta päädyistä sekä omalla sisäänkäynnillä varustettu hellahuone. Rakennuksessa oli jugend-tyyliset ikkunat ja vaakalautaverhous. Rakennukseen tehtiin muutos- ja korjaustöitä vuonna 1957 rakennusmestari T. Lappikarin piirustusten mukaisesti, jolloin ullakolle rakennettiin asunto ja entisestä salin viereisestä hellahuoneesta tehtiin keittiö ja vessa. Rakennusta on laajennettu 1981 ja 1993 Untamonkadun varteen.

315. ROSSIN TALO (E) (R)

Malminkatu 15 b

Ehkä 1926/ suunnittelija tuntematon

Ernesti Rossi on kenties tehnyt rakennuksen vuonna 1926, joka on tyypillinen puinen kaupunkitalo vuosisadan alusta. 1935 ullakkohuoneisiin rakennettiin uunit ja vuonna 1939 Pekka Kerkola teki suunnitelmat ulkokuonetta varten, jonka tilalle 1960 tehtiin uusi talousrakennus. 1963 tontista lohkaistiin toinen tontti, jolle rakennettiin tiilinen omakotitalo.

316. MALMINKATU 9 (E, K) (R)

1937/ K. Väisänen

Pieni puinen kaupunkitalo, joka sijaitsee kapeahkolla tontilla kerrostalojen välissä. Rakennus on valmistunut vuonna 1937, jolloin omistajana oli Eino Kumpulainen. Ullakolle on rakennettu huoneita sekä tehty katto- ja ikkunamuutos vuonna 1963 arkkitehti Eija Airaksisen piirustusten mukaan. Muutoksia tehtiin myös 1993, jotka suunnitteli arkkitehti Pirjo Pykäläinen-Vesalainen.

317. KULMAKATU 4 B (K)

1969/ Jouko Rytönen

Iisalmen Urheiluliike aikoi laajentaa viereistä korjaamora kennusta tontille, mutta rakennuttikin paikalle kaksikerroksisen omakotitalon vuonna 1969. Rakennus edustaa 1960-luvun pientalorakentamista. Vuonna 1975 tontille rakennettiin autovaja/aitta, joka kuitenkin purettiin 1987 paikalle rakennetun asuinkerrostalon tieltä. Suunnittelija oli yhä Jouko Rytönen.

319. VANHUSTEN PALVELUTALO TUULIHATTU (L, E, K) (R)

Ilvolankatu 7

1993/ arkkitehti Marja Hyrsky

Rakennus on hyvä esimerkki 1990-luvun palvelutalo-suunnittelusta. Jokaisella sivulla on parvekkeita ja katetun sisääntulon yhteydessä muurilla aidattu patio. Rakennus sijaitsee rauhallisen Ilvolankadun varrella lähellä Kirkkoaukiota. Ympärillä on 1970–1980-luvuilla rakennettuja kerrostaloja sekä kaksi puurakenteista omakotitaloa.

323. OSUUSKAUPPA KOLJONVIRTA (L, E, K) (R, H, M)

Savonkatu 18

1954/ arkkitehti Armas Lehtinen, 1962, 1964, 1969, 1970–1990 -luvuilla useita muutoksia

Osuustoimintayrityksillä oli vuosisadan alkupuolelta lähtien merkittävä asema Iisalmen liike-elämässä. Vuonna 1905 perustettu Iisalmen Osuuskauppa r. l. sijaitsi Savonkadun ja Louhenkadun kulmauksessa vuoden 1923 aikana valmistuneessa puutalossa. Myymälä toimi sekatavarakauppana ja palveli pääasiassa maaseudulta tulevia asiakkaita. Iisalmen Osuuskauppa rakensi vuonna 1955 leipomon, kondiittoriliikkeen ja ravintolan entisen myymälän viereen. Piirustukset teki 1954 SOK:n rakennusosaston arkkitehti Armas Lehtinen. Vuonna 1962 rakennukseen suunniteltiin purettavan talon paikalle lisäsiipi Louhenkadun suuntaisesti. Myymälä uudistui perusteellisesti vuonna 1964, kun Tavaratalo Koljonvirta avattiin. Myymälässä oli jopa liukuportaat.

Vuonna 1969 rakennettiin Hotelli Koljonvirta, johon kuului ravintolan ja kabinettitilojen lisäksi hotellihuoneita. Hotellin nimi siirtyi vähitellen koko liikkeen nimeen ja syntyi Osuuskauppa Koljonvirta. Rakennukseen on tehty useita laajennuksia, muun muassa vuosina 1962 ja 1969. Ulkoilmaravintola tehtiin 1984 sisäpihan puolelle. Kolmi-kerroksinen liikerakennus edustaa aikaansa. Pinnassa on vaalea rappaus.

337. SOTILASKATU 3 (E, K)

1954/ Suunnittelija tuntematon

Rakennus on ensimmäinen Kankaan kasarmialueelle vuonna 1954 syntynyt käsin muurattu asuinkerrostalo. Rakennukseen tehtiin roiskerappaus ja betonisokkeli sekä sementtitiilikatto. Talo sijaitsee kauniilla, isolla männikköisellä tontilla, sijaiten irti tontin kadunpuoleisesta rajasta. Rakennuksessa on tehty myöhemmin muutoksia vuosina 1984 ja 1998 rakentamalla parvekkeiden päälle lipat tukirakenteineen sekä parvekkeet pellitetty. Rakennus edustaa 50-luvun rakentamista, mutta ei ole alkuperäisessä asussa. Rakennus on paikallisesti arvokas.

4.1.3 YDINKESKUSTAN KOHTEIDEN SUOJELUTILANNE JA ARVOTTAMINEN

	Suuri
	Keskisuuri
	Pieni
	Keskisuuri/suuri
	Pieni/keskisuuri
	Arvotus puuttuu

Värit kertovat arvottamistyöryhmän määrittelemästä arvoluokasta, joka arvottaa rakennuksen arvoa suhteessa seudun kulttuuriperintöön.

Kohteen numerointi perustuu alkuperäisen inventointikortin numeroon, jolla kohde yksilöidään.

Suojelun ja arvottamisen osalta taulukkoa päivitetty 03/2023.

RAKENNETUT YMPÄRISTÖT		suojeltu asemakaavalla	yleiskaavalla suojeltavaksi merkitty	maakunnallisesti (m)/ valtakunnallisesti (v) arvokas (psmk)	muut suojeluperusteet	arvottaminen
285	HAUKINIEMENKADUN PUUTALOT (ei Kauppakatu 3)	X	X	m		
287a	KIRKKOAUKIO JA PUISTOAKSELIT		X	v	RKY	
287	KIRKKOPUISTON- JA OTAVANKADUN YMPÄRISTÖ			m		
290	PALOISVIRRRAN ALUE		X	m		
291	POHJOLANKATU		X	m		
292	RAUTATIEASEMAN ALUE	X	X	v	Rautatieasema-al. suojelusop., RKY	
294	SAIRAALAN POHJOIS- JA LÄNSIPUOLINEN ALUE	(X)				
295	SATAMA		X	m		
296	TORI		X	m		
397	KASARMINKANGAS		X			

RAKENNUKSET		suojeltu asemakaavalla	yleiskaavalla suojeltavaksi merkitty	maakunnallisesti (m)/ valtakunnallisesti (v) arvokas (psmk)	muut suojeluperusteet	arvottaminen
202	ORTODOKSINEN KIRKKO	X	X	m		
205	SEURAKUNTATALO	X		m		
207	IISALMEN UUSI KIRKKO	X	X	v	Kirkkohallituksen päätös	
209	IISALMEN YHTEISLYSEO	X	X	m		
210	IISALMEN TYTTÖLYSEO	X	X	m		
211	KESKUSKANSAKOULU	X	X	m		
213	OTAVA 1	X	X	m		
214	OTAVA 2	X	X	m		
215	NAISTENYHDISTYKSEN TALO	X	X	m		
216	CASTRÉININ HUVILA	X	X			
217	TYÖVÄENTALO	X	X	m		
218	HAUKINIEMEN UIMARANNAN RANTAPAVILJONKI	X	X	m		
219	HAUKINIEMEN VEDENOTTAMO	X		m		
220	KARJALANKATU 5	X	X	m		
221	KIRKKOPUISTON KIOSKI	X	X	m		
222	KULMAKATU 1					
224	SUOJELUSKUNNANTALO	X	X	m		
225	POSTI					
226	RAATIHUONE	X	X	m		
227	SATAMAPUISTON KIOSKI	X	X	m		

RAKENNUKSET		suojeltu asemakaavalla	yleiskaavalla suojeltavaksi merkitty	maakunnallisesti (m)/ valtakunnallisesti (v) arvokas (psmk)	muut suojeluperusteet	arvottaminen
228	SÄHKÖLAITOKSEN VOIMA-ASEMA	X	X	m		
231	WECKMANN-VARANNIN TALO	X	X	m		
232	VESITORNI JA PALOASEMA	X	X	m		
233	VANHA POSTITALO			m		
234	HELSINGIN OSAKEPANKIN TALO	X	X	m		
235	IISALMEN SEURAHUONE					
236	KAUPPAHALLI	X	X	m		
237	RATAVARTIJAN MÖKKI (Kuappi)			m		
238	LOUHENKATU 5	X				
239	MALMINKATU 1					
242	POHJOLANKATU 16 B, purettu 2018					
243	SAVONKATU 25, purettu 2018					
244	SIIMESKULMA					
245	SÄÄSTÖPANKIN TOIMISTO- JA LIIKERAKENNUS		X	m		

RAKENNUKSET		suojeltu asemakaavalla	yleiskaavalla suojeltavaksi merkitty	maakunnallisesti (m)/ valtakunnallisesti (v) arvokas (psmk)	muut suojeluperusteet	arvottaminen
246	MAATALOUS-OSAKE PANKKI (Taikatalo)	X	X	m		
247	TULLIKAMARI-PAKKAHUONE (Olutmestari)	X	X	m		
249	IISALMEN KAUPUNGINSAIRAALA, purettu 2008					
250	LINJA-AUTOASEMA					
251	BOMANIN TALO	X	X	m		
252	CASTRÉININ TALO	X	X			
253	ILVOLANKATU 8					
255	KARJALANKATU 7 B (ulkorakennus), purettu 2008					
256	KARJALANKATU 14					
257	KAUPPAKATU 3 B	X	X			
259	KOROLAISEN TALO	X		m		
260	KUUTOLANKATU 7					
261	KUUTOLANKATU 8, purettu 2012					
262	LAPPALAISEN TALO					
268	OTAVANKATU 7					
269	OTAVANKATU 15 B, purettu 2009					
270	OTAVANKATU 19					
271	OTAVANKATU 24, purettu 2012					
272	PUTKOLAN KIVITALO	X				
273	PÄIVIÖNKATU 31					
274	PÄIVIÖNKATU 32 B					
275	PÄIVIÖNKATU 34, purettu 2009					
277	PÄIVIÖNRINNE					
278	RANTAKATU 10	X				
280	SATAMAKATU 4					
281	SATAMAKATU 9					

RAKENNUKSET		suojeltu asemakaavalla	yleiskaavalla suojeltavaksi merkitty	maakunnallisesti (m)/ valtakunnallisesti (v) arvokas (psmk)	muut suojeluperusteet	arvottaminen
282	STYFIN TALO					
283	TORALINNA					
284	VAAKSANKATU 5 A	X				
299	IISALMEN KULTTUURIKESKUS		X	m		
300	ALKON TALO, purettu 2007					
301	LOUHENKATU 13 B					
302	POHJOISMAIDEN YHDYSPANKIN TALO	X	X			
303	AUTOPOIKIEN TALO					
304	HEUSALAN TALO					
307	POHJOLANKATU 10 A					
308	LÄNSIVUOREN TALO					
309	OSUUSKASSAN TOIMITALO					
310	YLÄ-SAVON OSUUSLIIKE					
311	POHJOLANKATU 6					
312	MAKASIINI					
313	RAUVOLAN TALO					
314	RAUHANYHDISTYKSEN TALO					
315	ROSSIN TALO					
316	MALMINKATU 9					
317	KULMAKATU 4 B					
319	VANHUSTEN PALVELUTALO TUULIHATTU					
323	OSUUSKAUPPA KOLJONVIRTA					
337	SOTILASKATU 3					

	Suuri
	Keskisuuri
	Pieni
	Keskisuuri/suuri
	Pieni/keskisuuri
	Arvotus puuttuu

Värit kertovat arvottamistyöryhmän määrittelemästä arvoluokasta, joka arvottaa rakennuksen arvoa suhteessa seudun kulttuuriperintöön.

Kohteen numerointi perustuu alkuperäisen inventointikortin numeroon, jolla kohde yksilöidään.

Keskustaa koillisesta 1960- luvulla. Pohjoiset korttelit ovat vielä vehmaita pihapiirejä puutaloineen. Kirkkoaukio rakennuksineen erottuu juhlavasti ympäröivästä matalammasta rakennuskannasta. Louhenkatu 13 b näkyy kuvassa keskellä alhaalla ennakoiden tulevaa kaupunkikuvan muutosta.

4. RAKENNUSKULTTUURISELVITYKSET

4.2. YDINKESKUSTAN ULKOPUOLELLA SIJAITSEVAT TAAJAMA-ALUEEN KULTTUURIHISTORIALLISTA ARVOKKAAT RAKENNETUT YMPÄRISTÖT

Touhula kuvassa vasemmallalla alhaalla ja Rohmula Pohjolankadun toisella puolella. Kuva otettu 1950-luvun alusta.

286. KIHMULA (L, E, K) (R, H, M)

Iisalmen kaupunki pyrki parantamaan kiristynyttä asutuspulaa vuokraamalla 1920 lähtien työväelle pieniä asuntontteja kaupungin eteläpuolella sijaitsevalta metsäiseltä, rämeiseltä ja kallioiselta hylkyalueelta. Alueelle varattiin 65 tonttia kahteen riviin, joiden keskitse kulki katu. Kaupungin asuntotilanne alkoi vähitellen parantua. Omakotialue sai ennen pitkää nimen Kihmula, jonne myönnettiin ensimmäinen tontti 6.10.1920 työmies Taavetti Lappalaiselle. Tontteja vuokrattiin eniten 1921–1922. Vuosina 1923–1924 maantieltä alueelle tehtiin jalkatie ja kaivo. Nykyisen Kihmulankadun pohjoispäästä purettiin muutaman tontin rakennukset 1960–1970-lukujen taitteessa uuden valtatielinjauksen alta.

Kihmulan puutalot on rakennettu kadun varteen. Tonteilla on erilliset ulkorakennukset ja rehevää puustoa. Useisiin rakennuksiin on tehty laajennuksia tai muita näkyviä muutoksia. Kihmulankadun miljöö on kuitenkin varsin yhtenäinen. Kihmula on kaupungin ensimmäinen omakotialue.

Kihmulaa sähköistetään 1920-luvulla.

Turvemaja Hylkylä Kihmulasta, kuva vuodelta 1917.

293. ROHMULA (L, E, K) (R, H, M)

1940–1950 luku

Vuodesta 1912 kaupunkia rakennettiin insinööri V.O. Lillen laatiman asemakaavan mukaan. Paloisvirran eteläpuoli oli varattu asumiseen. Tontteja oli etelään menevän radan molemmin puolin niin, että Paloisvirran eteläpuolen toisen kaupunginosan tonttimäärä oli noin 500. Vaikka Paloisvirran eteläpuolella oli laaja kaavoitettu alue, asutus ei levinnyt sinne vielä 1930-luvulla. Kaupunki vuokrasi siitä pelto-, niitty- ja laidunmaata kaupunkilaisten karjalle.

1940-luvulla Lillen kaavan katsottiin olevan vanhentunut ja asemakaavamuutoksen laatijaksi valittiin Otto-Iivari Meurman. Asemakaavamuutos valmistui 1943. Pääosa tonteista varattiin kaksiasuntoisille omakotitaloille. Meurman kiinnitti huomiota paloturvallisuuteen ja terveellisyteen. Periaatteena on puutarhakaupunki-ihanne: jokaiseen asuntoon kuului puutarhapalsta. Taloustilat tuli rakentaa kellarisiin, jolloin erillistä piharakennusta ei tarvittu. Alueesta tuli sotien jälkeiselle ajalle tyypillinen, 1 1/2 – kerroksinen, lautarakenteisten omakotitalojen alue. 1950-luvulla asutus levittäytyi rautatien itäpuolelle Kyntäjätien ja Kylväjänpolun varrelle. Alueella asui erityisesti rautatieläisperheitä. Alueen alkuperäiset piirteet ovat säilyneet hyvin.

Alla ilmakuva Rohmulasta 1960-luvulta. Pihat ja puistot ovat avoimia.

297. TOUHULA (L, E, K) (R, H, M)

1940–1950 luku

Otto-Iivari Meurman suunnitteli 1947–1948 asemakaavamuutoksen Touhulan alueelle. Rautatien ja Eteläntien väliselle alueelle oli aiemmin rakennettu pari taloa. Kaavoituksen jälkeen sinne tuli 48 tonttia, yleensä kahden perheen asuintaloja. Tontit olivat niin väljiä, että niille pystyi rakentamaan erillisen talousrakennuksen. Touhulan kaavoittamista kiirehti paikallisen maanlunastuslautakunnan osoittama tonttien tarve. Jo sodan loppuvaiheessa oli alueelta luovutettu tontit kahta niin sanottua asevelitaloa varten. Myöhemmin kaupunki myi edullisia rintamamiestalon tontteja sodasta palanneille. Touhulassa oli myös kaupungin vuokratontteja. Touhulassa on säilynyt muutama kortteli alkuperäisestä V. O. Lillen kaavasta.

298. VANHAN KIRKON ALUE (L, E, K) (R, H, M)

Valtakunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuuriympäristö RKY

Iisalmen seurakunta erotettiin Kuopion seurakunnasta omaksi seurakunnakseen 1627. Vanha kirkko (nyk. Kustaa Aadolfin kirkko) on rakennettu 1779, mutta saanut nykyisen asunsa 1927. Tapuli on rakennettu 1750-luvulla.

Vanhin kirkkotarha lienee sijainnut kirkon länsi- ja lounaispuolella. 1840 pidetyssä rovastintarkastuksessa todettiin, että hautausmaata ympäröi kaunis, turpeella katettu kiviaita. Kirkkotarhaa laajennettiin useasti 1800-luvulla. 1903 rakennettiin hautausmaan eteläpäähän P.J. Pitkäsen suunnittelema goottilaisvaikutteinen puinen paarihuone. Hau-

tausmaata laajennettiin 1927 arkkitehti Rafael Blomstedtin laatiman yleissuunnitelman mukaan. Siihen sisältyi muun muassa paljon puuistutuksia. Taiteilija Ilmari Wirkkala laati 1936 koko hautausmaan kuntoehdotuksen. Hautausmaalla on useita muistomerkkejä, kuten Juhani Ahon hautamuistomerkki vuodelta 1930. Korkokuvan suunnitteli taiteilija Venny Soldan-Brofeldt.

Vanhan hautausmaan uudemmassa osassa sijaitsee sodissa 1939–1944 kaatuneiden sankarihauta-alue, joka toteutettiin Rafael Blomstedtin yleissuunnitelman pohjalta. Kaarimuurien rajaamalla aukiolla on suuri graniittiristi. Iisalmen ortodoksinen seurakunta osti hautausmaaksi Iisalmen maaseurakunnalta 1960 vanhan kirkon hautausmaahan rajoittuvan maa-alueen. Rafael Blomstedt suunnitteli siunauskappelin vuonna 1952.

Iso pappila rakennettiin kirkkoherran virkataloksi 1797–1798 kirkonrakennusmestari Simon Silvénin johdolla Kirkonsalmen rannalle. Rakennus oli pohjakaavaltaan karoliininen, mansardikattoinen ja julkisivuiltaan kustavilaistyylinen. Pappila oli merkittävä kulttuuripaikka, jossa vierailivat kuningas Kustaa IV Adolf (1802) ja keisari Aleksanteri I (1819), sekä monet kuuluisat suomalaiset kuten Paavo Ruotsalainen, J. V. Snellman ja Elias Lönnrot. Säveltäjä Carl Collan vietti pappilassa lapsuutensa. Kirjailija Juhani Ahon isä Theodor Brofeldt oli rovastina Isossa pappilassa 1883–1914. Seurakunta myi rakennuksen Iisalmen maalaiskunnalle, joka rakensi vanhainkodin pappilan viereen. Pappila purettiin 1966 ja se siirrettiin Helsingin Seurasaareen. Alun perin rakennus käsitti kuusi huonetta, keittiön ja eteisen. Pohjakaava löytyy Carl Wijnbladin mallikirjasta vuodelta 1755. Myöhemmin 1800-luvun kuluessa rakennusta jatkettiin rakentamalla molempiin päihin matalammat lisäsiivet. Ulkomuseoon tuotiin vain 1700-luvulta peräisin oleva mansardikattoinen runko. Pappilan pihapiiriin kuului runsaasti rakennuksia, joista ainoastaan kivinavetta on säilynyt alkuperäisellä paikallaan. Suomen sodan aikainen aselepolinja kulki Iisalmen kirkon kohdalla. (Aseleposopimus 1808).

Alueella on edelleen koivukuja, joka johti kirkolta pappilalle. Koivukujan rajaama tie on esitetty ainakin 1840-luvun kartalla.

Ns. Iso Pappila on purettu ja siirretty Helsinkiin Seurasaareen ulkomuseoon. Yllä Vanhan kirkon alue 1960-luvulla.

321. KANKAAN ALUE (L, E, K) (R, H, M)

1920-luvulta alkaen

Kaupungin pohjoisliepeille alkoi kehittyä mökkiläisasutusta 1900-luvun alussa. Alueen omistaja, maaseurakunnan kirkkoherran virkatalo, ei asettanut läheskään sellaisia esteitä asumiselle kuin kaupunki. Kaupungilla oli tiukka mäkitupien ja muiden vastaavien asumusten rakentamiskielto. Näin muodostui vähitellen mökkiläisasutusta kaupungin sorakuopan itäpuolelle, joka sai Kankaan asutusalueen nimen. 1920-luvulla kaupunkiin pyrki maaseudulta työväestöä. Kauppalan aikaiset tontit olivat suuria, jotta omavarainen maatalous olisi mahdollista. Köyhemmillä ei ollut näihin varaa. He hankkivat tontin heti kaupungin rajan pohjoispuolelta, jonne muodostui suunnittelematonta pienten mökkien muodostamaa esikaupunkiasutusta. Kankaalle muodostui 1920-luvulta alkaen Iisalmen ensimmäinen työläisten asuinalue, kaunis puutalomiljö.

Vuodesta 1883 lähtien Kankaan elämään toi oman lisänsä Iisalmen reservikomppania. Reservikomppanian kasarmialueeksi Suomen valtio oli lunastanut Hiekkahauta-alueen kirkkoherran virkatalolta. Kaikkiaan kasarmialueella oli 10 erilaista rakennusta sekä harjoitus- ja ampumarata-alueet. Reserviläisten jälkeen kasarmit jäivät käyttämättömiksi ja myöhemmin valtio vuokrasi ne paikalliseksi keuhkotautiparantolaksi. Tuberkuloosiparantola aloitti vuonna 1913 ja parantolan päärakennuksena toimi entinen kasarmin upseeritalo. Parantolan toiminta lopetettiin lokakuussa 1939 sodan lähestyessä.

Vuonna 1905 kaupunki pakkolunasti pappilalta 14,6 hehtaarin alueen nykyisen Pohjolankadun itäpuolelta rautatieaseman ja reservialueen vierestä helppotamaan asuntopulaa. Kaupunki rakennutti sinne muutaman pientalon joihin asunnottomia perheitä sijoitettiin.

Iisalmen maalaiskunnan keskusalueiden suunnitelmallinen rakentaminen alkoi vuoden 1932 alussa astuneen asemakaavalain vaikutuksesta. Ensimmäisen sysäyksen tähän antoi kaupunki, joka anoi lääninhallitukselta Kirkonkylään kuuluvaa, aivan kaupungin rajalla sijaitsevaa Kangaskylää, rakennussuunnitelma-alueeksi. Suunnitelman laatiminen siirtyi käytännössä sodanjälkeiseen aikaan. Vuonna 1952 Kangaskylän ja Kirkonkylän ympäristöaluetta varten laadittiin rakennussuunnitelman takaista aluetta koskevat määräykset, joilla voitiin estää haitallinen lievealuerakentaminen.

Vanhaa asemakaavalakia korvaava rakennuslaki astui voimaan 1958. Iisalmen kaupunki laaditutti ensimmäisen yleiskaavansa lainmukaisesti professori Otto-Iivari Meurmanilla. Samaan aikaan maalaiskunta oli saamassa valmiiksi omaa esikaupunkialueiden yleiskaavaansa. Kaupunkiseudun kannalta Meurman piti kuntarajaa haitallisena. Hän piti tarkoituksenmukaisena maalaiskunnan puolen esikaupunkialueiden liittämistä ennen pitkää kaupunkiin korostaen suunnitelmallisen rakentamisen etuja hajarakentamiseen nähden.

Vähitellen alkoi kehittyä ajatus hiekkahaudan varausesta urheilutarkoituksiin. Kaupunginhallitus hyväksyi 1962 jääkiekkokaukalon sijoittamisen alueelle ja 1970-luvun alkupuolella rakennettiin uimahalli. Muodostui Kankaan urheilualue, jossa nykyisin sijaitsevat muun muassa uimahalli, jäähalli sekä liikuntahalli.

Kankaan ja Kasarminkankaan alueen rajaa nykyisin pohjoisessa Kilpivirrantie, idässä junarata, etelässä Joukolankatu ja lännessä Karjalankatu sekä Karikatu ja Pohjolankatu. Alueen pohjoisosassa sijaitsee kuusi kerrostaloa (”tornitalot”) sekä pientaloalue, keskellä urheilualue ja etelässä kerrostalot.

4.2.1 YDINKESKUSTAN ULKOPUOLELLA SIJAITSEVAT TAAJAMA-ALUEEN KULTTUURIHISTORIALLISTA ARVOKKAAT RAKENNUKSET

162. KOTISEUTUMUSEO (L, E) (R, H, M)

Virrankatu 4, rajoittuu Paloisvirran aluekokonaisuuteen

Päärakennus valmistui 1730 (pirttipuoli), (1958), eloaitta 1837, (1972), riista-aitta 1764, (1970), liha-aitta (1968), vaateaitta, navetta, tuulimylly 1862, (1963)

Museon päärakennus on tuotu Vieremän Kumpumäestä vuonna 1958. Pöydät, penkit ja lattialankut ovat alkuperäiset. Eloaitta on tuotu Iirannan Ihalasta vuonna 1972. Riista-aitta on alun perin rakennettu Lampaanjärven itärannalle Pohjoislahteen. Aitta siirrettiin museolle vuonna 1970. Liha-aitta on tuotu Iisalmen Kangaslammin vanhainkodilta vuonna 1968. Rakennus oli ennen museolle siirtoa vanhainkodin ruumishuoneena. Vaateaitta on tuotu Paaslahden Simppalasta Kalle Rytköselältä vuonna 1973. Navetta latoineen on tuotu Iisalmen Ryhälänmäen kylästä Nissiseltä vuonna 1970. Tuulimylly on tehty Lapinlahden Martikkalansaassa vuonna 1862. Myöhemmin rakennus siirrettiin Lappetelän Karhulaan Matti Kataiselle. 1931 tuulimylly siirtyi oston kautta Myllylään Peti Tikkaselle. Tuulimylly tuotiin museoalueelle vuonna 1963. Museoalueella on edellisten lisäksi kiesivaja, nuottakota, paja sekä lettukatos.

201. KELLOTAPULI (L, E, K) (R, H, M)

Osa valtakunnallisesti arvokasta Vanhan kirkon aluekokonaisuutta

1700-luvun puoliväli/ suunnittelija tuntematon

Vanhan kirkon (nyk. Kustaa Adilfin kirkon) kellotapulilla on ollut ainakin yksi edeltäjä. Tapuli rakennettiin 1700-luvun puolivälissä. Mikael Toppelius maalasi sen 1756. Kirkon korjauksen (1877) yhteydessä kellotapuli päätettiin uudistaa Johannes Storen ehdottamalla tavalla. Ulkovuoraus uusittiin ja sisäänkäyntien päälle tehtiin kolmiosaiset ikkunat. 1909 tapuli katettiin pellillä.

Kuvan vasemmassa reunassa kellotapuli.

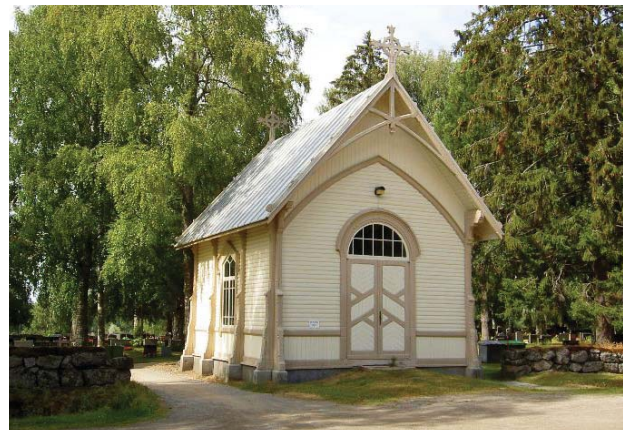
Tapuli on tyypiltään niin sanottu pohjalainen renessanssitapuli. Pohjakerroksessa on pohjois-eteläsuuntainen läpikäytävä, jonka laipiona on tasalakinen, loivasti kaartuva lautaholvi. Kaartuvan vesikaton yläpuolella kohoaa nelikulmainen kellohuone. Ylimpänä on kahdeksankulmainen lanterniini ja siitä nouseva viiritanko, johon on kiinnitetty risti ja kirkonkukko. Rakennus liittyy luterilaisen kirkon Pohjois-Savon historiaan. Rakennus sijaitsee maisemallisesti merkittävällä paikalla Vanhan kirkon alueella.

203. PAARIHUONE (L, E, K) (R, M)

Osa valtakunnallisesti arvokasta Vanhan kirkon aluekokonaisuutta

1903/ rakennusmestari P. J. Pitkänen

Puinen pariuhuone rakennettiin hautausmaan eteläpäähän 1903. Rakennuksen sivuilla oli komerot lapioiden ja kantoliinujen säilyttämistä varten. Rakennuksen julkisivut ovat goottilaisvaikutteiset. Räystäitä kannattelevat koristeelliset konsolit. Rakennus kuuluu Vanhan kirkon ja kirkkotarhan arvokkaaseen alueeseen.

204. RANTALAN PAPPILA (L, E) (R, M)

Kirkonsalmentie 69

1928/ arkkitehti Kerttu Rytkönen

Iisalmen toisen kappalaisen virkatalon rakentamisesta keskusteltiin jo 1800-luvulta lähtien. Kauppias Paavo Huttuselta ostettiin pappilaa varten 1923 Rantalán torppa rakennuksineen ja maineen. Hirsinen, julkisivultaan 1920-luvun klassismia edustava pappilarakennus valmistui 1928. Piha-piiriin rakennettiin myös talousrakennus jyvä- ja ruokaaittoineen sekä toinen talousrakennus. Rakennusryhmään kuuluivat myös tuparakennus, kellari, sauna ja riihi. Kun isosta pappilasta kirkkoherran virkatalona luovuttiin, korjattiin Rantalán pappila 1957 kirkkoherran pappilaksi.

Vuoden 1969 jälkeen rakennus toimi kokoontumis- ja kerhotiloina. Pappila kunnostettiin uudestaan asunnoksi 1982. Korjauksissa ulkoasu säilyi ennallaan. Vuonna 1997 pappilaa kunnostettiin ulkopuolelta Arkkitehtitoimisto Hannu Puurusen suunnitelmien mukaan. Pappila sijaitsee Kirkonsalmen rannassa ja se liittyy luterilaisen seurakunnan vaiheisiin Iisalmessa.

206. SIUNAUSKAPPELI (L, E, K) (R, M)

Osa valtakunnallisesti arvokasta Vanhan kirkon aluekokonaisuutta

1952/ arkkitehti Rafael Blomstedt

Vuonna 1946 järjestettiin seurakunnan siunauskappelista suunnittelukilpailu, jonka Rafael Blomstedtin ehdotus voitti. Rakentamaan päästiin vasta 1949. Siunauskappeli on rakennettu piirurungoilla laudoista. Julkisivut olivat alun perin valkoisiksi rapattuja. pääsisäänkäynnin yläpuolella on Yrjö Rosolan (Rosvall) piirtämä keraaminen veistos Hyvä paimen. Kappeliin liittyy matala katoksellinen siipiosa, jossa on omaisten huone ja sakaristo. Kappelin lautaholvia kannattelevat pylväät, joissa on lehdykkäkapiteelit. Kuori-osa on puolipyöreä. Vuonna 1969 ulkoseinät eristettiin ja 1975 pinnoitettiin rakennukseen sopimattomilla alumiini-levyillä. Vuonna 1994 kappelia kunnostettiin ja maalattiin ulko- ja sisäpuolelta.

Nykyinen Kustaa Aadolfin kirkko, osa valtakunnallisesti arvokasta Vanhan kirkon aluekokonaisuutta

1779, (1877, 1909, 1927)/ (rakennusmestari Simon Silvén), arkkitehdit F.A. Sjöström & Rafael Blomstedt

Vuonna 1627 rakennetun ensimmäisen kirkon poltti salama. Uusi, 1700 valmistunut kirkko osoittautui pian ah-
taaksi. Kolmas kirkko rakennettiin 1779 ja otettiin käyttöön 1780. Tukholmasta saatiin kirkon piirustukset, joita
Silvén noudatti varsin vapaamuotoisesti. Kirkon alkuperäisiä rakenteita ei tunneta, koska rakennusta on muuteltu
myöhemmissä korjauksissa perusteellisesti. Kesällä 1840 vuorattiin ulkoseinät. 1870-luvulla todettiin kirkon jälleen
kaipaavan korjausta. Korjausehdotuksen laati F. A. Sjöström 1876. Kirkkosalin holvit, lehterit, ovet ja ikkunat uusit-
tiin. Keksitornin yläosaan tehtiin kapea, korkea huippu.

Kirkon urut tilattiin vuonna 1883. A Fosterus-Sältin maalasi alttaritaulun vuonna 1886. Kirkko muutet-
tiin valurautauuneilla lämmitettäväksi 1899 ja paa-
nukatto korvattiin galvanoidulla rautapellillä vuon-
na 1909. Kirkkosalia uudistettiin seuraavan kerran
vuonna 1926 kustavilaiseen tyyliin seuraten paikoin
kirkon arkistoissa olleita “vanhoja sommitteluja”.
Lehtereistä löydettiin maalaukset, jotka puhdistet-
tiin. Kirkko sähköistettiin 1962. Lämmitys muu-
tettiin kuumailmapuhalluslämmitykseksi. Kirkon
sisämaalaus uusittiin 1968 rakennuskonservaattori
Lindqvistin suunnitelmien mukaan, jossa noudatet-
tiin vuoden 1927 värisävyjä. Kirkko ja tapuli maalat-
tiin ulkopuolelta vuonna 1987. Vuonna 2003 tehtiin
korjauksia ja muutoksia kirkon sisätiloissa ja lisäksi
läntistä ulkoporrasta korjattiin ja invalidiluiska uu-
sittiin. Sakastin ovelle lisättiin katos. Kirkon julkisi-
vut ja vesikatot maalattiin. Sisätiloissa tehtiin joitakin
muutoksia kuorin ja alttarin alueella (muun muassa
alttaripöytä uusittiin ja sijoitettiin takaseinästä irral-
leen). Sakasti aputiloineen peruskorjattiin, samoin
sakastin päällä oleva kirkkomuseo. Valaistusta pa-
rannettiin korjatuissa sisätiloissa ja rakennuksen
ulkovalaistus uusittiin. Korjaustöiden pääsuunnitte-
lijana toimi Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy
(Hannu Puurunen ja Reijo Myllynen).

212. KIRKONSALMEN KIVIKOULU (L, E) (R, H, M)

Koulutie 6

1930/ arkkitehti Toivo Salervo

Iisalmen kirkonkylään rakennettiin vuonna 1877 kansakoulu, jota varten Rovasti Lagus oli luvannut tontin Kajaanintien varresta. Kun oppilasmäärä kasvoi, alettiin 1929 keskustella lisätilan saamisesta koulua varten. Iisalmen kirkonkylän koulun lisärakennuksesta tehtiin niin sanottu kivikoulu, jossa oli kaksi kerrosta ja niissä yhteensä kolme luokkahuonetta ja asunnot kahdelle opettajalle. Arkkitehti Toivo Salervo laati piirustukset koulua varten ja ne noudattivat melko tarkasti kansakouluasetuksessa annettuja ohjeita koulurakennusten rakentamisesta. Sen mukaan piti pyrkiä edullisuuteen, rakenteiden yksinkertaisuuteen ja tyyliä kotimaiseen kansanomaiseen vaatimattomuuteen. Kivirakenteissa sallittiin useita kerroksia.

Rakennuksen sokkeli tehtiin graniitista ja seinät tiilestä, jonka päälle tuli sekä ulko- että sisärappaus. Väliseinät tehtiin puurakenteisina muualla paitsi kellarikerroksessa. Katto tehtiin galvanoiduista levyistä, jotka päällystettiin mustaksi semptiinilakalla. Lattiat tehtiin puusta. Lämmitys hoidettiin vesikeskuslämmityksellä. Rakennus on maalattu ulkoa vuonna 1996. Talvisodan aikana koulu jouduttiin sulkemaan puoleksi vuodeksi pommitusuhan vuoksi. 1950-luvulla kivikoulu ja sen lounaispuolella ollut vanha puinen koulurakennus alkoivat olla ahtaita. 1966 paikalle rakennettiin kutsukilpailun pohjalta Arkkitehtitoimisto Esko Laitisen suunnittelema uusi kirkonkylän koulu (nykyinen Kirkonsalmen koulu), jota laajennettiin myöhemmin.

229. VANHA KUNNANTALO (L, E, K) (R, H, M)

Kankaankatu 1, osa Kankaan aluekokonaisuutta

1927 muutettu kunnantaloksi/ Eino Sorri

Alun perin rakennus on toiminut kruununmakasiinina. 1920-luvun puolivälissä maalaiskunta osti valtiolta tämän entisen jyvätörrakennuksen ja siihen liittyvän tontin. Rakennus muutettiin kunnantaloksi vuonna 1927. Rakennusmestari Eino Sorri laati suunnitelmat, joissa rakennuksen ulkonäkö haluttiin säilyttää. Alimmassa kerroksessa oli arkistoholvi, sauna

ja kellarit, toisessa kerroksessa kanslia, rahastohuone, eteishalli sekä kunnankirjurin ja vahtimestarin asunnot. Ylimmässä kerroksessa sijaitsivat varsinaiset kokoushuoneet, valtuustosali, lautakuntien huone, valiokuntahuone, virkailijoiden huoneet ja toimikuntahuoneet. Historiansa aikana rakennus on ollut 35 vuotta kunnan toimitalona. Vuonna 1963 rakennettiin uusi virastotalo entisen läheisyyteen. Sen jälkeen vanhan rakennuksen tiloja vuokrat-

tiin muun muassa postille, taksikuskeille ja autotilaukselle. Rakennus muutettiin kuntaliitoksen yhteydessä 1969 Iisalmen kaupungin virastotaloksi. Talo on kaksikerroksinen, satulakattoinen ja hirsirunkoinen. Katteen materiaali on tiili, vuoraus vaakaponttilaudoitus ja päätykolmioissa pystypontti. Ulkoverhous on vihreä, listat valkoiset ja kate punainen. Rakennukseen on tehty pieniä sisäpuolisia muutos- ja korjaustöitä. Nykyisen värinsä rakennus sai 1970-luvun alkupuolella. Uusintamaalaus on tehty 1990-luvun alkupuolella.

230. VANHAN PAPPILAN KIVINAVETTA (L, E) (R, H)

Auringonkehrä 5

Rakennusvuosi tuntematon/ suunnittelija tuntematon

Iisalmen Ison pappilan rakennuksista paikallaan on enää kivinavetta. Perustukset ja runko ovat lohkottua kiveä ja katto malliltaan satulakatto. Iso pappila siirtyi maalaiskunnan omistukseen vuonna 1957 ja kaupunkiliitoksen jälkeen 1969 kaupungille. Navettarakennus siirtyi 1978 nuorisolautakunnan hallintaan, jolloin siellä tehtiin korjauksia. Navettaa ympäröivät nykyisin kerrostalot.

Ilmakuvasa Ison pappilan kivinavetta on kuvassa takana keskellä punatiilikerrostalojen välissä.

248. KANGASLAMMIN VANHAINKOTI (L, E, K) (R, M)

Nykyinen Päiväkoti Heinäkelkka, Saarnikatu 21

1914/ arkkitehti Josef Stenbäck

Iisalmen kaupungin kunnalliskoti perustettiin 1910-luvulla entisen Kangaslammin torpan peltoaukiolle. Vuonna 1915 valmistui pirttirakennus ja ulkokuonarakennus. 1930-luvulla kunnalliskodissa oli 26 vuodepaikkaa. 1934 rakennettiin mielisairaalaosasto, jonka jälkeen laitoksessa oli 34 paikkaa. Talous oli omavaraista: Kunnalliskodilla oli 35 hehtaaria peltoa ja 6 hehtaaria laidunta sekä kotieläimiä. Vuonna 1962 laitos muutettiin vanhainkodiksi, johon tuli 15-paikkainen yleinen osasto ja 12-paikkainen sairausosasto. 1978 rakennuksen länsipuolelle rakennettiin uusi, yksikerroksinen vanhainkoti ja vuonna 1990 pohjoispuolelle vanhusten palveluasuntola. Vuonna 1992 rakennus muutettiin päiväkotikäyttöön. Rakennus edustaa 1900-luvun alun laitospientä ja sijaitsee maisemallisesti merkittävällä paikalla.

335. OLVIN VANHA KONTTORIRAKENNUS

Olvitie 1-4

1878/ Theodor Öhmann, korjauksia 1930–1950-luvuilla, 2000

Olvi Oy:n nykyinen pääkonttori on tehtaan ensimmäinen panimorakennus. Hirsirunkoisen rakennuksen suunnitelli Theodor Öhmann 1878. Keskellä rakennusta oli kahden kerroksen korkuinen tila, jossa sijaitsi keittämö. Pääkerroksessa oli tehtailijan asunto ja erilaisia työtiloja. Rakennuksen alla oli koko alalla kellareita. Ulkoasultaan rakennus edustaa 1800-luvun loppupuolelle tyypillistä uusrenessanssia.

1930-luvun lopulla Olvin tehtaita laajennettiin ja tällöin vanhan rakennus kytkettiin osaksi tehdaskompleksia. Muutokset tehtiin arkkitehti Elis Hyvärisen suunnitelmien mukaan. Olvi Oy:n konttoritilat sijoitettiin rakennukseen ilmeisesti sen jälkeen, kun tehtaan johtajan asunnoksi valmistui komea funkistalo vuonna 1943. Rakennus peruskorjattiin vuonna 2000 Arkkitehtitoimisto Hannu Puurunen Oy:n laatimien suunnitelmien mukaisesti.

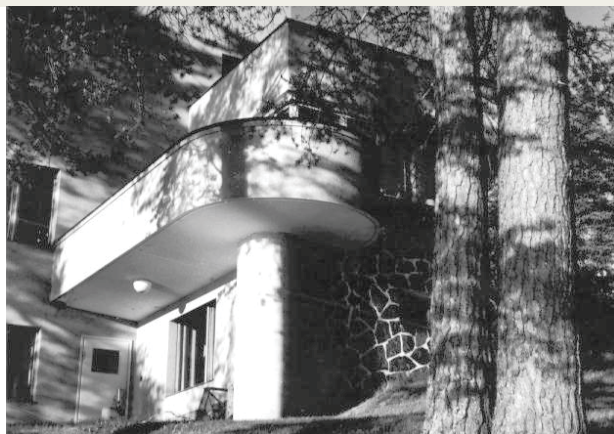

267. OLVI OY:N JOHTAJAN TALO (L, E, K) (R, M)

Olvitie 1-4

1941/ arkkitehti E.V. Hyvärinen

Iisalmen Oluttehdas Oiva Oy rakennutti johtajalleen kaksikerroksisen “yksityisasunnon” 1941 Luuniemelle. Ensimmäisessä kerroksessa olivat olohuone, ruokailuhuone, herran huone sekä keittiö tarjoilu- ja kotiapulaisen tiloineen. Toisessa kerroksessa olivat rouvan, herran ja lasten huoneet, vessa kylpyhuoneineen sekä käynti laajalle yläterassille. Pohjakerroksessa sijaitsivat sauna- ja oluttupatilat. Erikoisena yksityiskohtana oli ensimmäisen kerroksen lasiseinäinen talvipuutarha. Rakennus on tasakattoinen, julkisivuiltaan rapattu rakennus, joka edustaa puhdaspiirteistä funktionalismia. Rakennuksen sisäinteriööri on säilynyt hyvin.

279. SANKARINKATU 19 (E, K) (R, H)

Osa Rohmulan aluekokonaisuutta

1946/ arkkitehti Kaj Englund

Kaupunki pyrki lieventämään sotien jälkeen vallinnutta suurta asuntopulaa osallistumalla asuinkerrostalojen rakennuttamiseen. Paloisvirran eteläpuolelle rautatien läheisyyteen valmistui puurakenteinen, kaksikerroksinen asuintalo, jonka huoneistot olivat kooltaan korkeintaan 40 m². Rakennus on ensimmäinen Iisalmen kaupungin rakennuttama kerrostalo. Samanlaisia puutaloja oli Sankarinkadun varrella aiemmin kaksi muutakin, mutta ne ovat kadonneet kaupunkikuvasta. Rakennus on osa Otto-Iivari Meurmanin laatiman asemakaavan pohjalta syntyneitä Rohmulan aluetta. Alkuperäisessä Meurmanin kaavassa kaikki kerrostalot Sankarinkadulla olivat kaksikerroksisia, mutta suurin osa tonttien rakennusoikeutta muutettiin myöhemmin tehokkaammaksi.

Rakennus on puurunkoinen, satulakattoinen pitkänomainen julkisivuiltaan vaakapontattu. Ulkoväriykseltään talo on keltainen ja listat valkeat. Rakennus lämpöeristettiin ulkopuolelta 1980-luvulla.

306. NISSISEN TALO (L, E, K) (R, M)

Riistakatu 39, osa sairaalan pohjois- ja länsipuolista asuinalueen aluekokonaisuutta

1962/P. Mähönen

Nissisen talo sijaitsee sairaalan pohjoispuolella. Alueella on lähinnä 1960-luvulla rakennettuja omakotitaloja. Rakennus on tyypillinen 1960-luvun vaaleaksi rapattu asuintalo, jossa on punatiilestä valmistetut tilanjakajat. Niissä on teollisesti valmistettu kuviointi. rakennuksen ulkonurkissa ja sisäänkäynnin syvennyksissä. Rakennus on säilynyt hyvin alkuperäisessä kunnossaan.

318. IISALMEN MAALAIKUNNAN PALOASEMA (L, E, K) (H, M)

Kunnankatu 2, osa Kankaan aluekokonaisuutta

1951/ suunnittelija tuntematon

Paloaseman rakennustyöt päästiin aloittamaan vuonna 1945. Ensimmäiseksi rakennettiin autotalliosa. Rakennus valmistui lopullisesti vuonna 1951. Paloasema sisälsi normaalien varastotilojen lisäksi myös kuivaustornin ja luentosalin sekä yläkertaan sijoitetut kolme asuinhuonetta. Rakennuksen autotalliin uusittiin lamellinosto-ovet vuonna 1971 ja vuonna 1980 tehtiin muutoksia asuintiloihin sekä kellariin rakennettiin sauna ja pesuhuone.

Nykyisin tiloissa on vuokralla ohjelmapalveluyritys. Yläkerran asunnot ovat edelleen asuinkäytössä. Tilat, esimerkiksi kaikki ikkunat, väliovet, komerot ja suurin osa seinäpinnoista, ovat säilyneet 1950-luvun asussa. Rakennus on rapattu, satulakattoinen (1)+2 -kerroksinen rakennus. Kate on poltettua tiiltä, seinät väriltään vaaleaa beigeä ja ikkunat valkoiset. Erityispiirteenä on letkujen kuivaustorni.

320. KIRKONSALMENTIE 31 (E, K) (R)

1968 / arkkitehti-ylioppilas Raija-Liisa Sonninen

Rakennus on tasakattoinen, yksikerroksinen punatiilinen pientalo, jonka huoneistoala on 149 m² ja kerrosala 263 m². Rakennuksen kaksi siipeä muodostavat kadun puoleisella sivulla atriumpihan ja toisessa siivessä sijaitsee kasvihuone. Rakennus on esimerkki 1960-luvun yksilöllisesti suunnitellusta asuinrakennuksesta.

322. KYLLIKINNIEMI (L, E, K) (R, H, M)

Kyllikinniemi 3

1904 / suunnittelija tuntematon

Alun perin huvilakäyttöön rakennettu (1)+2+(1) kerroksinen rakennus. Runko on hirsinen ja pitkänurkkainen. Rakennus on satulakattoinen ja kate on tiiltä. Ulkoveriltään talo on tummanruskea, ja se tervataan joka 20. vuosi. Ikkunanpuitteet ja vuorilaudat ovat valkoiset.

Apteekkari Väinö Ignatius rakennutti kansallisromanttisen huvilan perheelleen v. 1904. Ignatiukset muuttivat Helsinkiin vuonna 1919. Saha perustettiin 1922 Peltosalmelle ja pian sen jälkeen Ignatiukset myivät huvilan Atte Aminoffille sahan konttoriksi. Yläkertaan kunnostettiin asunto talonmiehelle/isännöitsijälle. Heikki Aminoff muutti huvilan ympärivuotiseksi asunnoksi perheelleen. Vuonna 1974 Kari Aminoff perheineen muutti huvilaan asumaan.

Heidän aikanaan rakennuksesta on purettu myöhemmin tehtyjä muutoksia, kuten eteinen olohuoneesta ja muutamia väliseiniä. Lisäksi hirren päälle laitettuja paneeleita on poistettu, samoin kokolattiamattoja. Keittiön kuistin päälle on rakennettu katto ja parveke on lasitettu. Yksi parveke on jo aiemmin muutettu asuinhuoneeksi. Kaikki uunit ja olohuoneen takka, jonka etuseinässä oli Vilho Sjöströmin fresko, olivat myös jo purettu.

Sanotaan, että Kyllikinniemi olisi tehty samoilla piirustuksilla kuin Pekka Halosen ateljeekoti Halosenniemi Tuusulassa. Tämä ei pitäne aivan paikkaansa, mutta rakennuksissa on niin paljon yhtäläisyyksiä, että voi olettaa, että myös Kyllikinniemen mestarina on toiminut Pekka Halosen veli Antti Lapinlahdelta muiden veljien toimiessa rakennusmiehinä. Todennäköisesti Antti Halonen myös suunnitteli rakennuksen. Voi myös olla mahdollista, että Viljo Sjöströmin isä, lääninarkkitehti Alfred Sjöström olisi suunnitellut huvilan. Kohde on harvinainen, kansallisromanttista tyyliä edustava huvila Pohjois-Savossa ja siihen liittyy mielenkiintoista henkilöhistoriaa. Marsalkka Mannerheim on yöpynyt rakennuksessa.

377. SANKARINIEMEN URHEILUKENTTÄ (L, E, K) (R, H, M)

Asevelikatu 2b

1985 nykyinen kenttä rakennuksineen

Sankariniemelle on rakennettu urheilukenttä jo 1920-luvulla. Sankariniemen kenttä oli huonokuntoinen ja 1930-luvulla urheilulautakunta suunnitteli kentän kunnostamista ja paviljongin rakentamista sen yhteyteen. 1970-luvun alussa kentän laitaan rakennettiin huoltorakennus arkkitehti L.V. Huttusen suunnitelmien mukaisesti. Vuonna 1985 myönnettiin lupa rakentaa nykyinen katsomo, päädyn katos, tulostaulun rakennelma ja lipunmyyntikojut, eli lähes koko nykyinen kenttä rakennuksineen. Samaan aikaan vanhempaa huoltorakennusta sanerattiin ja laajennettiin. Arkkitehtisuunnittelusta vastasi arkkitehtuuritoimisto Jarmo Seppä. Kokonaisuudessa on ajalleen tyyppillistä materiaalien ja muotojen käyttöä sekä hyvin toteutettua betonirakentamista.

325. KUNNANKATU 4 (L, E, K) (R, H, M)

Päivölä

Kenties 1800-luku/suunnittelija tuntematon

Rakennus on ollut 1920-luvun alussa kunnan toimitalona ja sitä ennen käräjätalona. Rakennus on toiminut sen jälkeen myös kunnan asuntolana, Päivölänä. Puinen kaksikerroksinen asuintalo, joka on alkujaan ollut ehkä kestikievarina, johon väki on majoittunut markkinoiden aikaan. Rakennus on hirsirunkoinen ja ikkunat lienevät alkuperäiset.

343. KANGASLAMMIN HAUTAUSMAAN KAPPELIRAKENNUS (E, K) (R, M)

Kangaslammintie 38

1970/ arkkitehti Esko Laitinen

Kangaslammin kappeli valmistui vuonna 1970 entisen kaupunkiseurakunnan siunauskappeliksi. Rakennuksen on suunnitellut arkkitehti Esko Laitinen.

336. VETURITALLI (L, E, K) (R, H, M)

Paloisjärvenraitti

1929/

”Savon rataa jatkettiin Kuopiosta Iisalmeen 1900–1902. Yhteys Kajaaniin valmistui 1904. Poikittaisyhteys Ylivieskaan saatiin valmiiksi 1925. Nykyisen veturitallin vanhimman osan rakentaminen aloitettiin vuonna 1923. Ensi vaiheessa rakennettiin neljä pilttuuta. Tässä vaiheessa oli luovuttu perinteisestä harjakattoisten veturitallien rakennetyypistä. Iisalmen talliin tehtiin katkaistu harjakatto, jokseenkin samankaltainen kuin Helsingin uuteen talliin vuonna 1910.

Runsaan kymmenen metrin pituinen etulape päättyy pystyseinään, johon on sovitettu metrin korkeita ikkunoita. Takalape on etuosastaan 1,7 metriä etulapteen takaosaa korkeammalla. Kun lappeiden nousukulmat ovat samat, saadaan tällä järjestelyllä 25 metriä pitkän tallin takaosa korkeammaksi. Kattoikkunoista saadaan tallin keskiosaan luonnonvaloa. Peräseinällä on nelikulmainen tiilinen vesitorni.” (Resiina 3/1998)

”Veturitalli, vesitorni ja kääntölava sijoitettiin laajennetun ratapihan itälaidalle, entisen Piekäälän torpan pohjoispuolelle” (Iisalmen kaupungin historia, 1860–1930, Tauno Räisänen).

Rakennusta jatkettiin 1931, kun Valtionrautatiet siirsivät varikon Kuopiosta Iisalmeen. Kuopio ja Kajaani jäivät Iisalmen alavarikoiksi (Iisalmen kaupungin historia, 1931–1969, Tsokkinen Anja). Rakennus ei sisälly Iisalmen asemanseudun rautatieasema-alueiden suojelusopimukseen. Rakennuksen yhteyteen on rakennettu uudempia osia ja osiin vanhempaa kaarenmuotoisesta veturitallia on tehty muutoksia. Rakennus on punatiilinen. Nykyisin suurin osa on tyhjillään: osa pilttuista on varastokäytössä.

Osa Kankaan aluekokonaisuutta

Kankaan alueella sijaitseva mahdollisesti 1920- luvulla rakennettu pientalo, johon todennäköisesti sijoitettiin alun perin asunnottomia perheitä. Rakennus on todennäköisimmin hirsirakennus, joka on rakennettu lohkokiviperustukselle. Sisäänkäynnit on myöhemmin rakennettu betoniperustuksille. Yläkerran ikkunoiden aukotus on alkuperäinen. Rakennusta on korjattu myöhemmin mm. ulkopuolelta lisäeristämällä.

4.2.3 YDINKESKUSTAN ULKOPUOLELLA SIJAITSEVIEN TAAJAMA-ALUEEN KOHTEIDEN SUOJELUTILANNE JA ARVOTTAMINEN

	Suuri
	Keskisuuri
	Pieni
	Keskisuuri/suuri
	Pieni/keskisuuri
	Arvotus puuttuu

Värit kertovat arvottamistyöryhmän määrittelemästä arvoluokasta, joka arvottaa rakennuksen arvoa suhteessa seudun kulttuuriperintöön.

Kohteen numerointi perustuu alkuperäisen inventointikortin numeroon, jolla kohde yksilöidään.

Suojelun osalta taulukkoa päivitetty 03/2023.

RAKENNETUT YMPÄRISTÖT		suojeltu asemakaavalla	yleiskaavalla suojeltavaksi merkitty	maakunnallisesti (m)/ valtakunnallisesti (v) arvokas (psmk)	muut suojeluperusteet	arvottaminen
286	KIHMULA	(X)	X	m		
293	ROHMULA	(X)	X	m		
297	TOUHULA	(X)	X	m		
298	VANHAN KIRKON ALUE	(X)	X	v	RKY	
321	KANKAAN ALUE		X	m		

RAKENNUKSET		suojeltu asemakaavalla	yleiskaavalla suojeltavaksi merkitty	maakunnallisesti (m)/ valtakunnallisesti (v) arvokas (psmk)	muut suojeluperusteet	arvottaminen
162	KOTISEUTUMUSEO (vain päärakennus)	X	X	v		
201	KELLOTAPULI	X	X	v	Kirkkolaki	
203	PAARIHUONE	X	X			
204	RANTALAN PAPPILA	X	X	m		
206	SIUNAUSKAPPELI	X				
208	IISALMEN VANHA KIRKKO	X	X	v	Kirkkolaki	
212	KIRKONSALMEN KIVIKOULU	X		m		
229	VANHA KUNNANTALO	X	X	m		
230	VANHAN PAPPILAN KIVINAVETTA	X	X	m		
248	KANGASLAMMIN VANHAINKOTI		X			
335	OLVIN VANHA KONTTORIRAKENNUS	X		m		
267	OLVI OY:N JOHTAJAN TALO	X	X	m		
279	SANKARINKATU 19					
306	NISSISEN TALO					
318	IISALMEN MAALAISKUNNAN PALOASEMA	X		m		
320	KIRKONSALMENTIE 31					
322	KYLLIKINNIEMI	X	X	m		
377	SANKARINIEMEN URHEILUKENTTÄ					
325	KUNNANKATU 4	X		m		
343	KANGASLAMMIN HAUTAUSMAAN KAPPELIRAKENNUS		X			
336	VETURITALLI	X	X	m		
	ALAKATU 2					

Lähteet:

Iisalmen keskusta-alueen viheraluejärjestelmä. Näkymä Oy. 2004.

Maisemanhoito; Maisema-alue työryhmän mietintö 1. s. 164., Ympäristöministeriö, Mietintö 66/1992.

Pohjois-Pohjanmaan arvokkaat maisema-alueet, Pohjois-Pohjanmaan liitto. Oulu 1997.

Soinlahden, Ahmon ja Ohenmäen alueiden luonto- ja maisemaselvitys 2005. Ympäristövinkki Ay.

Pohjois-Savon arvokkaiden maisema-alueiden päivitysinventointi 30.8.2010.

Rissanen, Santeri: Iisalmen entisen pitäjän historia. Pohjois-Savon kirjapaino osakeyhtiö. Kuopio 1927.

Räisänen, Tauno: Iisalmen kaupungin historia 1860–1930. Savon Sanomain kirjapaino Oy. Kuopio 1959.

Tsokkinen, Anja: Iisalmen kaupungin historia 1930–1969. Gummerus kirjapaino Oy. Jyväskylä 1996.

Iisalmen kaupunkiin laaditut kaavakartat.

Valokuvat:

Iisalmen Kameraseuran arkisto.

Iisalmen kaupungin arkisto.

Pohjakartta-aineisto:

Maanmittauslaitos (s.15 ja 125).

Iisalmen kaupunki.

